

Fredagen den 5 november

Kl. 10.00

§ 1 Justerades protokollet för den 28 oktober.

§ 2 Föredrogs och hänvisades Kungl. Maj:ts proposition nr 148 till jordbruksutskottet.

§ 3 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningarna nr 195–197.

§ 4 Gudstjänstgemenskap mellan svenska kyrkan och andra kristna samfund, m. m.

Föredrogs kulturutskottets betänkande nr 20 i anledning av motion om gudstjänstgemenskap mellan svenska kyrkan och andra kristna samfund, m. m.

Herr KÄLLSTAD (fp):

Herr talman! För någon vecka sedan utkom en liten skrift med professorn i teologi Gustaf Wingren i Lund som författare. Skriften heter Fram emot en enad kyrka. I den skriften hävdar professor Wingren att den svenska kyrkans liv och verksamhet kommer att i långt högre grad än någonsin tidigare byggas på fria initiativ och fria arbetsinsatser som människor i Sverige frivilligt väljer. På så sätt, menar han, kommer folkkyrkans och frikyrkornas verksamhetsformer att mer och mer likna varandra. Professor Wingren drar slutsatser av sitt resonemang och de blir följande.

På grund av nya lagar och förordningar som stiftas och utfärdas i samhället drivs folkkyrkan från sitt håll att bli mer frikyrklig och frikyrkorna från sitt håll att bli mera folkkyrkliga. Det är alltså en rörelse av konvergerande linjer, som rör sig mot varandra.

Jag tror det ligger mycken riktighet i vad professor Wingren här har sagt. Det blir större och större likhet mellan frikyrkorna och svenska kyrkan när det gäller arbetsformer och verksamhetsformer. Även i lärofrågor kanske man kan säga att de närmar sig varandra i hög grad. Det betyder att vi får en situation där den ekumeniska tendensen blir starkare. Samarbetsviljan och förståelsen samfundet emellan blir förstärkt och det är ju enbart glädjande.

Jag har fattat det så att när kyrkomötet 1970 mot bakgrund av en motion av fru Jonäng m. fl., som föreslog att kyrkomötet måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om en utredning av möjligheterna till gemensam nattvardsdistribution för präster från svenska kyrkan och frikyrkopräster, uttalade sig positivt om detta och antog ett förslag till lag om viss gudstjänstgemenskap och nattvardsgemenskap så var detta ett uttryck för en växande ekumenisk förståelse.

Fredagen den
5 november 1971

Gudstjänstgemenskap mellan svenska kyrkan och andra kristna samfund, m. m.

Fredagen den
5 november 1971

*Gudstjänstgemen-
skap mellan sven-
ska kyrkan och
andra kristna
samfund, m. m.*

Kyrkolagsutskottet sade i sitt betänkande att ekumeniska samtal och överläggningar sedan många år förekommit mellan svenska kyrkan och andra kristna samfund i vårt land. Men utskottet betonade också att det finns en viss otålighet som gjort sig gällande ute i församlingarna särskilt när det gäller möjligheterna till gemensamt nattvardsfirande och så ville man markera samhörigheten genom att låta företrädare för olika samfund gemensamt distribuera nattvarden. Man ville komma fram till i varje fall en provisorisk lösning av denna fråga, som skulle innebära att svenska kyrkan i viss utsträckning och för begränsad tid skulle kunna låta sina präster samverka som officianter med präster från frikyrkliga samfund speciellt i samband med nattvardsfirande, dvs. vid ekumeniska nattvardsgångar.

Jag fattade detta så att man ville öppna en möjlighet för svenska kyrkans präster att dels inbjuda andra samfunds sakramentsförvaltare till svenska kyrkans ritus, dels själva få rätt att medverka som medofficianter vid andra samfunds nattvardsgångar när dessa samfunds församlingar inbjuder svenska kyrkans präster därtill.

Man vill alltså öppna en möjlighet till det som tekniskt sett kallas för intercelebration. Präster från olika samfund officierar samtidigt vid en nattvardsgång enligt ett visst samfunds ritual. Det är alltså inte bara fråga om s. k. interkommunion, som innebär att medlemmar från olika samfund ges rätt att besöka varandras nattvardsgångar.

Jag uppfattar detta kyrkomötesbeslut som något positivt och värdefullt. Jag vill också tillägga att man inom flera frikyrkosamfund betraktar en sådan här utveckling som naturlig. Flera frikyrkosamfund har uttryckligt givit besked om att man gärna ser representanter för andra kyrkor, t. ex. svenska kyrkans prästerskap, som medverkande vid ifrågavarande frikyrkosamfunds nattvardsgång.

Själv var jag inbjuden till en församling i Skara stift för några veckor sedan att predika vid en högmässa där, och jag gavs alltså rätt att förvalta ordets nådemedel – att predika – men när vi vid samma gudstjänst kom till nattvardsgången hade jag inte rätt att vara med om att förvalta nattvardens nådemedel. Det framstår ju på något sätt ologiskt när man ges rätt att vara med om att utdela det ena nådemedlet men inte det andra.

Det var detta förhållande som 1970 års kyrkomöte ville rätta till genom det beslut som innebar, att man ville ge svenska kyrkans präster rätt att inbjuda andra samfunds företrädare till gemensamt nattvardsfirande. Men efter kyrkomötets beslut i frågan har utbildningsdepartementet inte framlagt någon proposition i denna fråga. I stället har det motionsledes väckts förslag om att kyrkomötets lagförslag också skulle accepteras av riksdagen. Man har hänvisat till 1968 års kyrkomötes uttalande om att svenska kyrkan själv bör klara sina egna inre angelägenheter och att andra institutioner och organ i samhället inte bör lägga sig i detta.

Jag har också hel och full förståelse för denna synpunkt. Rent principiellt har jag nämligen den uppfattningen att svenska kyrkan själv skall sköta sina egna inre angelägenheter. Men samtidigt måste jag konstatera att vi fortfarande i vårt land har en ordning som innebär att

riksdag och regering fattar beslut om svenska kyrkans angelägenheter. I det nu aktuella fallet är det ju inte heller fråga om att riksdagen skulle sätta sig på kyrkomötet eller söka styra kyrkomötet i en för detta icke acceptabel riktning utan vad det gäller är att bekräfta vad kyrkomötet självt har sagt och beslutat. Men då tiger riksdagen.

Det är mot bakgrunden av detta som jag har skrivit mitt särskilda yttrande, där jag har framhållit att det hade varit lämpligt och önskvärt att kulturutskottet, även om förslaget till lag om viss gudstjänstgemenskap inte förelägges riksdagen och oberoende av stat-kyrka-beredningens arbete, hade uttalat att det med stor tillfredsställelse ser den vilja till samverkan mellan svenska kyrkan och de fria kristna trossamfundet som kommer till uttryck i kyrkomötets beslut. Riksdagen skulle åtminstone kunna säga att detta är en bra ordning. Jag skulle inte ha uppfattat ett sådant uttalande som att man lade sig i svenska kyrkans inre angelägenheter. Det vore ju bara att bekräfta vad kyrkan själv har uttalat.

Med dessa ord har jag endast velat understryka vad jag sagt i mitt särskilda yttrande i denna fråga.

I detta anförande instämde herr Nelander (fp), fru Åsbrink (s) samt herrar Henmark (fp) och Åberg (fp).

Fru JONÄNG (c):

Herr talman! Jag hade inte tänkt ta till orda, när den här motionen behandlades — dels har jag ålagt mig den disciplin som alla s. k. avstyrkta motionärer borde gå in under, nämligen att inte tala för en avstyrkt motion, dels har jag givit kulturutskottet så mycket arbete, vilket syns i tre här på varandra följande betänkanden, att det borde vara tillräckligt. Men när det nu blev en debatt, så vill jag givetvis gärna yttra mig.

Jag tycker att utskottets ställningstagande är beklagligt. Utskottets ställningstagande är delvis grundat på felaktiga argument. Man borde rimligen ha tillgodosett en önskan som uttalats av kyrkomötet, som ju är en instans med sakkunskap i den här frågan. Jag vill dels hänvisa till vad herr Källstad sade, dels anförä vad som står i utskottsbetänkandet, där man erinrar om att 1968 års kyrkomöte uttalat sig för att kyrkans inre verksamhet i framtiden skall regleras genom bestämmelser som kyrkomötet självt utfärdar. Detta utskottets uttalande är naturligtvis riktigt i och för sig, men det har ju ingen relevans i det här sammanhanget. Kyrkan kan i dag inte själv ändra bestämmelserna, utan här krävs riksdagens medverkan. Då är det orimligt att föra ett sådant resonemang som utskottet gör.

Herr Källstad redogjorde för gången av det här ärendet vid kyrkomötet. Jag vill bara komplettera med att säga att förutom min motion, som endast begärde utredning och som icke hade något förslag till lag, förelåg också en motion med många namnunderskrifter och med biskop Silén i Västerås som första namn, och den motionen begärde förutom utredning också en provisorisk lagstiftning. Det framkom under kyrkomötet att det verkligen förelåg ett behov av en provisorisk lagstiftning, och jag anslöt mig därför till biskop Siléns förslag när det gällde frågan om en provisorisk lag.

Fredagen den
5 november 1971

Gudstjänstgemenskap mellan svenska kyrkan och andra kristna samfund, m. m.

Man kan fråga sig varför kyrkomötet antog ett förslag till provisorisk lag om en viss gudstjänstgemenskap vid ekumeniska tillfällena. Ja, förhållandet är ju det att gällande lag befinner sig i mycket skarp motsättning till en praxis som enskilda människor har gått in för. Det finns regler på papperet, men sanningen är att människor inte bryr sig om dem. Det förekommer s. k. vilda nattvardsgångar, där man tillämpar intercelebration. Det gör att situationen egentligen är ohållbar. Domkapitlen kan inte i längden låta bli att ingripa. De kan inte i längden tillåta att föreskriven ordning negligeras. Därför behövdes enligt kyrkomötets uppfattning en provisorisk lag som snabbt kunde träda i funktion och som kunde ge möjlighet till denna intercelebration.

Det går genom våra samfund en våg av ekumenisk aktivitet, och det finns en vilja både inom folkkyrkan och frikyrkan till enhet och till gemenskap. Enligt min uppfattning läser utskottet genom sitt ställningstagande utvecklingen. Jag tror att det också framöver kommer att finnas människor som i övertygelse och tro och vilja till närmande och enhet mellan samfunden kommer att fortsätta att bryta gällande lagar, och det är naturligtvis ingen önskvärd situation.

Här hade det varit på sin plats med en ändring av lagen, så att den bättre stämde överens med praxis bland enskilda människor. Det är naturligtvis positivt i och för sig att Kungl. Maj:t har biträtt kyrkomötets beslut och önskan om utredning, men det löser alltså inte de problem som vi har i dag.

Jag ställer emellertid intet yrkande.

Herr ZACHRISSON (s):

Herr talman! Som det står i utskottets betänkande framhöll 1968 års kyrkomöte att det såg på kyrkans inre angelägenheter som något som kyrkan själv skulle ta ställning till. Kyrka-stat-beredningen arbetar för närvarande för att nästa år lägga fram förslag, och man behöver inte vara särskilt klärvoujant för att förstå i vilken riktning det kommer att gå. Att i det läget kräva ytterligare lagstiftning från riksdagens sida i någonting som i så kvalificerad mening är kyrkans inre angelägenheter som nattvardsgemenskap betraktar jag som verkligt orimligt. Detta är i djupaste mening kyrkans egen inre angelägenhet.

Varför är fru Jonäng så defaitistisk? Vem i all sin dar skulle kunna förbjuda biskopar och präster att fira nattvard tillsammans med andra samfund om de vill? Det förekommer redan i mycket stor utsträckning i olika församlingar i detta land, men som alla vet finns det en polemisk situation i kyrkan själv kring dessa frågor, och det är, herr Källstad, anledningen till att jag tycker att riksdagen inte skall uttala sig alls i denna fråga, eftersom det skulle innebära att riksdagen toge ställning i vad man kan uppfatta som en teologisk tvistefråga i kyrkan, och det är sannerligen inte vår uppgift. Där skall vi vara neutrala. Sedan kan vi som enskilda, herr Källstad och jag, tycka att det är en mycket önskvärd utveckling att det ekumeniska arbetet stimuleras, och det kan vi personligen på olika sätt uttrycka, men riksdagen skall i en fråga av denna karaktär vara neutral.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru JONÄNG (c) kort genmäle:

Herr talman! När det gäller att riksdagen skall vara neutral kan man bara konstatera att kyrkomötet här tagit ställning och antagit och begärt ett provisoriskt lagförslag och en utredning. Detta lagförslag kan inte genomföras utan riksdagens medverkan. Vad herr Zachrisson säger är helt orimligt, när han talar om vad kyrkomötet sagt 1968 om kyrkans inre verksamhet. Den situationen föreligger inte i dag. Kyrkan har inte denna möjlighet utan har att tillsammans med riksdagen fatta dessa beslut. Utskottets uttalande som herr Zachrisson ansluter sig till är inte relevant i detta sammanhang.

När det sedan gäller kyrka-stat-beredningen är det riktigt att den kommer med betänkande nästa år, men där måste vi också veta att regleringen av förhållandet mellan kyrka och stat inte kommer att i praktiken ske nästa år. Vad som än händer kommer det i varje fall inte att ske någon reglering av förhållandet förrän kanske i slutet av detta årtionde. Det betyder att vi ända till dess kommer att ha en ohållbar situation.

Jag måste mycket kraftigt reagera mot herr Zachrissons uttalande. Som lagstiftare kan vi inte acceptera att biskopar och präster överträder gällande regler och förordningar, och det var innebörden i vad herr Zachrisson sade om att biskopar och präster har möjlighet till denna intercelebration. Det har de emellertid inte utan att överträda gällande lagar, och det kan i varje fall jag som ledamot av riksdagen inte under några förhållanden acceptera.

Herr KÄLLSTAD (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Zachrisson ställde frågan: Vem kan förbjuda biskopar och präster att fira nattvard? Jag förmodar att han då syftade på att fira nattvard tillsammans med andra samfundets företrädare - pastorer och präster.

Vid den högmässa som jag var inbjuden till för några veckor sedan i Skara stift, där jag skulle predika, fick jag en tillfällig venia av biskopen i ifrågavarande stift. Det var så att säga en punktuell venia för ifrågavarande tillfälle - tillåtelse att predika. Men det stod uttryckligen i denna handling att jag var förbjuden att delta i nattvardsfirandet såsom officiant tillsammans med den svenska kyrkans präster. Jag var naturligtvis välkommen att fira nattvard som alla andra nattvardsgäster, vilket var en självklarhet för min del, men inte i medofficiants ställning.

Det går alltså inte om man skall hålla på de regler som gäller. Att det sedan finns sådana som bryter mot dem beror väl på den känsla som finns hos många att här är det något fel; kristna människor skall kunna gå tillsammans till Herrens bord.

Vad jag ville säga med mitt särskilda yttrande var följande. Vad kyrkomötet har uttalat i denna fråga skall väl ändå riksdagen kunna tycka är bra. Riksdagen skall väl kunna tycka någonting om denna sak och anse att det är ett värdefullt ekumeniskt initiativ som har tagits av kyrkomötet. Men inte ens så långt har alltså kulturutskottets ledamöter velat gå. Det är den markeringen som jag har velat göra i mitt särskilda yttrande.

Fredagen den
5 november 1971

*Gudstjänstgemen-
skap mellan sven-
ska kyrkan och
andra kristna
samfund, m. m.*

Herr ZACHRISSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker, fru Jonäng, att denna debatt hör hemma i ekumeniska nämnden och inte i riksdagen. Jag hoppas att den utredning som Kungl. Maj:t har givit ärkebiskopen pengar till via kyrkofonden skall övertyga också fru Jonäng om att det är på det sättet.

Riksdagen skall inte, herr Källstad, tycka någonting om trossamfundens inre angelägenheter, även om vi som enskilda personer kan tycka att ett initiativ som kyrkomötet har tagit är bra.

Fru JONÄNG (c) kort genmäle:

Herr talman! Det är klart att ett sådant här samtal skall föras också i ekumeniska nämnden. Men det är självklart att det hör hemma också här i riksdagen – i varje fall så länge kyrkolag stiftas av kyrkomöte, riksdag och regering tillsammans.

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Herr talman! Den fråga som kulturutskottets betänkande nr 20 behandlar är av stor principiell betydelse. Jag kan instämma i en del av vad som har sagts här i dag – herr Zachrisson har en uppfattning som jag delar. Men eftersom jag som lekman i ett missionsällskap inom svenska kyrkan i mer än ett kvarts sekel har rest i kyrkliga kretsar – lågkyrkliga kretsar och missionskretsar – har jag fått en hel del erfarenhet av hur man kan se på dessa frågor. Jag vill därför gärna säga några ord.

I det särskilda yttrandet framförs en önskan om att vi från riksdagens sida skall uttrycka tillfredsställelse. Jag för min del anser att riksdagen inte skall tycka alls när det gäller kyrkan i dag. Jag ser i den föreliggande framställningen ett uttryck för det mest avancerade statskyrkoänkande. Att stödja den begärda lagstiftningen vore att arbeta baklänges, att främja en antikverad syn på staten – nämligen att den skall bestämma om kyrkan t. o. m. då det gäller dennas inre förhållanden.

Som det har sagts har ju Kungl. Maj:t avstått från att vidtaga åtgärder efter kyrkomötets behandling av lagförslaget, och ärkebiskopen har fått medel till förfogande för utredning i frågan. Da upplever jag det så som om den här motionen i riksdagen vore onödig. Det är Kungl. Maj:ts uppfattning – och här har Kungl. Maj:ts förmodligen majoriteten av människor bakom sig – att man inte i dag skall lagstifta i frågor av detta slag. Det pågår samtal – och här måste samfundet samtala inbördes och finna vägar. Här skall frivilligheten och friheten vara ledstjärnan. Det måste vara inkonsekvent att *ett* samfund, svenska kyrkan, skall påtvingas det som andra samfund sins emellan i fria samtal kommer överens om. Nu säger naturligtvis motionären och andra att man inte alls tänker tvinga någon, men de facto är det ju så, att när riksdagen säger någonting är det något som kommer uppifrån, som liknar ett ultimatum.

Därnäst vill jag gärna betona att den föreslagna lagtexten miljt sagt inte är lyckad. Det måste tvärtom hävdas att den är oklar i mycket. Det som är klart är att den kommer att främja inre strid i församlingarna, när kyrkoråden skall dryfta frågan om gudstjänsten i detta fall. Och hur går församlingsprästens samråd med övriga präster i församlingen till, som omtalas i lagtexten? Hur skall en biskop kunna avgöra vad som är

lämpligt? Hur svårt måste det inte vara för honom, som kanske har långt till en församling där det snart måste beslutas i en sådan här fråga?

2 § i lagförslaget är ännu otydligare vad beträffar innebörden av ordet nattvardsgudstjänst. Man får inte veta om det också är högmässa. Domkapitelsprövningen förefaller praktiskt besvärlig. Därtill kommer att något skriande behov av en ändring inte föreligger, så att man måste skynda till med lagparagrafer i dag.

Fru Jonäng talade här om att förhållandet är ohållbart i längden, som hon uttryckte det. Det är en överdriven betoning, för även om det skulle dröja till slutet av det här artiondet innan problemet är helt löst, är det inte någon lång tid jämfört med kyrkans historia. Dessutom vet vi ju om att den utredning som arbetar för att lösa frågan om förhållandet mellan kyrka och stat kommer med sitt betänkande redan före nästa kvartals slut. Jag har därför utan tvekan kunnat ansluta mig till kulturutskottets hemställan.

Detta betyder emellertid inte att jag eller majoriteten i utskottet vill främja splittring eller motverka gemenskap. Vi måste fråga: Vad är gemenskap? Tar den sig uttryck i att alla gudstjänster likformas? Skall de skillnader i församlingssyn och läror som lett till olika kyrkobildningar helt förbises? Och är en gemensam nattvardsgång, intercelebration, detsamma som fulländad gemenskap?

Jag är av annan uppfattning. Kristi sanna kyrka är en, har alltid varit en. Det är faktum. Inom samfunden har den medlemmar i olika synliga fallor, till synes skilda men förenade i samma hjord, i kärleken och sanningen. De kan alltså mötas som fränder och vänner, som kristna, utan att framtvinga den intercelebration som det här talas om. Det finns ju så olika syn på nattvarden, ja, väsentliga skillnader i uppfattning. Jag betraktar kyrkan som ett hem och samfunden är en stor släkts olika hem, där inte alla måltider måste likformas, inte allt behöver vara lika, och ändå finns den viktigaste och innerligaste gemenskapen.

Kommer den dag på jorden då de kristna i olika kyrkor har samtalat färdigt och fått klarhet, så att bara *ett* nattvardsbord finns, uppfattar jag det som gott. Men sker det inte, är det ingen katastrof för kyrkan. Dess medlemmar skall slutligen mötas i den stora måltid Herren själv talade om vid nattvarens instiftande, och under tjänsten i tidens förhållanden finns trots allt den inre sanna enheten.

Jag ser för min del fram emot den dag när kyrkan skall slippa det djupa beroendet av staten och tror att den fria kyrkan mycket snart skall lösa många problem på det fält som vi talar om i dag. Därför menar jag att riksdagen inte bör säga till. Jag tror det var fru Jonäng som sade att man läser utvecklingen. Jag menar att ett riksdagsuttalande skulle vara att läsa utvecklingen.

Nu kommer jag till det sista och det kanske allra viktigaste. Herr Källstad har talat om vad kyrkomötet självt sagt. Jag har läst kyrkomötets protokoll, och jag har här kyrkolagsutskottets betänkande. Kyrkolagsutskottet var inte enigt vid behandlingen av denna fråga, utan det föreligger en reservation som också är värd studium. Hade det varit enighet i kyrkomötet, hade det kanske varit i viss mån annorlunda. Men kyrkomötet var inte enigt. Under den senaste tiden har jag noga läst

Fredagen den
5 november 1971

Gudstjänstgemenskap mellan svenska kyrkan och andra kristna samfund, m. m.

igenom protokollen, och jag delar den uppfattning som också där framförs – att det vore dubbelt olyckligt med lagstiftning eftersom meningarna så starkt står emot varandra.

Herr Zachrisson sade att det finns en polemisk situation inom kyrkan, och det är otvivelaktigt så. Utan att förmena någon rätten att ha en annan uppfattning vill jag här som lågkyrklig lekmanpredikant i ett kyrkligt missionsällskap, såsom vän med många frikyrkliga och med full förståelse för den otålighet som kan finnas på sina håll, ändå säga att det är lyckligt att vi i dag inte tycker någonting från riksdagens sida.

Herr KÄLLSTAD (fp) kort genmäle:

Herr talman! Med anledning av herr Tore Nilssons yttrande vill jag säga att jag har här i min hand kyrkolagsutskottets betänkande vid 1970 års kyrkomöte med texten till den reservation som vann 38 röster vid omröstningen, medan utskottets uttalande fick 59 röster. En medlem lade ned sin röst.

Det visar sig då att reservationen, som herr Nilsson bygger sitt resonemang på, talar väsentligen om överläggningar och underhandlingar mellan samfundens ledningar som den enda framkomliga vägen för att nå en varaktig och allmänt acceptabel lösning och betonar att det finns teologiska frågor som behöver diskuteras. Det är självklart att detta bör ske, och det pågår sådana samtal.

Men det är ju inte fråga om att påtvinga präster i svenska kyrkan något slags beteende. Även om riksdagen antog denna lag – ett sådant förslag föreligger ju egentligen inte på riksdagens bord – skulle ingen präst därvidlag tvingas till ett visst beteende. Det är i stället fråga om att öppna en möjlighet för präst i svenska kyrkan att medverka vid nattvard i annat samfund och inbjuda annat samfunds pastor att medverka vid svenska kyrkans nattvardsfirande. Den generositeten, öppenheten och samarbetsviljan tycker jag är riktig, och vi hade väl också kunnat säga att den är värdefull. Samtal och överläggningar pågår ju under tiden så att klarhet också kan vinnas för dem som är tveksamma i denna fråga.

Fru JONÄNG (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nilsson i Agnäs talar om frågor som rör kyrka-stat-förhållandet. Det är verkligen inte plats för diskussion om de frågorna här i dag. Men jag vill upprepa vad jag har sagt en gång tidigare – att vi måste följa de bestämmelser som gäller för närvarande. Vi måste utgå från de faktiska förhållanden som råder i dag, nämligen att riksdagen och kyrkomötet tillsammans beslutar om lag. Man kan verkligen inte tala om att påtvinga kyrkan något som kyrkan själv genom sitt kyrkomöte och högsta beslutande organ har begärt att få.

Sedan är det riktigt att det förelåg reservation. Men eftersom jag följde kyrkomötets debatter i denna fråga mycket noga som ledamot i kyrkomötet, vill jag säga att många av reservanterna – kanske rent av de flesta – uttalade sig mycket positivt för denna gudstjänstgemenskap. De sag hela problematiken och många var beredda att stödja överläggningar i den här frågan.

Det är inte så att en eventuell lagstiftning skulle tvinga någon

människa – någon präst i kyrkan eller pastor i frikyrkan – till någonting som vederbörande inte själv vill. Det är bara det att genom en lagstiftning skulle möjligheterna öppnas till intercelebration för dem som så vill. Det finns kanske – och det beklagar jag på ett sätt – risker för att det här ställningstagandet kan medverka till en utveckling där vi får fler vilda nattvardsgångar, där man alltså medvetet går in i ett handlande som direkt strider mot gällande förordning.

Herr NILSSON i Agnäs (m) kort genmäle:

Herr talman! Ju mer jag lyssnar här, desto klarare står det för mig att riksdagen inte är rätt forum för frågor av den här arten, och därför tycker jag inte att man skall motionera om detta. Nu har det skett, och jag tycker att kulturutskottet har behandlat motionen på rätt sätt.

Herr Källstad nämnde siffrorna från kyrkomötet – 59 mot 38, om jag nu fattade rätt. Det visar ändå att det är stora grupper som ser annorlunda på saken, och det är också genast anledning till att det inte blir ett främjande av gemenskap och sann ekumenik av det här utan någonting annat, särskilt som jag inte uppfattar det som något livsbehov för kyrkan att intercelebration mellan samfundet kan ske.

Man säger att det är inget tvång för någon. Ja, då skall jag be att få säga så här: Det finns församlingar, inte minst i storstäderna, med mycket duktiga och driftiga församlingsmedlemmar som kanske har den uppfattningen, att vi skall se till att vi demonstrerar vår enighet och ekumenik med gemensamma nattvardsgångar av det här slaget, och så råkar det finnas präster där som är tvacksamma. Då skall man samråda med kyrkoråden. Jag förstår att det måste uppkomma situationer då prästerna upplever detta som ett tvång. De vill inte strida med sin församling men själva har de en annan övertygelse. Just därför tycker jag det var lyckligt att Kungl. Maj:t inte skickade någon proposition till riksdagen för att få det här ordnat på lagstiftningens väg.

Fru Jonäng sade att här är inte platsen för diskussion i den här frågan. Men fru Jonäng har ju själv gett anledning till att diskussionen förs här, och jag menar att det inte främjar saken. Men jag är mycket glad över att kulturutskottet och riksdagen inte med tillfredsställelse skall säga någonting här i dag.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Det är förvisso en intressant debatt som förs här mellan de i kulturutskottets betänkande nr 20 inblandade parterna – motionären och utskottets ledamöter –, och det är flera olika ting som man diskuterar och anlägger olika aspekter på. Må det kanske tillåtas en utanför utskottet stående att ta upp en av de principfrågor som ligger här och som finns också i herr Källstads särskilda yttrande, nämligen frågan om vad riksdagen får göra och inte får göra i en sådan fråga som vi nu behandlar.

Principen att riksdagen inte – för att uttrycka sig rakt på sak – genom direkta ingripanden skall lägga sig i svenska kyrkans inre verksamhet, som utskottet ju ger uttryck åt, ansluter jag mig helt till. Det är emellertid *en* sak. En annan är om riksdagen skall känna sig förhindrad att – som det

Gudstjänstgemenskap mellan svenska kyrkan och andra kristna samfund, m. m.

här gäller - uttala att den känner tillfredsställelse över den vilja till samverkan mellan svenska kyrkan och de fria kristna trossamfunden som kommer till uttryck i kyrkomötets beslut. Om vi har den uppfattningen att trenden till samverkan på gudstjänstlivets område har betydelse för vårt samhälle och för formerna för vår samlevnad, så drar åtminstone inte jag mig för att också säga det här i riksdagen. Någon inblandning eller påtryckning eller något ultimatum - det ordet har använts i denna debatt - kan det väl ändå inte vara fråga om. Att frukta eller antyda en sådan effekt förefaller mig vara utomordentligt långsökt.

Jag är mycket tillfredsställd med att samverkansformerna mellan svenska kyrkan och de fria trossamfunden blir fler och fler, och det är dessutom av intresse för samhället i dess helhet. Jag finner alltså, och det har även herr Källstad givit uttryck åt i det särskilda yttrandet, att vi mycket väl kan tala om vad vi tycker. Finns det verkligen någon med intresse för svenska kyrkans och de fria trossamfundens verksamhet som tycker något annat? Skall vi då låtsas som om vi inte hade någon uppfattning? Jag tycker inte att vi bör göra det.

Herr NILSSON i Agnäs (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nordstrandhs inlägg visar hur olika uppfattningarna är i skilda läger. Ja, man tycker t. o. m. olika i samma parti - något som jag också tycker är helt i sin ordning.

När herr Nordstrandh fragar om riksdagen är förhindrad att uttrycka sin mening, så har han naturligtvis rätt i att vi formellt är oförhindrade att göra det. Men i dagens läge är vi förhindrade, när nu kyrka - stat-utredningen har sitt betänkande färdigt och när vi kan vara övertygade om att det som är ekumenik i djupaste mening, dvs. gemenskap, åtminstone inte på alla punkter skulle främjas av att något framtvängades i denna fråga.

Nu kan man naturligtvis säga att det här inte föreligger något tvång, och när en lagstiftande församling uttalar sig i en fråga kan man visserligen låta bli att kalla det för ett ultimatum, men det är ändå så att man rättar kyrkolagen efter det. Det sade också fru Jonäng nyss till herr Zachrisson att biskoparna skulle göra.

När herr Nordstrandh sedan säger att samverkansformerna mellan svenska kyrkan och de kristna trossamfunden är ett intresse för samhället, så uttrycker han en mycket gammaldags statskyrkotanke - Gustav II Adolf, Sveriges Majestät och Guds kyrka som härutinnan vilar, eller hur uttrycket nu är - om att det här är en djup sammanblandning. Jag menar att kyrkan och staten är helt skilda sfärer. Det är en sak som är helt klar för oss.

När herr Nordstrandh sedan frågade om det är någon som verkligen tycker att riksdagen inte skall säga sin mening i detta fall, så tycker jag att herr Nordstrandh redan av mitt tidigare inlägg borde ha fått klart för sig att det finns somliga som tycker att riksdagen inte skall blanda sig i denna sak.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Jag hade inte tänkt delta i denna debatt, men eftersom

jag råkar vara medlem av tre av de organ som har åberopats i diskussionen, dels Sveriges riksdag, dels beredningen om stat och kyrka, dels ock Svenska ekumeniska nämnden, har jag ändå valt att här säga några ord.

Jag förstår mycket väl varför fru Jonäng har motionerat i denna fråga. Liksom hon tycker jag att det är ganska upprörande att man kan få höra sådana skildringar som herr Källstad här gav.

Det är riktigt att det inom svenska kyrkan finns olika riktningar och uppfattningar om hur man skall lösa denna fråga.

Jag skall inte i det här sammanhanget uttala mig om hur frågan skall lösas, men jag vill upprepa att jag har full förståelse för den oro och den nöd som ligger bakom fru Jonängs motion. Däremot har jag mycket svårt att förstå dem som här tar fru Jonäng i upptuktelse och säger att det här icke är en sak för riksdagen att behandla. Självfallet är det det, i och för sig. Det är ju en lagstiftningsfråga – var skulle den annars behandlas? Sedan kan man ha delade meningar när det gäller frågan om tidpunkten är den rätta. Men att det här inte skulle vara rätt forum är en fullständigt orimlig slutsats.

Svenska ekumeniska nämnden skulle ta upp det här, tyckte herr Zachrisson. Ja, jag tycker att Ekumeniska nämnden skall fortsätta de diskussioner om den här saken som pågått där ganska länge. Men jag har hört mycket talas om delegation av lagstiftning, men att en lagstiftningsfråga skulle kunna delegeras till Svenska ekumeniska nämnden har jag verkligen aldrig hört talas om.

Jag tror att det i och för sig är värdefullt att den här saken har kommit upp; det leder till en fortsatt debatt, fortsatta samtal som är nödvändiga. Men att riksdagen skulle vara fel forum för en riksdagsledamot att ta upp en sådan här sak finner jag vara ett högst egendomligt påstående.

I detta anförande instämde herr Wiklund i Stockholm (fp).

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Herr talman! Det finns alltså flera här som har uppfattningen att vi skall lagstifta, och vi andra anser att man formellt kan göra det men att det vore mycket olyckligt att göra det i dag. Jag tror inte att någon här i kammaren menar att Ekumeniska nämnden skulle lagstifta – det sades ju inte heller utan där kan samtalen ske. Ingenting av det som har sagts i de senaste inläggen ändrar min uppfattning om att det är helt onödigt att i dagens läge framföra sådana här förslag.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 5 Föredrogs

Kulturutskottets betänkande:

Nr 21 i anledning av motion om den regionala fördelningen av det statliga kulturstödet, m. m.

Nr 122

Fredagen den
5 november 1971

Gudstjänstgemenskap mellan svenska kyrkan och andra kristna samfund, m. m.

Trafikutskottets betänkanden:

Nr 21 i anledning av motion om reglering av trafiken med åktruck

Nr 22 i anledning av motioner om motorfordons utrustning och trafiksäkerhet m. m.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

§ 6 Representation för de anställda i bankernas styrelser

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 28 i anledning av motion om representation för de anställda i bankernas styrelser.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp):

Herr talman! Inom den fackliga tjänstemannarörelsen har de bankanställdas organisation, Svenska bankmannaförbundet, varit pådrivande när det gäller fördjupad företagsdemokrati. Man har i vissa banker kommit ganska långt med en försöksverksamhet där man har medbestämmande för de anställda på olika nivåer inom kreditinstituten. Inom någon bank har de också fått representation i styrelsen. Det är en sak som man måste hälsa med tillfredsställelse, särskilt med tanke på att en sådan fördjupad företagsdemokrati tjänar till att motverka tendenser till maktkoncentration.

Nu är det emellertid så, att man i försöken att gå vidare här – det gäller särskilt då möjligheterna för de anställda att få representation i bankernas styrelser – har funnit att nuvarande banklagstiftning lägger stora praktiska hinder i vägen för en sådan representation. Det är det som ligger bakom den fyrpartimotion som näringsutskottet behandlat i detta betänkande. Det är med stor tillfredsställelse vi ser att näringsutskottet tillstyrkt motionen. Det är givetvis inte bara motionärerna utan också den fackliga rörelsen som hälsar detta med tillfredsställelse.

Jag har begärt ordet utslutande i avsikt att framföra en vädjan till regeringen att nu inte vänta med behandlingen av denna fråga tills man löser andra frågor som rör banklagstiftningen, utan att man i enlighet med motionens hemställan låter vederbörande departement utarbeta förslag till ändringar i lagen. Det är nämligen inte några särskilt omfattande ändringsförslag som behövs. Någon särskild utredning behövs inte heller, utan det räcker om man inom departementet utarbetar ett ändringsförslag. Jag förväntar mig, herr talman, att vi till nästa års riksdag får ett förslag från regeringen om ändring av banklagstiftningen i den riktning som motionen begär.

Herr EKSTRÖM (s):

Herr talman! Som medmotionär uttalar jag också min tillfredsställelse över den behandling som den här frågan fått. Jag vill bara göra den kompletteringen till vad herr Gustafson i Göteborg anförde, att den bank där de anställda redan har fått representation i styrelsen är den statliga affärsbanken Sveriges kreditbank.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 7 Underlättande för kommun att överta industrifastigheter vid företagsnedläggningar

Nr 122

Fredagen den
5 november 1971

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 29 i anledning av motion om underlättande för kommun att överta industrifastigheter vid företagsnedläggningar.

*Underlättande för
kommun att över-
ta industrifastig-
heter vid företags-
nedläggningar*

I detta betänkande behandlades motionen 1971:1082 av herr Magnusson i Kristinehamn m. fl. (vpk), vari hemställts att riksdagen i skrivelse till regeringen skulle begära en klarläggande utredning och förslag till åtgärder i syfte att underlätta för kommunerna i vad gällde övertagande av genom nedläggningar ledigblivna industrifastigheter.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1971:1082.

Reservation hade avgivits av herr Svensson i Malmö (vpk), som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1971:1082 hos Kungl. Maj:t hemställde om utredning och förslag till åtgärder i syfte att underlätta för kommunerna att överta genom nedläggning ledigblivna industrifastigheter.

Herr MAGNUSSON i Kristinehamn (vpk):

Herr talman! Bakgrunden till vår motion är de svårigheter av angivet slag som kan uppstå och har uppstått för kommuner när företag lägger ned sin verksamhet. Det påpekas i motionen att det inte så sällan förekommer att företagen efter nedläggandet av verksamheten utövar ett obehörigt inflytande på ortens möjligheter att komma till rätta med de uppkomna svårigheterna genom att de vägrar att sälja eller på annat sätt försvårar för kommunen att överta de ledigblivna fastigheterna. Man försvårar helt enkelt etablering av nya industrier till orten, försvårar för kommunen möjligheterna att bereda de människor som blivit arbetslösa ny sysselsättning.

Det finns utan tvivel många sådana fall i landet, inte minst i län som är drabbade av s. k. strukturrationalisering. Från mitt hemlän kan fall påvisas, där nedläggningen av ett företag betytt nära nog katastrof för den berörda kommunen och där det givetvis varit angeläget för denna att så snabbt som möjligt få fram nya sysselsättningsobjekt. Jag kan ta nedläggandet av Edsvalla bruk som typexempel. Detta sysselsatte 180 man vid nedläggningstillfället 1967. Uddeholms AB försäkrade att man skulle göra allt för att underlätta nyetablering i Edsvalla. Först efter två år fick kommunen köpa lokalerna. Under tiden hade en intressent som kunnat ge sysselsättning åt 300 man avvisats av Uddeholmsbolaget. Ett annat exempel. Rottneros AB lade 1967 ned ett träsliperi i Grums, ett företag som endast var 15 år gammalt. Man begärde av kommunen 3,5 miljoner kronor för lokalerna. Nu är priset nere i 1,8 miljoner kronor. Lokalerna har nu stått outnyttjade i fyra år på grund av företagets priskrav. Det har funnits ett flertal intressenter bara man kommit överens om priset.

Fredagen den
5 november 1971

*Underlättande för
kommun att över-
ta industrifastig-
heter vid företags-
nedläggningar*

Att människor på orter som drabbats av de här problemen upplever det som en oerhörd brist att inte samhället kan göra anspråk på de ledigblivna lokalerna är ställt utom allt tvivel. Man får komma ihåg att dessa i många fall är de enda lokaler av betydelse som kan erbjudas en intresserad spekulant. Men även på orter där detta inte är fallet tycks befolkningen anse att det är rättmätigt att ett företag vid nedläggandet av driften ställer lokalerna till förfogande för kommunerna. Därpå tyder bl. a. den aktion som har gjorts av FCO och Fabriks avdelning i Gävle. Man uppvaktade Gävle kommun med kravet att kommunen borde försöka få till stånd ny verksamhet i de ledigblivna lokalerna efter AB Siporex nedläggande. Gävle kommun svarade vid detta tillfälle att man ingenting kunde göra därför att man inte hade tillgång till lokalerna. Nu hör det till saken att Siporex kort tid före nedläggandet hade begärt att kommunen skulle göra vissa investeringar i anslutning till företaget bl. a. upprustning av kajområdet.

På många platser är det också så att kommunerna fått engagera sig hårt i byggandet av vägar och gator m. m. kring det aktuella företaget. Det är då inte att undra på att arbetarna reagerar starkt och menar att kommunerna har moralisk rätt att på förmånliga villkor få överta lokalerna. Detta menade också vpk-gruppen i Gävle kommunfullmäktige, som motionerade om att samhället skulle överta Siporex lokaler.

Nu framhålles i utskottets betänkande att ett bifall till motionens krav innebär en utvidgning av den kommunala kompetensen, som det för närvarande inte finns några lagliga möjligheter att tillmötesgå. Jag anser för min del att en diskussion om en utvidgning av den kommunala kompetensen i den riktningen att kommunerna skulle ges större möjligheter till engagemang i industriell verksamhet är viktig och borde komma till stånd snarast möjligt. Men frågan är om inte utskottet och remissinstanserna skjuter över målet när de påstår att en kommunal förköpsrätt av det här slaget skulle syfta till att ge nya företag otillbörliga subventioner.

Jag delar uppfattningen att subventionering av företag inte alltid är av godo. Men vad det här handlar om är i och för sig någonting helt annat. Ingen kommun kan väl underlåta att agera när den drabbas av sådana här saker. Befolkningen fordrar helt enkelt nya jobb, och för kommunerna kan det vara ett livsvillkor att få nya sysselsättningsmöjligheter till orten. Jag betraktar det som ett högst anmärkningsvärt förhållande att det företag som genom sin nedläggning gjort människor arbetslösa också skall kunna ha inflytande över den fortsatta utvecklingen på den berörda orten, motverka kommunernas möjligheter att föra en aktiv lokaliseringspolitik och deras arbete på att förhindra avfolkningen.

Svenska kommunförbundet säger i sitt remissyttrande att en kommun kan förvärva en genom nedläggning ledigbliven industrifastighet om den avsedda användningen ligger inom ramen för kommunens kompetens. En generell rätt att överta sådana skulle däremot kräva att helt nya principer för kommunernas näringspolitiska engagemang introducerades i kommunalrätten. Man vill därför överlämna motionen till en pågående utredning i kommunalrättskommittén. Denna kommitté väntas emellertid snart

avsluta sitt arbete, och ett överlämnande av motionen dit kan därför inte anses vara aktuellt.

Det borde emellertid, enligt motionärernas uppfattning, vara möjligt att utreda och föreslå åtgärder i denna fråga utanför ramen av kommunalrättskommitténs arbete. En åtgärd i enlighet med motionens yrkande vore utan tvivel djupt förankrad i det allmänna rättsmedvetandet.

Om samhället, utgående från en riksplanering och med hänsynstagande till såväl ekonomiska som sociala faktorer, bestämde industrins lokalisering skulle intresse motsättningar av det här slaget kunna elimineras. Men nu har vi ingen sådan ordning och därför bör någon form av åtgärder vara påkallad. Det är där vi menar att en kommunal förköpsrätt måste till, vilken ger kommunerna rätt att gå in och förvärva fastigheter av företag som nedlagts, på för kommunerna fördelaktiga villkor.

Herr talman! Med stöd av det anförda yrkar jag bifall till reservationen vid betänkande nr 29.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Frågan om kommunernas rätt och skyldighet när det gäller industrietablering och lokaliseringspolitik har många gånger diskuterats i den här kammaren. Ett kommunalt engagemang i lokaliseringen av industri har inte alltid visat sig vara av godo.

Vi har i lokaliseringspolitikén upplevt fall där kommuner uppträder och liksom överbjuder varandra, och vissa smarta fabrikörer kan åka från den ena kommunen till den andra och få större eller mindre förmåner för att de etablerar sig i en viss kommun. Misstron mot detta har också tagit sig uttryck i de bestämmelser som riksdagen har antagit om lokaliseringspolitikén, där det klart utsågs att lokaliseringsmedel inte kan utgå till ett företag som på något sätt har fått kommunala subventioner. Detta är en sida av saken.

A andra sidan är jag helt överens med motionärerna om att det är upprörande när ägaren till en nedlagd industri – som ofta har nedlagts för att man skall få bort en konkurrent – har kvar lokalerna och vägrar att sälja dem till rimliga priser och därigenom hindrar en utveckling i vettig riktning. Emellertid är frågan, huruvida kommunerna skall engagera sig i sådana ärenden, en fråga om den kommunala kompetensen, och kommunalrättskommittén skall mycket snart avlämna sitt betänkande. Utskottet har ansett att det skulle vara litet underligt om vi bara några månader eller kanske några veckor innan detta betänkande framläggs skulle föreslå någon åtgärd på denna punkt. Det skulle strida mot all praxis.

Det ligger något vettigt i tanken att kommunerna skulle få förtursrätt att köpa sådana lokaler för att så småningom öppet överlåta eller sälja dem till en ny innehavare. Det är möjligt att det är riktigt som motionärerna säger, men man bör vara mycket försiktig och tveksam för att slippa ifrån det auktionerade som ofta har förekommit i lokaliseringssammanhang.

Det väsentliga för oss har varit att man inte bör framlägga ett förslag i en fråga som är föremål för utredning och där utredningsförslag är att

Nr 122

Fredagen den
5 november 1971

*Underlättande för
kommun att över-
ta industrifastig-
heter vid företags-
nedläggningar*

Fredagen den
5 november 1971

*Underlättande för
kommun att över-
ta industrifastig-
heter vid företags-
nedläggningar*

vänta inom de närmaste månaderna.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr MAGNUSSON i Kristinehamn (vpk):

Herr talman! Jag finner med tillfredsställelse att herr Svanberg i viss mån delar vår uppfattning, att kommunen bör få överta industrilokaler på förmånliga villkor. Om man tittar på vissa exempel på nedläggningar blir man fullt på det klara med att det kan vara oerhört angeläget för många kommuner att man får överta lokalerna för att kunna erbjuda dem till nya industrier. Det är många gånger så, att hela samhället byggt upp omkring den industri som nedläggs, och när den faller bort har man ingenting. Hade man då lokalerna att erbjuda intresserade spekulanter, vore läget ett helt annat. Det är helt enkelt ett livsvillkor för många kommuner. Jag hoppas att man beaktar just den synpunkten.

Sedan håller jag med om att överbuden i fråga om subventionering av företag ofta är av ondo, men jag tycker inte att det handlar om den saken i detta fall.

Vad gäller att frågan skulle behandlas i kommunalrättskommitténs betänkande har jag fått den uppfattningen, att så inte skulle vara fallet. Jag har inte hört någonting som säger att kommittén skulle ha tagit upp den aspekten på problemet. Jag tycker därför att det är på sin plats att regering och riksdag ser litet närmare på de här sakerna och försöker vidta någon form av åtgärder för att komma till rätta med de här problemen. Därför vidhåller jag mitt yrkande.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Svensson i Malmö, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Magnusson i Kristinehamn begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 29 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Svensson i Malmö.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Magnusson i Kristinehamn begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	276
Nej	—	10
Avstår	—	1

Herr Hallgren (vpk) anmälde att han avsett att rösta nej men av misstag nedtryckt ja-knappen.

§ 8 Åtgärder för att skapa en statlig verkstadsindustri i Ådalen

Nr 122

Fredagen den
5 november 1971

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 30 i anledning av motion om åtgärder för att skapa en statlig verkstadsindustri i Ådalen.

I detta betänkande behandlades motionen 1971:1080 av herr Lorentzon (vpk), vari yrkats att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa om åtgärder för att i Adalsområdet skapa en statlig verkstadsindustri.

*Åtgärder för att
skapa en statlig
verkstadsindustri
i Ådalen*

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1971:1080.

Reservation hade avgivits av herr Svensson i Malmö (vpk), som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1971:1080 hos Kungl. Maj:t hemställde om åtgärder för att skapa en statlig verkstadsindustri i Ådalen.

Herr LORENTZON (vpk):

Herr talman! Näringsutskottets betänkande nr 30 gäller motionen 1080 om åtgärder för att skapa en statlig verkstadsindustri i Ådalen.

Jag skall i detta sammanhang inte närmare gå in på siffermaterial o. d. som finns i denna omfattande motion. Vid åtskilliga tillfällen tidigare har jag haft möjligheter att vara med i riksdagen då Ådalsproblemen har behandlats, antingen det har gällt motioner, interpellationer eller enkla frågor.

Låt mig inledningsvis säga några ord om utskottsbetänkandet, i vilket det yrkas att motionen avslås. Motiveringen kan verka litet underlig, då det "enligt utskottets mening i första hand bör ankomma på länets organ att inom ramen för en planering av länets totala resurser och behov initiera insatser av det slag som föreslås i motionen". Är det ändå inte att göra det litet lätt för sig när utskottet överlämnar denna fråga till länsmyndigheterna i Västernorrlands län. Jag har ju vänt mig till riksdagen i den här frågan.

Yttrandet från näringsutskottet gör emellertid klart att ansvariga statliga myndigheter fortfarande för samma linje som tidigare när det gäller närings- och lokaliseringpolitiken i Ådalen liksom Norrland i övrigt. Jag ser det därför angeläget, herr talman, att något behandla detta spörsmål.

Den strukturrationalisering som storfinansen i detta land så livligt har efterfrågat, eftersträvat och genomfört har fått aktivt stöd av inte endast de borgerliga partierna utan av regeringen, det socialdemokratiska partiet och även av LO:s ledning. Storfinansen har fått fria händer att lägga ned de många företagen i Ådalen. Storfinansen har också haft fria händer att förlägga företag dit man ansåg det ur profitsynpunkt vara fördelaktigast. Statens uppgift blev att förse storfinansen med arbetskraft, framför allt från Norrland. LO – den svenska fackföreningsrörelsen – blev härvid statens förlängda arm för att kunna genomföra denna flyttlasspolitik, som innebar en formlig blodavtappning från Ådalen och Norrland i övrigt.

Fredagen den
5 november 1971

*Åtgärder för att
skapa en statlig
verkstadsindustri
i Ådalen*

En omfattande miljöförstörelse har även följt på denna s. k. strukturrationalisering. Den har även fört med sig en försämrad kommunal och kulturell service i avflyttningsområdena – de s. k. ”olönsamma regionerna” – och förslummade storstadsområden.

För att denna strukturrationalisering eller flyttklasspolitik skulle kunna genomföras måste det socialdemokratiska partiet, regeringen och LO skaffa sig ett vapen. Det kunde nämligen tänkas att denna politik stötte på motstånd, framför allt från de områden som skulle stå till förfogande med den arbetskraft som måste förflyttas. Framför allt gällde det att preparera medlemmarna ute i lokalorganisationerna. Man måste ha en ideologisk plattform för denna sin politik, och man skaffade sig också en sådan. Den tog sig uttryck i resultatet av den av LO på sin tid tillsatta strukturutredningen som gavs ut år 1961 under namnet Samordnad näringspolitik. Denna utredning blev socialdemokratiska partiets näringspolitiska program under 1960-talet. Den utarbetades av en grupp LO-ekonomier på uppdrag av landssekreteriet. I denna utredning återfinnes sådana namn som Rudolf Meidner, Tord Ekström, Lillemor Erlander m. fl. Jag tror att dessa personer fortfarande har rätt stort inflytande på LO:s och socialdemokratins ekonomiska politik.

Här var man helt inställd på att lämna fältet fritt för storfinsan. Tillåt mig, herr talman, att citera ett par stycken ur boken Samordnad näringspolitik.

”Arbetsmarknadspolitikens uppgift i struktursammanhang är dels att medverka till de strukturförändringar, som en friare kapitalmarknad, en expansionsvänlig skattepolitik, en konsekvent frihandelspolitik och en aktiv näringsfrihetspolitik tillsammans skall driva fram, dels att lösa de omställningssvårigheter, som kan väntas uppkomma, därest ett sådant näringspolitiskt program skulle förverkligas. Lokaliseringspolitiken kan härvid inte isoleras från arbetsmarknadspolitik: även dess uppgift är att selektivt ge stöd åt expansionen. Därmed är också sagt, att vi underkänner en lokaliseringpolitik, som verkar för en konstlad utspridning av ett differentierat näringsliv, motverkar den naturliga avflyttningen av arbetskraft från områden som saknar utvecklingsmöjligheter och på godtyckliga grunder upprättar spärrar mot inflyttningen till storstadsregionerna.”

Detta hör man ju rätt ofta citeras av direktören i arbetsmarknadsstyrelsen Bertil Olsson.

Citatet var långt, det skall erkännas, men måste tas i detta sammanhang för att ge en klar bild av vad det var för slag av politik som socialdemokratin då med hjälp utav LO skulle genomföra.

Jag tror knappast att ens dåvarande högerpartiet skulle ha vågat utge ett dylikt handlingsprogram, så reaktionärt var det nämligen till sitt innehåll.

Man säger ju här klart och tydligt ifrån: inga egentliga industrier till Norrland. Även om man inte nämner namnet, så saknade ju Norrland utvecklingsmöjligheter. Men arbetskraften skulle flyttas därifrån – och det har man också genomfört – dit där storfinsan vill ha den. Staten har hjälpt till med detta arbete. LO blev också behjälpligt – som ett staten behjälpligt organ.

Jag skulle, herr talman, kunna citera fler uttalanden, det ena värre än det andra, ur boken Samordnad näringspolitik. Låt mig anföra ytterligare

ett. Det återfinns på s. 158 och har följande lydelse:

”Ofta har man i debatten — — — sett det som en brist att privata företag uppenbart inte tar hänsyn till annat än de rent företagsekonomiska kostnaderna och menat, att de — eller åtminstone de statliga företagen — borde ta vidare hänsyn. Vi vill emellertid sträcka oss så långt, att vi säger att företag — både privata, statliga och kommunala — icke bör ta andra” — lyssna nu noga — ”än rent företagsekonomiska hänsyn i sina kalkyler.”

Men detta har ju storfinansen gjort. Man har bara tagit rent företagsekonomiska hänsyn i sina kalkyler.

Det finns ingen i det socialdemokratiska partiet som kan klaga på storfinansen. Man är ju helt överens. Det är helt i linje med socialdemokratins ideologi i det här avseendet. Man uttalar här sin tro på och övertygelse om den svenska storfinansens förträfflighet. Vad exempelvis Svenska cellulosabolaget gjort då det har lagt ned den ena fabriken efter den andra i Ådalen var ju helt rätt, ty bolaget hade ju följt rekommendationerna att endast ta rent företagsmässiga hänsyn.

Vad jag citerat är skrivet av ekonomer anställda i LO, arbetarnas egen organisation. För det skall väl inte endast till namnet vara en arbetarnas organisation.

Utredningen Samordnad näringspolitik fick ett entusiastiskt mottagande i den socialdemokratiska pressen när den kom ut 1961. Man bedrev en renodlad kampanj för boken. Den bildade den ideologiska grundvalen för socialdemokratins närings- och lokaliseringspolitik och därmed även för den miljöpolitik som förts under 1960-talet. I dag vill man inom socialdemokratiet ogärna tala om saken.

Resultatet blev en omfattande företagsnedläggning i bl. a. Ådalen. Det var fritt fram för storfinansen att lägga ned företagen — man skulle ju endast ta företagsmässiga hänsyn i sina kalkyler.

Denna ideologiska plattform, som det socialdemokratiska partiet skaffade sig för att vara storfinansen behjälplig med att avfolka Norrland och förklara varför storfinansen måste lägga ned industrierna i norr, skulle verka passiviserande på det socialdemokratiska partiets medlemmar i såväl Ådalen som Norrland i övrigt i just denna fråga. Så blev också fallet. Lokalorganisationerna i norr studerade Samordnad näringspolitik och preparerades för att det inte skulle bli någon opinion när företagsnedläggningarna kom. Regeringen hade även till sitt förfogande partipressen i Norrland, vilkens uppgift blev att på sitt sätt se till att avfolkningspolitiken genomfördes utan något större gnissel.

Det är först på senare tid man kan få höra avvikande tongångar t. o. m. från vissa socialdemokratiska riksdagsmän. Vad man då yttrar blir en indirekt kritik mot den närings- och lokaliseringspolitik som fick sin ideologiska plattform utformad i LO-utredningen Samordnad näringspolitik.

Man har nämligen mycket svårt för att angripa, som man säger, den privata företagsamheten för att den inte visat ansvar för sysselsättningen och folkförsörjningen i Norrland. Den har lagt ned industrier på löpande band och inte svarat för nyetableringar.

Denna s. k. privata företagsamhet har ju endast följt det närings- och

Fredagen den
5 november 1971

*Åtgärder för att
skapa en statlig
verkstadsindustri
i Ådalen*

lokaliseringsprogram som var SAP:s och LO:s signatur, men som i grunden var storfinansens eget program.

Mot bakgrunden av vad jag här har anfört är det kanske inte så underligt att näringsutskottet avfärdar motionen 1080 så lättvindigt som man gör.

Herr talman! Jag skall nu avsluta mitt anförande och yrkar bifall till den vid näringsutskottets betänkande nr 30 fogade reservationen av herr Svensson i Malmö.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Jag skall inte ge mig in på den ideologiska diskussion som herr Lorentzon tror sig kunna frambesvärja med sina något dimmiga funderingar om ett slags konspiration, där LO och det socialdemokratiska partiet arbetar hand i hand med storfinansens för ett givet mål. Det må stå för hans egen räkning. Kan han få några andra att ansluta sig till de virriga tankegångarna, så beklagar jag dessa personer.

Endast en sak om det här med samordnad näringspolitik. Det programmet citerar herr Lorentzon ungefär som en viss potentat citerar bibeln. Att plocka ut enstaka ord går naturligtvis utmärkt. Men jag vill tala om, för socialdemokratins räkning, om herr Lorentzon inte har märkt det, att det socialdemokratiska partiet har antagit ett näringspolitiskt program vid sin kongress 1967. Nog om detta.

Vad motionen egentligen gäller är att riksdagen skulle uttala sig för projektering av en statlig verkstadsindustri i Ådalen. Tanken är kanske i och för sig riktig. Det behövs sysselsättning i det området – jag är den förste att vara med på det. Det behövs mycket av ny sysselsättning i hela Norrland. Men att riksdagen skulle kunna klara det genom att på rak arm utifrån en motion säga att det är just en verkstadsindustri med förläggning till Ådalen som är det man nu först bör syfta till är jag inte lika säker på.

Herr Lorentzon är upprörd över att det står i betänkandet att det enligt utskottets mening i första hand bör ”ankomma på länets organ att inom ramen för en planering av länets totala resurser och behov” – märk väl! – ”initiera insatser”. Utskottet har aldrig sagt att länsstyrelserna skall bygga industrier. De skall föreslå dem i Länsprogram 70. Alla länsstyrelser har fått i uppdrag att utarbeta konkreta regionalpolitiska handlingsprogram.

I reservationen står det bitvis något annat. Där finns en tolkning av vad Länsprogram 70, som nu utarbetas av alla länsstyrelser och så småningom skall föreläggas riksdagen för beslut i form av en riksplan, skall innebära som inte är helt korrekt. Jag trodde att diskussionen skulle föras med reservanten, som själv är planeringsdirektör och därför bör kunna det här. Vad som anges i reservationen är inte riktigt. Det är inte fråga om ett minimalalternativ. I Länsprogram 70 skall länsstyrelsen ange vilka åtgärder som är nödvändiga för att det föreslagna programmet skall kunna förverkligas.

Jag vill hoppas att vi när vi kanske nästa år skall besluta i den här frågan kan vara överens om kraftigare styrmedel för samhället för att inverka på lokaliseringen. Det är mycket möjligt att statlig industrietablering kommer att ingå i det programmet, men riksdagen kan inte gärna

säga i dag att just den eller den typen av industri skall förläggas till den eller den platsen. Jag skall emellertid gärna fortsätta den här diskussionen med herr Lorentzon den dag vi skall fatta beslut, och jag förutsätter som sagt att vi då skall få ordentliga styrmedel för att öka industrietableringen i bl. a. Ådalen – det finns många andra områden i Norrland som har det lika ställt.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr LORENTZON (vpk):

Herr talman! Jag förstår att det inte blir någon längre diskussion vid denna punkt. Herr Svanberg sade ju att han inte vill ta upp någon ideologisk debatt, och jag förstår honom mycket väl. Han anklagade mig för att citera skriften Samordnad näringspolitik, som var socialdemokratins ideologiska plattform, ungefär på samma sätt som en viss potentat citerar bibeln, men jag tycker inte att den jämförelsen är riktig. Jag har läst innantill ur boken, och jag sade redan i mitt inledningsanförande att i dag vill socialdemokraterna ogärna tala om detta ideologiska näringsprogram. Det är så det ligger till, och det var jag klar över innan herr Svanberg kom upp i talarstolen.

Herr Svanberg sade att länsstyrelserna har fått i uppdrag att utarbeta länsprogram. Det är alldeles riktigt, och varje länsstyrelse kommer med sitt önskeprogram, som regeringen skall sitta och titta på tillsammans med en hel rad byråkrater för att plocka ut vad som kan anses vara genomförbart. I landet har vi demokrati, gudbevars! Man har ju fått vara med och utreda och föreslå, och visst säger länsmyndigheterna i Västernorrlands län att de önskar en verkstadsindustri i Kramfors. Det är alldeles riktigt. Men herr Svanberg överlämnar frågan till länsmyndigheterna varefter den skall gå till byråkraterna i Stockholm. Och vad får vi sedan se av önskelistan? Jag har inte vänt mig till länsmyndigheterna -- det kan vi göra i landstinget -- utan jag har vänt mig till riksdagen.

Men, herr Svanberg, saken är den att genom det handlingsprogram som ni haft, har ni icke skapat fram de organ som erfordras för att skapa en ordentlig närings-, lokaliserings- och regionalpolitik här i landet. Ni har nämligen varit överens med storfinansen. Därför har vi inte dessa organ i dag, vilka herr Svanberg hänvisar till att vi möjligen kan få, och när så sker kan vi diskutera saken. Det är intressant, herr Svanberg, vi kommer igen!

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Svensson i Malmö, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

§ 9 Obligatorisk varudeklaration av monteringsfärdiga hus

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 31 i anledning av motion om obligatorisk varudeklaration av monteringsfärdiga hus.

*Obligatorisk varu-
deklaration av
monteringsfärdiga
hus*

I detta betänkande behandlades motionen 1971:1087 av herr Olsson i Kil m. fl. (fp), vari hemstälts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle begära att föreskrifter utfärdades angående obligatorisk varudeklaration av s. k. monteringsfärdiga småhus.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1971:1087.

Reservation hade avgivits av herrar Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Holmberg (m), Svensson i Malmö (vpk), Gustafsson i Säffle (c) och Rydén (fp) samt fru Hambræus (c), som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionen 1971:1087 hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning av möjligheterna för en obligatorisk varudeklaration av monteringsfärdiga hus.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Till näringsutskottets betänkande nr 31 som vi nu behandlar är fogad en reservation som stöder de synpunkter som framförts i motionen 1087 av herr Olsson i Kil m. fl., där man hemställer om att föreskrifter utfärdas om obligatorisk varudeklaration av s. k. monteringsfärdiga småhus.

För de flesta människor är köpet av en byggsats till ett eget hem det största ekonomiska åtagande som de gör under sin livstid. Därför anser vi i likhet med motionärerna att det är viktigt att köparen av s. k. monteringsfärdiga småhus i byggsatser får kvalitet vid sådana köp. För närvarande saknas sådana garantier. Vi anser att det är otillfredsställande att konsumenten-bostadsköparen saknar denna trygghet.

Vi reserverar oss överens med motionärerna om att det må komma till stånd sådana klara regler att man får en obligatorisk varudeklaration på dessa hus.

Utskottsmajoriteten säger att man i huvudsak delar motionärernas uppfattning att det bör finnas en tillförlitlig information och kontroll av monteringshus, men man hänvisar till att den typhusedovisning som STYR har sysslat med – STYR är en utredning som varit sammansatt av vissa intressenter inom småhusbyggandet – är klar och att utredningen för närvarande är på remiss. Utskottsmajoriteten anser därför att det inte behövs några ytterligare åtgärder från riksdagens sida.

Vi reserverar oss hävdar bestämt att det material som STYR tagit fram är ett gott underlag och att man bör ställa kravet att människor som köper småhus skall få denna trygghet.

Med dessa ord, herr talman, vill jag yrka bifall till den vid utskottets betänkande fogade reservationen.

Herr OLSSON i Kil (fp):

Herr talman! Vi är några folkpartister som i motionen 1087 tagit upp den fråga som herr Sven Andersson berörde, nämligen obligatorisk varudeklaration av s. k. monteringsfärdiga hus. Jag noterar med stor tillfredsställelse att såväl utskottsmajoriteten som de sju reservanterna från samtliga oppositionspartier delar min och mina medmotionärens

Obligatorisk varudeklaration av monteringsfärdiga hus

uppfattning att det finns ett klart behov av tillförlitlig information om och kontroll av monteringsfärdiga hus, och jag kan därför fatta mig ganska kort.

Vi rör oss här på ett stort och viktigt konsumentområde. Vi vet att år 1969 omfattade det enskilda småhusbyggandet ca 32 000 lägenheter med ett sammanlagt värde av över 3 000 miljoner kronor. Vi vet att andelen monteringsfärdiga hus är mycket stor. Vi vet också att över 60 tillverkare med en produktionskapacitet från 100 till 4 000 hus om året saluför en mängd olika typer av småhus. Vi känner också till att prefabricering av hus i stor skala kan innebära väsentliga rationaliseringsvinster som kan komma husföretagens kunder till del. Men en utveckling som på detta sätt tillvaratar möjligheterna till rationell tillverkning i större serier måste ske under former som ger köparen en betryggande information om kvaliteten på de byggsatser som levereras.

För den enskilde är detta, som herr Andersson i Örebro framhöll, oerhört viktigt. Det är knappast någon överdrift att påstå att satsningen på ett eget hus ofta är en dröm för många människor, och för många är det den största investering som han eller hon gör under hela livstiden.

Det borde också vara av intresse för samhället att så långt som möjligt hjälpa bostadskunden att bedöma och jämföra inte bara priserna på olika hustyper utan också kvaliteten på det som salubjuds. Mängden av objekt på småhusmarknaden gör det sannerligen förståeligt att konsumenten-bostadskunden kan känna sig både villrådig och otrygg inför sitt val till bostad. Därför är det viktigt att samhället tar initiativ till en strikt saklig information, som enkelt kan utnyttjas av konsumenter med skiftande förkunskaper i detta ämne. En obligatorisk varudeklaration efter enhetliga normer skulle ge de möjligheterna.

Naturligtvis kan sådana föreskrifter inte utfärdas över en enda natt. Men vi befinner oss i det lyckliga läget att en hel del förarbete redan har gjorts. Trähusfabrikanterna har själva tagit initiativet, och det har lett till samarbete med bl. a. bostadsstyrelsen och planverket. Under sommaren har man t. o. m. lagt fram ett förslag till typhusredovisning. Därmed är grunden lagd för en reform.

Trots vetskapen härom och trots att man säger sig dela motionärernas uppfattning att det finns ett behov av tillförlitlig information om och kontroll av monteringsfärdiga hus har socialdemokraterna, och socialdemokraterna ensamma, i utskottet dragit slutsatsen att en obligatorisk varudeklaration av monteringsfärdiga hus inte är påkallad. Reservanterna från folkpartiet, centerpartiet, moderata samlingspartiet och vänsterpartiet kommunisterna har i stället dragit den slutsatsen att man bör utnyttja det omfattande bakgrundsmaterial som den s. k. STYR-gruppen, som herr Andersson i Örebro nämnde, har tagit fram och de hemställer om utredning av möjligheterna till en obligatorisk varudeklaration på detta område. Det är en logisk slutsats.

Här finns, herr talman, en utmärkt utgångspunkt för vidare arbete. Här finns förutsättningar för att relativt snabbt skapa ökad trygghet för bostadskonsumenten. Varför skulle vi inte ta den chansen?

Jag yrkar bifall till den reservation som är fogad vid utskottets betänkande.

Fredagen den
5 november 1971

Obligatorisk varudeklaration av monteringsfärdiga hus

Herr WÅÅG (s):

Herr talman! I allmänhet är monteringsfärdiga trähus av hög kvalitet – stundom är kvaliteten överdrivet hög. Det är mera ett mängdproblem än ett kvalitetsproblem att deklarerat för folk vad de köper med byggsatsen.

De monteringsfärdiga trähusen har en stor omkostnad på försäljnings-sidan. Försäljaren övertygar kunden, som har svårt att sätta sig in i vad han egentligen köper. Dels är det en stor post, som köps, dels är det svårt att få någonting att jämföra med.

Att göra en varudeklaration på trähus – och på monteringsfärdiga hus i allmänhet – är emellertid svårt därför att leveranserna omfattar så många olika artiklar och moment. Det gäller att försöka göra en deklaration av utformningen av huset. Kunden kan inte leva sig in i ritningen och sätta sig in i hur huset kommer att se ut när det blir färdigt. Vidare av konstruktionssystemet, varav kunden oftast inte begriper så värst mycket, av produktionssystemet och av materialsammansättningen.

De här problemen har man verkligen funderat kring, och man har bildat STYR som har nämnts här av de två tidigare talarna. STYR är alltså en grupp som är sammansatt av olika intressenter. Där ingår varudeklarationsnämnden och ER-nämnden. ER-nämnden behöver verkligen förkortas, för egentligen heter den Nämnden för egenskapsredovisning inom byggfacket. Vidare ingår representanter för bostadsstyrelsen, statens planverk, Svensk byggtjänst och Sveriges industriförbund. STYR bildades 1970.

STYR har i sitt yttrande understrukit att redovisningssystemet skall utformas med förutsättningen att det skall kunna utnyttjas av konsumenter som har skiftande förkunskaper i det komplicerade ämne som byggande av hus är. Informationen måste vara strikt saklig och får inte vara styrande. Dessutom skall i typredovisningen införas uppgifter om generellt typgodkännande. I enlighet med de här riktlinjerna har STYR nu lagt fram en skiss till en sådan redovisning och den är ute på remiss, som här har påpekats.

När man nu har nått fram till normer för hur en deklaration skall göras är det att förvänta att företagen i branschen kommer att följa dem. Att nu, som reservanterna vill, hos Kungl. Maj:t beställa en statlig utredning av möjligheterna till obligatorisk varudeklaration finner utskottsmajoriteten vara en överloppsgärning. Grunden finns för en varudeklaration, och allting talar för att företagen i branschen kommer att följa den.

Till sist, herr talman, en liten randfundering! Det är egendomligt att från två liberaler få höra krav på statsingripande för en varudeklaration, som företagen själva har kommit överens om att ombesörja. Vi har under den genomlidna remissdebatten hört flera talare yttra sig om de mindre och medelstora företagens problem. Det finns organisationer av typen "De misslyntes församling" som flera gånger har betonat kravet på förtroende mellan statsmakten och företagsamheten. Här är ett utmärkt exempel på vem som i verkligheten har förtroende för företagen.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr OLSSON i Kil (fp):

Herr talman! Herr Wååg börjar med att säga att de monteringsfärdiga husen stundom har överdrivet hög kvalitet. "Stundom", sade han, och det var klokt att göra det lilla undantaget. För stundom har de överdrivet låg kvalitet, vilket kunden inte kan känna till i förväg. Han får inte rätt uppfattning av alla färggranna broschyrer med bilder ur de bästa och mest fördelaktiga vinklarna och kan därför göra ett felaktigt val. Han har verkligen svårt att välja bland de många hundra olika hustyper som finns på den svenska marknaden. Men det är, säger herr Wååg, ändå en överloppsgärning att begära en utredning, eftersom man är på gång med saken och hjulen har börjat rulla. Ja, det har de gjort, och det är ett glädjande faktum. Men då är det ju lättare för oss här i riksdagen att snabbt få en reform till stånd. Då räcker det inte att passivt konstatera att det händer positiva saker på detta område, utan då gäller det att aktivt driva på, så att vi desto snabbare kan trygga konsumentens intressen.

Men får vi egentligen någon garanti för att kunden verkligen kan undersöka och jämföra allt som finns på denna marknad ens med den utredning som har genom STYR-gruppen kommit till stånd? Nej, det får vi inte. Vad man syftar till där är varudeklaration av monteringsfärdiga hus, varvid inte ens alla producenter är berörda. Vad vi vill ha är *obligatorisk* varudeklaration. Ni socialdemokrater lämnar med öppna ögon konsumenten inför risken att i de här vackra broschyrerna välja fel. Det vill inte vi vara med på.

Sedan säger herr Wååg i slutet av sitt anförande någonting som jag tycker är litet konstigt. Det kan väl inte vara liberalt att begära obligatorisk varudeklaration av monteringsfärdiga trähus, säger han. Det enda detta avslöjar är herr Wåågs egen stora okunnighet om modern liberalism. Jag vill rekommendera honom att läsa folkpartiets konsumentmotion nr 80 vid vårriksdagen. Läs sidorna 8 och 9 flera gånger, så behöver inte herr Wååg upprepa de här misstagen i fortsättningen! Att hjälpa och skydda konsumenten är en central socialliberal tanke, och den kommer fram där.

Det är just för att möjliggöra ett fritt val mellan skilda produkter som konsumenten måste kunna jämföra olika produkter på ett enkelt sätt. Detta är inte bara ett konsumentintresse. Vilka seriösa producenter av kvalitetsvaror kan ha någonting emot att man får en sådan här obligatorisk varudeklaration? De måste ju också vara intresserade av att underlätta för kunden att jämföra utbud. Den som möjligen förlorar på detta är den som har en dyr vara, en dålig vara eller en både dyr och dålig vara. Vi tycker inte det är någonting att sörja över om vi från liberalt håll skulle försvåra för sådana producenter att sälja sina varor.

Jag vill ännu en gång, herr talman, yrka bifall till reservationen.

Herr WÅÅG (s):

Herr talman! Herr Olsson i Kil har vidgat begreppet varudeklaration för mycket, om han syftar till att man skall rätt kunna läsa huskataloger. Det blir en helt orimlig varudeklaration när det gäller så komplicerade saker som byggen.

Nr 122

Fredagen den
5 november 1971

*Frågor rörande
pass m. m.*

Jag utgår ifrån att man finner det naturligt inom kammaren om jag har svårt att förstå allt vad liberalismen tydligen kan innehålla.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Andersson i Örebro begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 31 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Andersson i Örebro begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Den omröstning gav följande resultat:

Ja	—	140
Nej	—	148
Avstår	—	5

§ 10 Föredrogs näringsutskottets betänkanden:

Nr 32 i anledning av motion om provning av gasolapparater

Nr 33 i anledning av motion om kontroll och obligatorisk varudeklaration av kosmetika

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 11 **Frågor rörande pass m. m.**

Föredrogs inrikesutskottets betänkande nr 20 i anledning av motioner om frågor rörande pass m. m.

Herr LEVIN (fp):

Herr talman! Min motion nr 1198 tillkom i syfte att ändra på det förhållandet att grövre brottslingar bl. a. narkotikamarodörer, kan lämna landet — t. ex. under permissioner från anstalt — därför att deras pass inte har blivit indragna. Inrikesutskottet har infortrat yttrande från ett antal remissorgan, vilka samtliga har uttalat sig positivt om motionens syfte. Särskilt rikspolisstyrelsens påpekande att de i motionen föreslagna åtgärderna är ”av väsentlig betydelse som brottsförebyggande faktor sedda mot bakgrunden av den ökade brottsligheten, bl. a. beträffande narkotikabrott och våldsbrott, och dess samband med den ökade internationella kriminaliteten” får anses väga tungt.

Det är med glädje jag konstaterar att inrikesutskottet enhälligt delar min och remissorganens åsikt och därför i princip biträder motionen. Jag har i detta läge ingen anledning att tala för bifall till motionen. Jag är fullt nöjd med utskottets skrivning, som går ut på att regler om återkallande av pass från dem som har dömts långvarigt straff skall införas och att det administrativa förfarandet skall göras effektivt.

Jag yrkar alltså bifall till utskottets hemställan under punkten C.

Herr BJÖRK i Göteborg (s):

Herr talman! Inrikesutskottets betänkande nr 20 har på vissa punkter fått en utformning som gjort mig fundersam. Tillsammans med herr Ericson i Örebro väckte jag i januari en motion rörande problem i samband med värvning av svenskar till främmande krigsmakt. Det var en motion med två yrkanden. Tydligt av formella skäl uppdelades den i två motioner med gemensam motivering. Inrikesutskottet har underkastat den ena av dessa motioner en realbehandling, medan det i andra fallet enligt vår mening inte har varit fråga om en verklig prövning av det yrkande som vi ställt.

Det är väl sannolikt att detta beror på ett banalt missförstånd, som möjligen har samband just med motionernas tillkomstshistoria och också med att det gäller ett fömligen komplicerat ärende. Den motion som enligt vår mening inte blivit föremål för sakbehandling utmynnar i yrkandet "att frågor om lagstiftningsåtgärder såväl mot olovlig värvning som mot svenska medborgares deltagande i främmande krigsmakt och mot därvid av svenska medborgare begångna handlingar måtte av riksdagen göras till föremål för allsidig prövning från både utrikespolitiska och rättsliga synpunkter". Tydligt har utskottet tolkat detta som en platonisk önskan att ärenden av viss typ skall behandlas på visst sätt. Men vår mening var att just de frågor vi här nämner skulle bli föremål för behandling vid årets riksdag. Vi menar nog att en uppmärksam läsning av hela motionstexten med den bakomliggande motiveringen här skulle ha skapat klarhet. Jag medger att utskottets tolkning var möjlig men hävdar samtidigt att motionärernas tolkning av yrkandet är den mest rimliga.

Jag har sagt att detta gäller ett komplicerat ärende. Eftersom det delvis inte alls blir behandlat av utskottet kanske det kan tillåtas mig att göra några kommentarer till det.

Jag tror de flesta kan vara överens om att svenska medborgares anställning i främmande krigsmakt eller aktiva deltagande i inbördeskrig i främmande länder skapar vissa problem som bl. a. berör Sveriges internationella ansvar. Dessa problem har bara delvis beaktats i nuvarande lagstiftning. Det finns i brottsbalken en paragraf mot olovlig värvning, men den är knuten till värvning av krigsfolk, och det finns vissa uttalanden om dem som olovligt lämnar riket. Förutsättningen för ingripande är också att värvningskontrakt skall vara undertecknat i Sverige. Tydligt later sig inte paragrafen användas effektivt i enstaka fall av värvning. Det förefaller också som om flera andra demokratiers lagstiftning och praxis på det här området är något strängare än den svenska.

Man kan påminna sig att det här problemet fick en avsevärd aktualitet

under Kongokrisen i början av 1960-talet, när Belgien utsattes för utomordentligt skarp internationell kritik, därför att dess lagstiftning och tillämpning av denna lagstiftning icke kunde hindra att belgiska legosoldater gång på gång och i betydande omfattning ingrep i de inre striderna i Kongo.

Problemet har också uppmärksamrats inom FN. Vi har i motionen hänvisat till ett uttalande av FN:s säkerhetsråd från 1967, där det heter: "Säkerhetsrådet fördömer varje stat som framhärdar i att tillåta eller tolerera rekrytering av legosoldater eller ställer faciliteter till deras förfogande i syfte att störta medlemsstaternas regeringar."

Nu kan man säga att vi i Sverige inte mött detta problem i någon mera väsentlig omfattning. Det är klart att man kan peka på enstaka fall där enskilda svenskers handlande haft viss återverkan på Sveriges anseende ute i världen. Men man kan ju göra tankeexperiment om vad som kan hända. För något år sedan förekom vaga och obestämda tidningsuppgifter om att här i landet skulle pågå värvning av svenska ungdomar till Palestinagerillan. Jag vet inte hur mycket som låg i dessa uppgifter. Men antag att de hade varit realistiska och att värvningen hade haft en väsentlig effekt, så att ett antal naiva och romantiska svenska ungdomar givit sig i väg. Hur skulle det ha påverkat Sveriges ställning i Mellersta-österkonflikten? Hur skulle förslagsvis Israels regering ha reagerat i en sådan situation?

Vi har menat att detta är en komplicerad fråga, där den enskildes rätt konfronteras med samhällets ansvar, och att den förtjänar en grundligare belysning än vad som hittills varit fallet. Vi väckte frågan häromåret. Då blev det en ytterst ensidig juridisk prövning av möjligheterna att få till stånd effektivare bestämmelser. Frågan om behovet av starkare bestämmelser från utrikespolitisk synpunkt har icke blivit prövad. Så har inte heller skett i år; jag har inhämtat att det över huvud taget inte förekommit någon kontakt mellan inrikesutskottets sekretariat och utrikesutskottet. Det beror väl i sin tur på det här banala missförståndet som jag nämnde i början.

När riksdagen förra gången berörde denna fråga från juridiska utgångspunkter hänvisades det till att man eventuellt kunde lösa ett sådant här problem genom att, liksom var fallet på 1930-talet, införa ett administrativt förbud mot utresa i samband med värvning. Det är i stil med det som förekom under spanska inbördeskriget och som ju sannerligen var ytterst omstritt. Det har hänt åtskilligt sedan 1930-talet. Rätt till utresa ur det egna landet framstår i dag mycket mera definitivt som en grundläggande mänsklig rättighet, förankrad i olika internationella konventioner. Vi har också mer och mer börjat uppfatta godtyckliga inskränkningar i människors rätt till utresa som särskilt betecknande för totalitära samhällen.

Vi motionärer menar alltså att på den vägen kan problemet icke rimligen angripas, och jag tolkar nog inrikesutskottets utlåtande över den ena av de två motionerna på det sättet, att man i det avseendet väsentligen ansluter sig till våra synpunkter.

Men den andra frågan – hur man skall kunna ingripa mot värvare, mot folk som försöker utnyttja svenska medborgares äventyrlust eller

ha-begär för att engagera dem i ytterligt ömtåliga mellanfolkliga konflikter eller konflikter inom andra länder – den frågan har alltså icke på allvar attackerats. Och visst är den besvärlig, just därför att man i normalfallet kanske ändå tvingas acceptera den enskildes beslut och önskan att ingripa i en konflikt. När den gamle franske författaren, kulturpolitikern och stridsflygaren André Malraux för en tid sedan i en intervju lät antyda att han skulle vara beredd att gå ut som frivillig i befrielseörelsen i Östpakistan väckte det uttalandet respekt, och ingen skulle väl ha lust att hindra honom i hans planer, om han nu verkligen tänkte förverkliga dem. Och på liknande sätt: Om någon av dem som särskilt hårt engagerar sig för Bangla Desh skulle vilja omsätta detta i praktisk handling, lär man väl inte heller ha någon lust att hindra det.

Men frågan blir ju verkligen en annan om det sker en systematisk övertalning, kanske styrd av främmande intressen, att engagera svenskar i en viss bestämd konflikt.

Man kan undra, till slut, om motionärerna bör vara nöjda eller missnöjda med utskottets behandling av de här två motionerna. Det har ju inte hänt särskilt mycket med dem, men det finns en – skall vi säga – välvillig underton i utlåtandet, åtminstone på vissa punkter. Jag påminner mig hur jag för många år sedan träffade en man som sysslade med en doktorsavhandling. Jag frågade honom, som man gärna gör vid sådana tillfällen, hur det nu gick med avhandlingen. "Ja", svarade han, "om man går på en väg varje dag och sparkar till en sten på vägen, så upptäcker man ju så småningom att stenen har flyttat på sig ett stycke." Och det var ungefär i den takten som hans avhandlingsarbete framskred. Jag har intrycket att våra bemödanden i det här ärendet håller ungefär samma takt, och det är väl möjligt att vi får återkomma ett annat år och ge stenen en ny spark.

Herr talman! Jag har inget särskilt yrkande.

Herr ERIKSSON i Arvika (fp):

Herr talman! De här motionerna av herr Björk i Göteborg och herr Ericson i Örebro, som har nr 48 och 84, har utskottet behandlat tillsammans. Vi har också knutit ihop dem i skrivningen som herr Björk säkert har uppmärksammat.

Beträffande den förstnämnda motionen kan jag säga att utskottet i samband med behandlingen av den har inhämtat besked om att man inom departementet redan har påbörjat det förberedande arbetet med en ny passlagstiftning. Man har alltså börjat effektuera det riksdagsbeslut som fattades i fjol – och stenen har kommit en lång bit på väg, herr Björk.

Vi har förutsatt att det lagstiftningsarbete som är påbörjat också kommer att innefatta en prövning av det reseförbud som herrar Björk och Ericson berör i sin motion. Vi har också helt naturligt räknat med remiss i vanlig ordning av detta ärende och anfört att det är rimligt att avvakta resultat av utredningsarbetet och remissen innan man tar slutlig ställning. Jag tror också att jag kan tolka herr Björks anförande så att vi är helt ense så långt.

Sedan påtalar herr Björk den ifrågasatta feltolkningen av motionen.

*Lagstadgad rätt till
tjänstledighet för
deltagande i vuxen-
utbildning*

Med anledning därav vill jag framhålla att det har sagts mig att man mycket noggrant prövade och försökte tolka den här motionen när den remitterades till utskott. Man delade då på klämmarna – det är fullt riktigt som herr Björk säger. Skälet till det lär ha varit att man ansåg att den sista klämman formellt skulle behandlas i KU, men att man sedan stannade för att det riktiga var att hela motionen behandlades i inrikesutskottet. Redan det förhållandet att motionen av den berörda sekreterarpersonalen remitterades till inrikesutskottet tyder på att den tolkades på det sätt som vi har behandlat den. Annars skulle den klämman ha remitterats till justitieutskottet.

Jag hade också en känsla av att herr Björk i sitt anförande tog på sig en hel del av skulden till oklarheten – och jag tycker att det är hederligt och riktigt att han gör det. Den formulering som finns i sista stycket i motionen kan knappast tolkas på annat sätt än sekreterarna har gjort. Där heter det: "Frågan om den lämpliga handläggningen av motionsyrkanden med såväl utrikespolitiska som rättsliga aspekter förtjänar närmare övervägande."

Den skrivning som vi har gjort beträffande den första motionen, om ett tillkännagivande, innebär dock att de här frågorna kommer att prövas. Jag tycker för min del att inrikesutskottets behandling är ganska vattentät och borde tillfredsställa motionärernas önskemål till fullo.

Jag har ingenting att erinra beträffande herr Levins anförande. Jag delar herr Levins uppfattning att en motion sällan blir så välvilligt behandlad av en enig grupp remissinstanser som hans motion blivit.

Med dessa korta kommentarer vill jag alltså, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan i dess helhet.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 12 Lagstadgad rätt till tjänstledighet för deltagande i vuxenutbildning

Föredrogs inrikesutskottets betänkande nr 21 i anledning av motion om lagstadgad rätt till tjänstledighet för deltagande i vuxenutbildning.

I detta betänkande behandlades motionen 1971:154 av herr Berndtson i Linköping m. fl. (vpk), vari yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde att frågan om lagstadgad rätt till tjänstledighet, med bibehållande av de sociala förmånerna, för deltagande i vuxenutbildning blev föremål för snabb utredning och att förslag härom snarast förelades riksdagen.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1971:154.

Reservation hade avgivits av herr Lorentzon (vpk), som ansett att utskottet bort hemställa.

att riksdagen med bifall till motionen 1971:154 i skrivelse till Kungl.

Maj:t begärde att frågan om lagstadgad rätt till tjänstledighet, med bibehållande av de sociala förmanerna, för deltagande i vuxenutbildning blev föremål för snabb utredning och att förslag härom snarast förelades riksdagen.

Herr BERNDTSON i Linköping (vpk):

Herr talman! Det finns i frågan om vuxenutbildningen en tendens till att man inte helt vill ta konsekvenserna av att folk lägger annan betydelse än honnörsord i den ofta uttalade satsen att "alla som har en bristfällig skolunderbyggnad skall ha rätt att skaffa sig utbildning i vuxenundervisningen". I det föreliggande ärendet tycker jag det demonstreras en ovilja att dra de riktiga slutsatserna, men jag menar inte att detta är det enda område där man kan finna sådan ovilja.

Utskottet understryker vikten av att "samhället och företag på olika sätt främjar möjligheterna för vuxna till vidareutbildning". "Frågan om rätt till ledighet från arbetet är otvivelaktigt av central betydelse i sammanhanget", säger man. Man ställer sig också i princip bakom de enskilda arbetstagarnas rätt till ledighet för studier.

Efter denna positiva syn borde man väl biträda motionen om snabbutredning av frågan om lagstadgad rätt till tjänstledighet för deltagande i vuxenutbildning med bibehållande av de sociala förmanerna. Men så sker inte. Både den understrukna vikten, den centrala betydelsen och principerna försvinner. Det kan, säger utskottet, inte förnekas att "en ovillkorlig sådan rätt kan medföra avsevärda problem på berörda arbetsplatser."

Det är möjligt att utskottet fått uppfattningen att det skulle bli en enorm rusning till vuxenutbildningen och att arbetsplatserna skulle tömmas på folk. Så är naturligtvis inte fallet. Varken tillgången till utbildning eller de ekonomiska villkoren är av den arten att avsevärda problem på arbetsplatserna skulle uppstå. Vad det handlar om är att de som trots alla svårigheter det innebär att i vuxen ålder sätta i gång med studier åtminstone kan slippa befara arbetslöshet efter att ha tagit vuxenutbildningen på allvar.

Riksdagen har i ett par andra sammanhang haft anledning att diskutera de vuxenstuderandes speciella problem, både i samband med skolkonflikten i början av året och i anslutning till en proposition om vuxenutbildningen. Frågan om rätt till tjänstledighet för vuxenstudier är emellertid enligt vår mening av så central betydelse för hela vuxenutbildningen att vi har gjort den till föremål för en särskild motion. Det är heller inte första gången – både 1968 och 1969 väcktes från vpk-håll motioner i denna fråga.

Utskottet åberopar också pågående förhandlingar mellan SAF, LO och TCO och vill avvakta resultatet av dessa. Men som herr Lorentzon påpekar i sin reservation i utskottet har riksdagen alltsedan 1968 hänvisat till att frågan bör lösas avtalsvägen. Någon sådan lösning har dock inte kommit till stånd. Därtill finns det, som reservanten framhåller, andra skäl för att en fråga av detta slag löses lagstiftningsvägen.

Det bör i detta sammanhang påminnas om att det när arbetsmarknadsorganisationerna yttrade sig över vår motion år 1968 endast var Svenska

Nr 122

Fredagen den
5 november 1971

*Lagstadgad rätt till
tjänstledighet för
deltagande i vuxen-
utbildning*

Fredagen den
5 november 1971

*Lagstadgad rätt till
tjänstledighet för
deltagande i vuxen-
utbildning*

arbetsgivareföreningen som avstyrke lagstiftning. LO ansåg visserligen inte då att behov av lagstiftning förelåg men uttalade att "om det vid utbyggnaden av vuxenutbildningen skulle medföra större svårigheter att erhålla tjänstledighet än dittills varit fallet, lagstiftning borde övervägas". Tjänstemännens centralorganisation förordade utredning av frågan.

Eftersom utskottsbetänkandet innehåller en hänvisning till SAF:s cirkulär sommaren 1970 angående ledighet för studier, vill jag gärna återge ett par avsnitt ur detta cirkulär. Det heter: "Företagen bör inta en välvillig inställning till de anställdas önskemål om ledighet för studier, även om dessa avser utbildning som i första hand syftar till att tillfredsställa den enskildes önskemål och ambitioner."

Det låter väl bra? Felet är bara att samma cirkulär innehåller följande "klarläggande": "Ledighet för studier innebär inte någon garanti för den anställda att återgå till samma arbete eller erhålla samma förtjänst efter avslutad utbildning. Detta bör klargöras för den anställda då uppgörelse träffas om ledighet för studier."

Längre sträcker sig inte den "välvilliga inställningen", och det är ganska förstäligt att ABF:s tidskrift Fönstret illustrerade det hela med en teckning, där direktören säger följande till arbetaren – ordvalet, herr talman, liksom givetvis också namnet är helt tidskriftens: "Visst ska Boman ha ledigt för att studera. Och sedan, när Boman är färdig, kan Boman dra åt helvete!"

Tidskriften i fråga tillmäter inte Arbetsgivareföreningens cirkulär större betydelse än att man avslutar artikeln med konstaterandet att "Frågan om lagstiftning på området bör övervägas på nytt."

Herr talman! Det är just ett sådant övervägande vi har rekommenderat i motion nr 154, och jag ber att få yrka bifall till reservationen av herr Lorentzon.

Herr KÄLLSTAD (fp):

Herr talman! Herr Lorentzon säger i sin reservation till inrikesutskottets betänkande nr 21 att man vid rekryteringen till vuxenutbildningen inte i önskvärd grad lyckats nå de grupper som det är mest angeläget att stödja, i första hand då personer som enbart fått folkskoleutbildning. Med anledning av detta och med anledning av vad herr Berndtson i Linköping nyss har sagt skulle jag vilja erinra om att år 1970 inleddes genom en statlig kommitté försök med uppsökande verksamhet inom vuxenutbildningen. Denna statliga kommitté kallade sig FÖVUX.

Syftet med verksamheten är att genom flexibla studieformer och olika slag av speciella studiesociala och studiestimulerande åtgärder försöka att till vuxenutbildningen rekrytera sådana vuxna, som har kort och bristfällig ungdomsutbildning och som av sociala, psykologiska eller geografiska skäl nu inte har möjlighet att delta i samhällets vuxenutbildning. Företag på tio orter i landet ingår i den här försöksverksamheten, och på varje företag finns särskilda studieorganisatörer med uppgift att informera om och propagera för studierna. I verksamheten prövas olika studieformer: studier på fritid, studier på arbetstid och studier med respektive utan stimulansbidrag.

Enligt min mening är en uppsökande verksamhet av angivet slag

nödvändig för att nå ut till dem som har den kortaste utbildningsvägen. Sådan uppsökande verksamhet förekommer alltså redan nu. Men så länge verksamheten är knuten till företag och andra institutioner hamnar en del grupper utanför, t. ex. de hemarbetande kvinnorna. Det är därför – inte minst av rättviseskäl – nödvändigt att vidta åtgärder så att också dessa grupper blir delaktiga av det växande utbudet av vuxenutbildning.

Det är klart att den fråga som tagits upp i motionen och debatten här är allvarlig. Den gäller rätten till ledighet för vuxenutbildning. Det är ett problem med studiesocial anknytning. Det kan vara svårt att få ledigt från arbetet för studier, och om man slutar sitt arbete för att studera kan man riskera att inte få komma tillbaka efter studiernas slut. Men jag vill för herr Berndtson i Linköping och flera andra också nämna, att det finns goda exempel på praxis som utvecklats när det gäller att få behålla lön under utbildningen.

För statligt anställda gäller att de kan få upp till 240 dagars tjänstledighet med lön med B-avdrag räknat per 10-årsperiod, om arbetsgivaren finner studier vara angelägna från tjänstesynpunkt. Om studierna bedöms vara synnerligen angelägna ur tjänstesynpunkt kan t. o. m. oavkortad lön utgå.

Inom näringslivet är principen likartad. Vid företagsnära utbildning, som har anknytning till nuvarande eller planerad befattning, har företagaren ofta stått för hela eller delar av lönekostnaden. Praxis skiftar förstås mellan olika branscher och företag.

I vad gäller statligt anställda finns numera direktiv om att tjänstledighet för studier skall beviljas mycket generöst, även då studierna inte har anknytning till arbetet. Herr Berndtson i Linköping citerade Svenska arbetsgivareföreningens rekommendation, och den står ju såvitt jag begriper ändå fast. Man har rekommenderat sina medlemsföretag att inta en välvillig inställning till de anställdas önskemål om ledighet för studier, även om dessa avser utbildning som i första hand syftar till att tillfredsställa den enskildes önskemål och ambitioner. För närvarande överlägger arbetsmarknadens parter om reglerna för sådan ledighet.

Till detta vill jag endast lägga, att i den statliga kommitté där jag sitter som ledamot, nämligen kommittén för studiestöd för vuxenstuderande, SVUX, är dessa saker föremål för diskussion och behandling för framtida förslag. Om någon vecka eller ett par kommer från SVUX en diskussionspromemoria där denna fråga och närliggande frågor, speciellt av studiesocial natur, kommer att beröras. Då blir det anledning att ytterligare diskutera detta och reagera på tankarna och förslagen från SVUX.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr ERIKSSON i Arvika (fp):

Herr talman! När man lyssnar till herr Berndtson i Linköping får man nästan en känsla av att han anser att utskottet skulle ha behandlat denna motion kallsinnigt. Alla som tagit del av utskottets skrivning märker att det är absolut felaktigt. Vi har sagt att vi är ense med motionären om

Fredagen den
5 november 1971

*Lagstadgad rätt till
tjänstledighet för
deltagande i vuxen-
utbildning*

vikten av att samhälle och företag på olika sätt främjar möjligheterna för vuxna till vidareutbildning. Vi har också sagt att möjligheterna till ledighet är av central betydelse i det här sammanhanget. Det råder alltså, herr Berndtson, i princip inga delade meningar, men vi har ändå ansett oss böra påpeka att det är många frågor som måste ordnas för att det inte skall bli för stora problem på berörda arbetsplatser. Det har vi också sagt ifrån.

Jag vill helt kort säga att skälet till vårt avslagsyrkande på motionen är att vi vet – det har utskottet inhämtat uppgifter om – att det pågår förhandlingar mellan SAF, LO och TCO just i dessa frågor. Därför anser vi att det inte är riktigt att ta några initiativ förrän vi har fått se resultatet av dessa förhandlingar.

Herr Berndtson nämnde att så och så sades det i remissyttrandet är 1968. Jag tycker det vore bättre att citera ur en färskare handling. I samband med LO:s kongress i höst sade man klart ifrån i sitt studieprogram, LO Vux 2, att dessa frågor i första hand skulle lösas genom förhandlingar.

För oss, majoriteten i utskottet, har det varit självklart att man skall invänta resultatet av förhandlingarna innan man tar något initiativ i frågan. Herr Källstads anförande med en skildring från SVUX styrker också detta. Jag kan dessutom säga till herr Källstad att vi för vår del inte har gått in på de studiesociala förmånerna, eftersom dessa inte berördes i motionen.

Med detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr BERNDTSON i Linköping (vpk):

Herr talman! Herr Källstad pekar på de försök med uppsökande verksamhet som pågår. Den verksamheten tror jag på intet sätt står i strid med vad motionen/motionärerna var ute efter. Han talar vidare om att det finns goda exempel på hur frågorna har lösts. Ja, men det finns också motsatta exempel som visar vilka svårigheter som finns. Jag skall strax återkomma till det.

I det SAF-cirkulär som jag citerade kan man naturligtvis, som jag återgav, finna ett positivt avsnitt. Det är bara det att jag har en stark känsla av att man tar tillbaka mycket av det positiva genom att tala om att man icke garanterar att vederbörande får tillbaka samma arbete och inkomst som före studierna. Det är däri jag ser det som en mycket stor brist att hänvisa till detta cirkulär.

Herr Eriksson i Arvika menar att utskottet var positivt i sitt uttalande. Jag återgav i mitt anförande också flera av de positiva formuleringar som fanns. Men vad jag var kritisk emot är att utskottet trots dessa både principiella och andra instämmanden icke kommer fram till att frågan behöver utredas.

Det är naturligtvis bra med positiva formuleringar. Sådana bör ju varje motionär vara glad över, men det är nog viktigare att vi på detta område får snabba resultat. Det var heller inte enbart jag som anförde citat från remissbehandlingen av 1968 års motioner utan det gör i kortfattad form även utskottet självt; årets motion har väl icke varit föremål för

remissbehandling på samma sätt.

Jag menar, herr talman, att frågan om de vuxenstuderandes ställning i arbetslivet nog inrymmer många problem. Vi har i vpk-motionen tagit upp frågan om tjänstledighet för studier, men det finns naturligtvis också andra områden, och där vill jag anknyta till de mindre goda exemplen på hur man har löst frågorna. Ta exempelvis skiftarbetarnas möjligheter att delta i studiecirklar på kvällarna. Där talar arbetsgivarna ofta om att det är ett stort problem på arbetsplatserna, och studieförbunden har mängder av material som visar den irritation som ofta uppstår när folk vill ha ledigt från sitt skift för att delta i cirkelstudier. En ABF-funktionär berättade i en tidningsartikel hur man har fått förhandla sig fram till en lösning för att skiftarbetare skulle kunna fortsätta sina påbörjade cirkelstudier. Man lyckades få tillstånd att fortsätta men, hette det, skulle det utbryta en förkylningsepidemi e. d. måste cirkelarna inställas ett tag. Det är alltså de som kommer i farozonen först.

Jag måste fråga mig: Är det underligt om många ambitiösa vuxenstuderande tröttnar när de har en känsla av att deras verksamhet ofta betraktas som något för produktionen olämpligt? En lagstiftning som fastslår rätten till ledighet för vuxenutbildning skulle enligt mitt förmenande inte skapa problem på arbetsplatserna utan i stället undanröja en del av de problem som i dag finns.

Man brukar i olika undersökningar tala om att vuxenutbildningen inte har nått dem som bäst behöver den, de som har den lägsta utbildningen. Om nuvarande ordning skall bli bestående befarar jag att vi även i fortsättningen får uppleva att de som bäst behöver vuxenutbildningen kommer att stå utanför densamma. Det är alltså inte vackra tal om allas rätt till utbildning som löser problemen utan det är konkreta åtgärder. Jag menar att en lagstadgad rätt till ledighet för utbildning är *en* viktig åtgärd.

Herr ERIKSSON i Arvika (fp):

Herr talman! Låt mig först säga att just problemet med skiftarbeten tas upp i LO Vux 2 som jag hänvisade till förut. Herr Berndtson är nöjd med motiveringen i utskottsbetänkandet, men han är förvånad och kritisk med anledning av den slutsats som utskottet kommer till. Jag har i mitt första anförande försökt att klart och tydligt säga att vi anser att det är felaktigt att i ett långt framskridet förhandlingsskede inte invänta resultatet av förhandlingarna. Det måste vara rimligt, och jag har styrkts i detta av det yttrande från LO som jag hänvisade till. Detta är vårt skäl för att uppskjuta det hela. Sedan vi under utskottsarbetet kollat upp att förhandlingar pågår kan vi inte föreslå något initiativ från riksdagen. Det är anledningen till vårt avstyrkande av motionen.

Herr EKSTRÖM (s):

Herr talman! Jag har ingen annan mening än utskottsmajoriteten, men jag vill i anledning av herr Källstads anförande göra den kommentaren att departementschefen har givit FÖVUX förlängt uppdrag. Bland de målgrupper som kommer att finnas i kommitténs verksamhet under innevarande studiesäsong ingår även de hemarbetande kvinnorna. Det är

Nr 122

Fredagen den
5 november 1971

En befolkningspolitisk riksplanering samt vissa åtgärder för att dämpa storstadstillväxten

nog främst genom den framställning som Socialdemokratiska kvinnoförbundet har gjort som kommittén har fått det uppdraget. Beträffande FÖVUX:s verksamhet under studiesäsongen 1970/71 räknar kommittén med att omedelbart efter årsskiftet framlägga sitt första betänkande, och då kommer man att kunna se en hel del av utfallet av den uppsökande verksamhet som har bedrivits liksom resultatet av verksamheten med studier på arbetstid.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Lorentzon, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

§ 13 Föredrogs

Inrikesutskottets betänkanden:

Nr 22 i anledning av motioner om utredning av möjligheterna att bereda handikappade anställning på den öppna arbetsmarknaden

Nr 23 i anledning av motioner om kartläggning av den dolda arbetslösheten

Nr 24 i anledning av motioner om utredning av frågor rörande deltidarbete

Nr 25 i anledning av motion om åtgärder för att bereda pensionärer sysselsättning inom industrin

Civilutskottets betänkanden:

Nr 20 i anledning av motion angående brand- och räddningsväsendets organisation

Nr 21 i anledning av motion angående plan för förnyelse av äldre bebyggelse

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

§ 14 En befolkningspolitisk riksplanering samt vissa åtgärder för att dämpa storstadstillväxten

Föredrogs civilutskottets betänkande nr 22 i anledning av motioner om en befolkningspolitisk riksplanering samt om vissa åtgärder för att dämpa storstadstillväxten.

Herr ENGSTRÖM (vpk):

Herr talman! Det regionala mönstret för framtiden i det stats- och monopolkapitalistiska Sverige framträder allt klarare i den anpassningsplanering, som olika myndigheter och planorgan bedriver.

De trendframskrivningar och prognoser som lagts till grund för förslaget till regionplan för Storstockholm visar en fortsatt snabb befolkningskoncentration och att Storstockholm i allt snabbare takt förvandlas till det svenska monopolkapitalets service- och förvaltarregion med fortsatt industriutflyttning.

Västkusten hotas att i snabb takt förvandlas till ett svenskt Ruhrområde, där redan gjorda investeringar i miljöförstörande tungindustri följs upp med ytterligare investeringar i oljeraffinaderier och petrokemisk industri. Detta kan i sin tur leda till omfattande följdlokaliseringar av andra industrier. Allt större landsdelar avfolkas i allt snabbare takt.

Till grund för utskottets yttrande ligger två centerpartimotioner, som kritiserar anpassningsplaneringen och yrkar på dels en befolkningspolitisk riksplanering, dels sådana anvisningar till planorganen att statsmakternas intentioner följs för dämpning av storstadstillväxten och förbättrad regional balans.

Det bedrivs för närvarande ett planeringsarbete inom olika departement. Utskottet nöjer sig med att hänvisa till det arbete som pågår inom inrikesdepartementet med utformande av ett ortsklassificeringssystem. Jag tror inte att ett regionpolitiskt program byggt på ortsklassificering på något sätt bryter med den hittills förda regionpolitiken. I botten på utskottets yttrande ligger också förväntningar på det förslag till fysisk riksplan som skall föreläggas riksdagen i höst.

Jag kan inte se några tecken som tyder på att dessa s. k. riksplaner kommer att vända utvecklingen. De bryter inte på något sätt med den anpassningsplanering som banar väg för storföretagens krav. Det är intressant att notera att civildepartementet alltid betonar att det man arbetar med bara är en fysisk riksplan, alltså en markanvändningsplan. En markanvändningsplan är också regionplanen för Storstockholm, men det handlar i båda de här fallen om markanvändningsplaner som tillgodoser storföretagens krav.

Man har gjort hela riksplaneringen till en fråga om konflikten mellan olika markintressen. Utgångspunkten för t. ex. Västkusten har inte varit att hindra oljeindustrins och annan tungindustris lokalisering i denna känsliga miljö. I stället har man inbjudit Industriförbundet att låta dess medlemsföretag framföra sina krav, så att man fick se hur långt man kan sträcka sig utan att totalförstöra Västkusten.

Hur långt civildepartementet gått i sin iver framgår av följande citat ur en artikel i Veckans affärer nr 34 1971 med underrubriken "Tekniska utvecklingen glömd faktor, kan göra kustlokalisering överflödig":

"De inventeringar som gjorts (via enkäter till branschorganisationerna) av industrins exploateringsönskemål har t. ex. utformats så att industrin i stort sett bara behövt skriva en önskelista på det man helst av allt vill ha av fysiska resurser. Inga krav har ställts på att man också skall redovisa tänkbara alternativ och man har heller inte bett företagen försöka bedöma den viktiga frågan hur den tekniska utvecklingen kan komma att påverka resursbehoven t. ex. behovet av att ligga vid kusten."

Kan man komma längre i anpassning till storföretagens krav än vad civildepartementet här har gjort?

De flesta människor uppfattar en riksplan som något omfattande och positivt. Det associerar till en totalplan i vilken man sammanväver fysisk, ekonomisk, social, transport- och miljömässig planering för att bryta den regionala och miljöpolitiska krisen. Men den planering som regeringen bedriver med de borgerliga partiernas stöd har inte en sådan inriktning. Man kan heller inte, som utskottet gör, bara förvänta att de s. k.

Fredagen den
5 november 1971

*En befolkningspoli-
tisk riksplanering
samt vissa åtgärder
för att dämpa stor-
stadstillväxten*

riksplaner som kommer har den uppgiften. De riksplaner som kommer kan i stället bli ännu effektivare medel för att anpassa utvecklingen till storföretagens krav.

Det är intressant att se hur centern agerar i de här sammanhangen. Partiet motionerar om befolkningspolitiska ramar till grund för planeringen i olika regioner och om åtgärder för att dämpa storstadstillväxten. Det är mycket okonkret. Men så fort man börjar tala om styrningar av alla investeringar och av företagslokaliseringen, viker centern sig. Samtidigt söker centern i Storstockholm framställa sig som den enda motståndaren till regionplaneförslaget och befolkningskoncentrationen.

Vad hände då i civilutskottet? Efter utskottets tredagarsresa till Västkusten följde tre dagars intensiv indoktrinering av utskottets medlemmar från kanslihusets och planorganens experter, där hela den s. k. planering som pagår togs upp. Efter detta föll centern pladask i regeringens armar och förklarade att man kände sig lugnad av de redogörelser om planeringen som man fått och avstod från att yrka bifall till sina egna diffusa motioner.

För egen del har jag inte biträtt utskottets yttrande. Jag har i ett särskilt yttrande motiverat varför och angett de huvudmålsättningar en ny regionpolitik måste grundas på. Jag skall inte utveckla detta ytterligare, då våra synpunkter redovisats utförligt i den nyss avslutade remissdebatten.

Herr talman! Jag avslutar med att till kammarens protokoll anteckna att vänsterpartiet kommunisternas riksdagsgrupp inte ansluter sig till civilutskottets betänkande nr 22 utan till det särskilda yttrande som jag bifogat betänkandet.

Fru SÖDER (c):

Herr talman! Civilutskottets betänkande nr 22 behandlar två center-motioner angående dels en befolkningspolitisk riksplanering, dels vissa åtgärder för att dämpa storstadstillväxten. Utskottet avstyrker motionerna med hänvisning till att dessa frågor kommer att behandlas i samband med ett till nästa år aviserat förslag till regionalpolitiskt program samt bygglagutredningens pågående arbete.

Jag accepterar denna behandling och motiveringarna och vill understryka vad utskottet säger om att i den regionala planeringen och vid utarbetandet av befolkningsramar de sociala, medicinska och psykologiska aspekterna skall tillmätas stor betydelse, liksom hänsyn till miljö- och naturresurserna.

Människans berättigade krav på god både yttre och inre miljö måste vara avgörande i all planering. Storstadsregionernas utveckling är ett skrämmande exempel på motsatsen. För att kunna uppfylla här nämnda krav måste alla samhällets resurser användas på ett sadant sätt att vi får balans både mellan regionerna och inom dessa. Kompetensförhållandena kan ha avgörande betydelse för hur dessa frågor hanteras.

Jag ser med intresse fram mot de aviserade förslagen. Om inte de långtgående i motionerna framförda kraven blir tillgodosedda kommer vi att aktualisera dem på nytt och då ta upp diskussion. Vi kommer inte att som herr Engström vill påskina ge upp kampen så lätt. Vårt agerande i

storstadsregionerna och avfolkningsbygderna är synkroniserat, och det är den politiken som vi också kommer att driva framöver. Men vi väntar tills vi får förslagen på riksdagens bord.

Herr GREBÄCK (c):

Herr talman! Vi har fått lyssna på ett långt och ingående anförande av herr Engström, enligt känt mönster. Det är ju inte första gången vi hör herr Engströms synpunkter på hur planeringsarbetet skall bedrivas i vårt land.

I det särskilda yttrandet säger herr Engström att de motioner som ligger till grund för utskottets yrkande tar upp den regionala krisen på ett mycket ytligt sätt. Det anvisar inga lösningar och kringgår liksom utskottets yttrande själva kärnfrågan.

Då må man väl säga att herr Engström tagit upp frågan på ett mycket grundligare sätt än vad utskottet gjort. I utskottets betänkande konstaterar vi bara hur det för närvarande ligger till med planeringsfrågorna och med den fysiska riksplaneringen. Vi vet att det i civildepartementet finns en arbetsgrupp som håller på och bereder dessa frågor. Vi vet också att vi har att motse en promemoria i december, vilken sedan kommer att gå ut på remiss. Därefter har vi att vänta en proposition till 1972 års höstriksdag.

Då har vi i utskottet sagt oss att dessa frågor rimligen bör anstå tills vi får tillfälle att ta del av vad remissinstanserna yttrar. De politiska partierna har ju alltid kanaler till olika organ och organisationer vilka kan väntas få promemorian på remiss och kan då väntas få tillfälle att framföra sina synpunkter på den. Sedan kommer frågan när propositionen läggs fram givetvis upp till sedvanlig riksdagsbehandling.

Det kan därför vara lämpligt att låta en mera ingående debatt anstå till dess.

Herr Engström däremot har fullt klart för sig hur man skall angripa dessa problem. Det behövs inget remissförfarande, vad jag kan förstå. Vänsterpartiet kommunisterna har ett program i fyra punkter vilket säger att så här skall det gå till. Hur själva genomförandet skall försiggå har man inte talat om på annat sätt än att vi kan ana oss till hur man tänkt sig det hela skall gå till. Det är bara att vända upp och ner på det privatkapitalistiska samhället och införa statskapitalism i stället eller, som herr Engström föredrar att kalla det, en socialistisk ordning. Då löser man alla problem.

Jag tror inte att de övriga partierna har tänkt sig precis den lösningen, men vi är mycket intresserade av hur remissorganen ser på hela frågan, och då får vi tillfälle att grundligt tänka igenom problemen en gång till.

Jag måste också ta upp vad herr Engström säger om civilutskottets besök på Västkusten. Det varade i tre dagar. Vi gjorde besöket för att få kännedom om hur frågor som har sammanhang med den s. k. Västkostplanen uppfattas på läns- och kommunal nivå.

Sedan följde, säger herr Engström, tre dagars indoktrinering. Nu förutsätter jag, herr Engström, att riksdagsmän inte låter sig indoktrinera – i så fall är de dåliga riksdagsmän och sköter inte tillfredställande sina uppgifter. Det var väl närmast fråga om en orientering om hur långt

Nr 122

Fredagen den
5 november 1971

En befolkningspolitisk riksplanering samt vissa åtgärder för att dämpa storstadstillväxten

Fredagen den
5 november 1971

*En befolkningspoli-
tisk riksplanering
samt vissa åtgärder
för att dämpa stor-
stadstillväxten*

arbetet har fortskridit på detta område och hur man i olika verk och instanser angriper problemen. Jag tyckte att det var mycket värdefullt för utskottets ledamöter att få ta del av vad som pågår. Det är klart att om man har en patentlösning i fickan är både sådana här resor och en sådan här orientering överflödiga – det kan jag hålla med om. Men utskottets övriga ledamöter har nog inte sett på problemen på det sättet.

Herr ENGSTRÖM (vpk):

Herr talman! Det anförande jag höll var inte särskilt långt – jag tror att både jag och andra har hållit betydligt längre anföranden här i kammaren.

Herr Grebäck hänvisar till att jag har anvisat ett program i fyra punkter. Vad vår kritik gäller är de huvudmålsättningar som skall ligga till grund för region- och lokaliseringspolitiken och för att skapa en bättre miljö. Det behöver man inte utforma så utförligt i ett särskilt yttrande – det finns i våra motioner.

Frågan gäller alltså: Skiljer sig de s. k. riksplaner som man utarbetar principiellt från tidigare regionplanering? Det gör de inte; det är samma typ av anpassningsplanering som tidigare. Gentemot detta har jag velat markera vår ståndpunkt att regionpolitiken måste utgå från andra huvudmålsättningar.

Sedan undrade herr Grebäck om man skall införa statskapitalism. Det behöver man inte göra – det är ju det system som vi har i Sverige i dag.

Och så till frågan om indoktrinering eller orientering. À la bonne heure, låt oss kalla det en orientering. Det var alltså en mycket utförlig och kompakt orientering som utskottets ledamöter fick av kanslihuset och planorganets experter. Men den orienteringen ledde i varje fall till att centerpartisterna i utskottet blev så imponerade att de föll pladask i regeringens armar. Det är det som jag har sagt.

Herr GREBÄCK (c):

Herr talman! Det är väl ganska självklart att jag inte delar herr Engströms uppfattning om att vi föll i regeringspartiets armar. Vi har bara sagt: Låt oss vänta på propositionen 1972. Då skall vi återkomma.

Våra krav på en befolkningspolitisk målsättning i planeringsarbetet har vi ingalunda uppgivit. Vi menar inte att en fysisk riksplanering är till fyllest – långt därifrån. Den måste undan för undan följas upp med ekonomisk planering osv. Men den fysiska riksplaneringen måste enligt vår bedömning ligga i botten så att vi har en uppfattning om var de industrier som behövs i framtiden skall placeras och hur vi skall kunna undga miljöskador.

Jag undrar om inte herr Engström ser spöken på ljusa dagen när han ser Bohuslän framför sig; han ser idel skorstenar som ger en vision av ett Ruhr i framtiden. Det är väl ändå att överdriva.

Herr ENGSTRÖM (vpk):

Herr talman! Det handlar inte om att se spöken på ljusa dagen, och det handlar inte bara om Västkusten. Den hittillsvarande regionpolitiken har ju bedrivits så att storföretagen bestämmer var städerna skall stå, som

det uttrycktes i en debatt för något år sedan. Vi vill ändra hela utvecklingen så att man styr storföretagen och på så sätt får den rakt omvända utvecklingen mot för närvarande.

Nr 122

Fredagen den
5 november 1971

Den fysiska riksplaneringen m. m.

Fru SÖDER (c):

Herr talman! Jag delar herr Engströms uppfattning så långt att det får inte bara vara de företagsekonomiska och tekniska faktorerna som påverkar utbyggnaden av olika regioner. Som jag framhöll i mitt tidigare anförande måste i betydligt högre grad de sociala, medicinska och psykologiska aspekterna - hur man skall ta till vara de enskilda människornas intressen - slutligen vara avgörande för hur man planerar samhället. Men vi kan inte komma ifrån att de markanvändningsplaner som läggs fram har en väsentlig betydelse även i detta avseende. Hittills har man bortsett från de aspekter som jag nämnde, och därför måste de nu komma med i bilden. Skulle inte det vara fallet när de aviserade förslagen läggs fram, kommer vi ånyo att resa de här kraven.

Herr GREBÄCK (c):

Herr talman! Får jag säga herr Engström att när det gäller själva målsättningen kanske inte våra uppfattningar skiljer sig så förfärligt mycket. Vi vill naturligtvis försöka få till stånd en lokalisering av företag osv. som är spridd över hela landet. Det är kanske egentligen metoderna för hur vi skall uppnå det målet som inte är riktigt överensstämmande. Herr Engström vill säkert använda litet hårdare och bryskare metoder än vad som är förenligt med den samhällstyp vi har. Det är väl framför allt där vi skiljer oss åt i betraktelsesätt.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 15 Föredrogs civilutskottets betänkande nr 23 i anledning av motion om stärkande av allmänhetens inflytande över samhällsplaneringen.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 16 Den fysiska riksplaneringen m. m.

Föredrogs civilutskottets betänkande nr 24 i anledning av motioner angående den fysiska riksplaneringen m. m.

Herr MAGNUSSON i Grebbestad (s):

Herr talman! Atskilliga meningsutbyten omkring lokaliseringen av industrier till Västkusten har under senare år förekommit i riksdagen. Jag har icke för avsikt att på något sätt tillföra debatten nytt bränsle, utan vill endast än en gång framhålla några synpunkter, som jag tidigare i år har framfört här i riksdagen.

Tillgången på djuphamnar med hyggliga inseglingsförhållanden för

supertankers vid den svenska Västkusten är ganska liten. De möjligheter som finns bör därför utnyttjas. Utan tvivel är närheten till världshaven en utomordentlig tillgång för vårt land. Vi har icke råd att avstå från kommunikationerna till havs, även om detta i några fall innebär konflikt med fritidsintressen och sommarstugebebyggelse.

Näringslivet i kustlänen är icke detsamma som det tidigare har varit. Jordbruk, stenindustri, fiske och konserverfabriker ger icke befolkningen den sysselsättning som måste till för en hygglig utkomst. Kustlänen måste följa med i strukturförvandlingen, såvida de icke helt skall avfolkas.

Den fysiska riksplaneringen, som snart föreligger i ett skissförslag, får icke och kan icke förhindra att vi på ett förnuftigt sätt utnyttjar våra tillgångar av vattenvägar och lämpliga industriområden. Vi är alla angelägna om att skydda miljön, men detta måste alltid ske efter en noggrann avvägning mellan de värden som ligger i en trygg sysselsättning och i bevarandet av en ren och vacker natur. Jag är helt övertygad om att Västkusten ger utrymme för både sysselsättning och ett rörligt friluftsliv.

Jag yrkar bifall till civilutskottets hemställan.

Herr MATTSSON i Skee (c):

Herr talman! Jag skulle vilja börja med att något anknyta till den debatt vi hade om civilutskottets betänkande nr 22. Man talade om att det var uteslutande den fysiska planeringen som man sysslade med, och man hänvisade till vad utskottet skrivit på s. 9. Där refererar man inrikesministern i årets statsverksproposition och säger att "avsikten är att utforma ett regionalt handlingsprogram för hela landet som skall föreläggas riksdagen under år 1972". Samtidigt med detta program kommer "överbägandena inom ramen för förarbetena till den fysiska riksplaneringen att presenteras för riksdagen".

Det råder väl fullständig enighet om angelägenheten av att det arbete som nu pågår med planering på riks nivå skall kunna presenteras för riksdagen och sammanfattas på ett sådant sätt att det finns möjligheter att fatta beslut om principiella riktlinjer för markanvändningen i fortsättningen. Men även om vi är ense om att få fram detta material, får vi väl ändå vara på det klara med att man därmed inte har löst problemen för all evighet.

Jag vill därför understryka något som civilutskottet också skriver på s. 9. Man hänvisar där till det svar som civilministern har lämnat i andra kammaren 1970. Han säger där att "de förslag som riksplaneförberedelserna mynnar ut i kommer att bli föremål för en omfattande remissbehandling efter vilken Kungl. Maj:t kommer att tillkännage sin uppfattning om bl. a. innehållet i en fysisk riksplanering och de former i vilka en fortlöpande sådan planering bör försiggå". Det är framför allt det sista som jag vill understryka - "de former i vilka en fortlöpande sådan planering bör försiggå". Jag tror att det skulle vara ganska förmätet av oss att tänka att vi, när riksdagen 1972 behandlar det material som redovisas av riksplaneringen, också skulle för all evighet ha intagit den enda riktiga ståndpunkten i fråga om markanvändningen. I framtiden kommer det att inträffa massor av händelser som vi inte kan förutse och som kommer att göra det nödvändigt att omdisponera.

När jag ser på de särskilda yttranden som är fogade till civilutskottets betänkande nr 24, får jag nästan en känsla av att man resonerat så att det nu i första hand gäller att tillgodose tätbebyggelsen, fritidsverksamheten och naturvärden, och sedan skulle det möjligtvis kunna finnas någon förorenande industri.

Vi måste väl vara överens om att frågan om miljövården skall lösas så att vi inte för alltid accepterar förorenande industri. Det finns ju möjligheter att satsa på forskningen, på ny teknik, för att komma till rätta med de skador som vi redan har vållat genom att vi inte varit på det klara med konsekvenserna. Riksdagen har också en lagstiftningsmöjlighet, och slutligen har vi möjligheter att ekonomiskt stödja åtgärder för att komma till rätta med miljöfrågorna. Därigenom kan vi se till att industri som i dag betraktas såsom miljöfarlig inte behöver vara det i framtiden.

Herr Engström har i diskussionen om civilutskottets betänkande nr 22 i stort sett redogjort för sitt särskilda yttrande. Han talar om att det på Västkusten redan finns fyra industricentra där man har gått före den fysiska riksplaneringen. Då måste han bland dessa fyra inräkna Göteborg, och jag är inte säker på att göteborgarna vill acceptera att staden är ett nytt industricentrum. Det har sedan lång tid tillbaka funnits tung industri i Göteborg. Staden har också varit ett handels- och industricentrum långt innan vi kom på att diskutera en fysisk riksplanering. Vad som har tillkommit är alltså tre industricentra – Värö för massa och kraft, Stenungsund för petrokemi och kraft samt nu senast Lysekil för oljehantering.

I en motion av herr Ahlmark behandlas speciellt frågan om ståndpunktstagande till ett ytterligare område som här kallas för Strömstad men som i Västkustgruppens arbete kallas för Idefjordsområdet. Det finns ingen anledning för mig att ha någon avvikande mening gentemot civilutskottet, när utskottet säger att man antagligen inte kommer att behandla denna fråga och ta slutlig ställning till den förrän den fysiska riksplaneringen är redovisad för riksdagen. Det kan i så fall jämföras med att det beträffande de ansökningar som kommun och företag i det här fallet har lämnat in endast rört sig om tidsskillnad på kanske ett halvt år. Men jag vill på samma sätt som herr Magnusson i Grebbestad gjorde understryka betydelsen av sysselsättningsfrågan i de här diskussionerna.

Man beskriver Västkusten som ett Ruhrområde och har i Sverige i övrigt den tron, att eftersom Göteborgsområdet är ett storstadsområde med mycket expansiv både befolkningsutveckling och industriutveckling är förhållandet detsamma hela Västkusten över. Låt mig då säga att i t. ex. den norra länsdelen, omfattande två kommuner – Tanum och Strömstad – finns det i dag 20 000 invånare som har att röra sig på 1 500 kvadratkilometer. Det är ett område som sedan 1920 har haft en kontinuerlig befolkningsminskning och som under hela den här tiden dragits med arbetslöshet på ett sådant sätt att riksdagen, trots att området ligger ganska långt söderut i Sverige, ansett det nödvändigt att låta kommunerna ingå i allmänna stödområdet.

Situationen i dag är också synnerligen bekymmersam, eftersom vi har 390 arbetslösa eller permitteringsvarslade. Den siffran skall ställas i relation till en industriarbetarkår på 2 200 à 2 300 människor. Om man

därför säger att det här inte har någon betydelse för sysselsättningen är det alltså ett helt felaktigt påstående. Tvärtom har man ju många gånger konstaterat den mycket stora betydelse som storindustriella investeringar i tung industri har som ryggrad för att kunna bygga upp ett samhälle som har gått tillbaka så starkt som den norra länsdelen här har gjort.

Jag har velat framföra de här synpunkterna för att ge en något mera nyanserad bild av förhållandena men har, som jag tidigare sade, inget gentemot civilutskottets hemställan avvikande yrkande.

Herr AHLMARK (fp):

Herr talman! Det finns en huvudpunkt i det som herr Magnusson i Grebbestad sade och som herr Mattsson i Skee tog upp där jag kan helt instämma. Självfallet får inte en fysisk riksplanering och en aktiv miljöpolitik leda till att vissa delar av landet inte skall få nya jobb, nya arbetstillfällen. Särskilt viktigt i Bohuslän är detta naturligtvis, som herr Mattsson i Skee sade, i den norra delen av länet. Strömstads och Tanums kommuner, som verkligen har stora svårigheter.

Enligt min mening bör statsmakterna försöka stimulera miljövänlig industri till de områden där man avvisar miljöfarliga investeringar. Det är något av en moralisk förpliktelse för en regering, som av miljökäl avslår en ansökan om en tänkt lokalisering, att hjälpa kommunen till andra nya arbetstillfällen. Därför skall de instrument som vi har och som vi kan skaffa oss nyttjas mer målmedvetet: investeringsfonder, planbeslut, långivning och annat. Befolkningen i Bohuslän har en rätt att ställa krav på nya industrier för att hindra uttunning och alltför stort beroende av turister och sommargäster. Men samtidigt har landets befolkning i dess helhet och det snabbt ökande antalet svenska och utländska Västkust-älskare rätt att resa kravet att den här skärgården skyddas från stora risker och skonas från förstörelse.

Det gavs många löften om den fysiska riksplaneringen under andra hälften av 1960-talet. Vi fick veta främst av den dåvarande kommunikationsministern Palme att för miljöpolitiken i framtiden skulle riksplaneringen bli ett av de viktigaste instrumenten. Om man läser Olof Palmes och Svante Lundkvists tal från 1960-talet finner man att åtskilliga principer skulle vägleda kommande lokaliseringar. 1970-talets första fall, då de principerna blev prövade, var raffinaderiet vid Brofjorden.

Nu går sprängsalvorna på Lysehalvön. Ett nytt område för oljeindustri har öppnats. På vilket sätt har man då vid beslutet om OK-raffinaderiet levt upp till 1960-talets löften? Får jag ta principerna en efter en.

1) Den fysiska riksplanen skulle vägleda kommuner och företag inför egen planering och egna lokaliseringar, så att de från början riktade in sina ansträngningar i linje med riksplanen.

I fallet Brofjorden hade Lysekils kommun och OK ingen riksplan att gå efter. De planerade i alla fall i brist på direktiv från statsmakterna. I det tomrum som då uppstod drev kommunen och företaget tillsammans fram den situation, som i november 1970 pressade en svag regering att godta en oljehamn för supertankers och ett raffinaderi vid Brofjorden.

2) Den fysiska riksplanen skulle, enligt uttalandena av herrar Palme och Lundkvist, hindra regering och andra från att behöva improvisera,

när enskilda planfrågor skulle föras till beslut. Man skulle få vägledning av en långsiktig plan som fördelade marken.

I fallet med OK-raffinaderiet kunde regeringen påverka parterna nästan från början -- om den hade velat göra det. Men man saknade en fysisk riksplanering för Västkusten, och man ville inte skynda på det arbetet. Man drevs in i en situation då handlingsalternativen började upplevas som begränsade. Och till slut improviserade man fram en "samplanerad industriregion baserad på Vänersborg, Trollhättan, Uddevalla och Lysekil", som det hette i regeringskommunikén. Motiveringen för lokaliseringen var ett kort och torftigt dokument på en tio sidor med en hel rad diskutabla påståenden.

3) Den tredje principen var att den fysiska riksplaneringen skulle ge tyngd och röst åt de miljövärden som ofta kommer bort när man fattar delbeslut om lokaliseringar och planärenden.

Men i Brofjorden var det just de värdena som kom bort vid beslutsprocessen. Mitt på Bohuskusten lägger man nu ett nytt oljecentrum. Där skall man ta in oljetankers, som är större än några andra båtar som någonsin har gått in i svenska skärgårdar. Hur oljeskyddet skall skötas vet man inte. Riskerna för kusten och vattnet fick inte påverka det beslut, där företagsekonomiska kalkyler fick fälla utslaget.

4) Den fjärde principen var att den fysiska riksplanen skulle grundas på fakta och överväganden, som skulle bli offentligt redovisade och diskuterade innan man fattade beslut om planen.

Så skedde aldrig i det här fallet. En föredragning av statssekreteraren på presskonferensen för ett år sedan var vad allmänheten fick till livs. De bedömningarna blev aldrig debatterade och remissbehandlade *i ett sammanhang*, innan man avgjorde lokaliseringen av oljeindustrin till Brofjorden.

5) Den femte principen var att den fysiska riksplanen på något sätt skulle förankras i beslut i riksdagen.

Men beslutet om OK-raffinaderiet fattades av regeringen ensam. Det fick ingen förankring genom något riksdagsbeslut. I en interpellationsdebatt i andra kammaran ett par veckor före beslutet vägrade civilministern t. o. m., trots att jag pressade honom gång på gång, att i diskussionen redovisa sina synpunkter på ärendet, just med hänvisning till att de inte var riksdagens angelägenhet.

6) Den sjätte principen var att den fysiska riksplaneringen, innan planen fastställdes, skulle beskriva *alternativ* för markens användning. På det viset skulle man ge bättre underlag för vettiga beslut.

Men någon alternativ plan för ny oljeindustri på Västkusten blev aldrig utarbetad. Man fick aldrig möjlighet att *i sitt sammanhang* pröva andra möjligheter, andra tänkbara lokaliseringar för öppnandet av ett nytt oljeindustriområde, t. ex. Hogdalsområdet, som ett alternativ till Lysehalvön. Bara *en* lösning presenterades när den redan hade blivit fastställd av regeringen.

7) Den sjunde och sista principen, om man går tillbaka till herrar Palmes och Lundkvists tal på 1960-talet, var att den fysiska riksplanen skulle präglas av en klart redovisad politisk värdering.

Men när beslutet om Brofjorden kom förra året bar det alla tecken på

ett hafsverk. De riktlinjer för framtiden som man hängde på det var skissartade och en typisk konstruktion i efterhand. Någon speciell politisk viljeinriktning kan väl inte gärna ligga i att låta sig bindas av oljebolag och kommuner i förening utan att avvakta arbetet på en fysisk riksplanering.

Vi ser alltså hur spelet kring Brofjorden förra året och i år stred mot de målsättningar som tidigare hade utlovats för den fysiska riksplaneringen. Nu har vi t. o. m. sett hur regeringen fattade beslutet om Brofjorden i strid med andan i miljöskyddslagen. Man band sig för ett nytt oljecentrum mitt på Bohuskusten innan koncessionsnämnden för miljöskydd hade fått säga sitt. Det tog vi upp i årets dechargede-batt i maj här i riksdagen. Vi har fått se hur nya fakta om främst svaveldioxiden i luften och försurningen av sjöar – framför allt i Västsverige – och marker har påverkat debatten. Men de har inte i huvudfrågan beträffande lokaliseringen fått påverka regeringen, som ju band sig i november förra året. Koncessionsnämnden vägrade att för sin del godkänna den här lokaliseringen och lät i stället regeringen bestämma. Och regeringen hade redan bestämt sig – ett år tidigare.

I min motion, nr 450, tar jag upp de här problemen, kräver en alternativ plan för området kring Brofjorden och begär att inga bindande beslut skall fattas om området norr om Strömstad innan man har en plan för västkustens användning. Utskottet har svarat att beslutet om Brofjorden redan är fattat -- där blir det alltså inga alternativ – och att man skall vänta med beslutet om Hogdal norr om Strömstad tills "resultatet av pågående arbete med den fysiska riksplaneringen redovisats och prövats av statsmakterna".

Till det kan fogas främst två kommentarer. Den första återfinns i det särskilda yttrandet av Erik Tobé och Runc Ångström. Handläggningen av fallet Brofjorden var sannerligen inte tillfredsställande, och det borde civilutskottet ha sagt ifrån om, Nersmutsande industri skall inte placeras vid våra kuster utan att man har en samlad plan för hur kusten skall användas.

Den andra kommentaren blir några frågor som jag ställer till civilutskottet. Man skall alltså vänta med beslutet om oljekraftverk och annat vid Hogdalsområdet till dess vi fått en fysisk riksplanering för den delen av kusten. Då är frågan: Vad för slag av riksplanering blir det, och i vilka former skall den beslutas? Skall vi denna gång tillämpa 1960-talets löften eller skall vi än en gång svika dem genom att improvisera oss fram som i fallet Brofjorden?

Kommer den fysiska riksplaneringen att ge kommuner, företag och regering en klar vägledning när det gäller att fördela mark för industri av olika slag, bostäder, fritidsliv och orörd natur?

Kommer den fysiska riksplaneringen att ta stor och ofta avgörande hänsyn till de miljövärden som man hittills så ofta schabblat bort? Kommer planen att förhindra att t. ex. Västkusten förvandlas till något som kan komma att likna ett svenskt Ruhrområde?

Kommer den fysiska riksplaneringen att grundas på fakta och överväganden som blir offentligt redovisade och diskuterade innan man fattar beslut om planen?

Kommer den fysiska riksplaneringen att i sina grunddrag förankras genom beslut i riksdagen?

Kommer den skiss, som man påstår skall läggas fram i december i år, att utgöras av klart redovisade alternativ, kommer det alltså att bli flera förslag och inte bara ett, så man vet vad man har att välja mellan?

På de frågorna finns det ännu inga svar. Det material som planverket publicerat är förstudier. Några förslag till riksplanering är ännu inte publicerade. Den fråga jag vill ställa till civilutskottets socialdemokrater är denna: Kommer den fysiska riksplaneringen att vara grundad på de sju principer som slogs fast i regeringens uttalanden under 1960-talet? Eller kommer den att mera präglas av de ledsamma improvisationer som ledde fram till beslutet om Brofjorden? Kan vi i dag få ett svar på den frågan? Det svaret avvaktas med spänning av tusentals miljövänner här i landet.

Herr ABERG (fp):

Herr talman! Jag ämnar inte på något sätt gå in i polemik med de föregående talarna. Men jag kan inte underlåta att säga några ord i denna fråga.

Jag betvivlar på intet sätt den goda viljan hos dem som har talat om i synnerhet Bohuskusten. Eftersom jag är född i den bohuslänska skärgården är det med en viss tillfredsställelse jag lägger märke till att människor från olika håll i vårt land är intresserade av denna kust. Men jag har hela tiden som denna debatt har förts - inte bara nu vid detta tillfälle utan också tidigare - haft en känsla av att debatten många gånger blir alltför ensidig och att det bara är vissa sidor som kommer fram. För att kammarens ledamöter skall förstå min situation - att jag på ett sätt blir i någon mån känslomässigt engagerad - kanske jag får lov att tala om att jag är född ute på en av de allra yttersta öarna i Bohusläns skärgård, så pass långt ut att jag under min uppväxttid efter varje västlig storm fick hjälpa min mor att tvätta saltet från fönstren. Det kanske i någon mån förklarar att jag på ett särskilt sätt känt och fortfarande känner för den bohuslänska kusten och skärgården.

Jag vet att miljö är ren luft, rent vatten, vacker natur osv. Men miljö är mycket mer än så, och det är på den bortglömda sidan jag vill peka litet grand.

Visserligen säger herr Ahlmark att man i Bohuslän också har rätt att kräva ökade arbetstillfällen. På den punkten är vi helt eniga, och det är väl ingen som har någon annan åsikt. Men innan jag hamnade i riksdagen hade jag i ett 25-tal år haft den bohuslänska kusten som mitt arbetsfält. Jag har många gånger under mer än två tre sommarmånader rest i den bohuslänska skärgården. Jag har vid otaliga tillfällen varit i dessa samhällen som sakta men säkert tynat och gått sin undergång till mötes på grund av brist på arbetstillfällen. När vi i länets planeringsråd som jag tillhörde hade att ta ställning till lokaliseringen av OK till Brofjorden, satte vi oss noga in i vad frågan gällde. Inom samtliga partier - både i landstinget och bland riksdagskamraterna - var vi helt eniga om att vi inte fick låta ett sådant tillfälle att skapa arbetstillfällen gå oss ur händerna.

Det har sagts att man vid den bohuslänska kusten borde lägga renare

Fredagen den
5 november 1971

Den fysiska riksplaneringen m. m.

industrier. Det är vad bohuslänningarna väntat på år efter år. När jag under vintermånaderna – december, januari och februari – har kommit till bohuslänska fiskelägen eller andra orter och träffat befolkningen där kan jag försäkra kammaren att det är en helt annan situation jag mött än den som möter sommargäster från olika platser i vårt land. Det är inte ett vackert leende landskap då. Jag har gått vid sidan av gamlingar som av omständigheterna tvingats stanna kvar. Jag har hört deras bittra klagan när de pekat på hus efter hus som stått tomma därför att barn och barnbarn måste flytta på grund av att det saknats arbetstillfällen. Jag har hört de gamlas klagan när de säger: "Här bodde den och den; han arbetar nu i Uddevalla" osv. Jag har hört de gamla säga: "Ack hur jag önskar att jag hade haft mina barnbarn här som många andra gamla får ha." Jag har förstätt hur bittert det känns för dem, inte minst när de sagt: "Jag ser mina barnbarn två gånger om året, en kort tid på sommaren och någon gång vid högtider."

Detta, ärade kammarledamöter, är också en fråga om miljö. Och det är en viktig fråga, såsom jag ser det och såsom jag vid många tillfällen upplevt det. Jag har velat peka på detta därför att jag tycker att denna sida av saken alltför många gånger kommit bort i debatten.

Såväl herr Engström som herr Ahlmark har talat om "ett nytt Ruhrområde" när det gäller den bohuslänska kusten. Jag tror inte att man behöver befara någonting sådant.

Jag skall inte gå in på riksplaneringsfrågan som sådan, men jag kan inte underlåta att betona vikten av det jag här nämnt. Jag tror att det var herr Ahlmark som var inne på att avgörandet av Brofjordenfrågan var ett hafsverk. Jag kan inte hålla med om detta. Jag har full förståelse för att man vill ha en vettig och riktig riksplanering – det är på sin plats att man kräver det; men det kan ändå inte betecknas som ett hafsverk när vi som känner länet och känner till förhållandena är rörande eniga inom samtliga partier om att denna chans måste tas. Jag kan inte vara med om att kalla det ett hafsverk. Eftersom jag – som jag sade tidigare – har varit med och tagit mitt ansvar i denna fråga i Göteborgs och Bohus läns planeringsråd vill jag här gärna deklarerat att jag inte ångrar att jag gjorde det.

Herr TORWALD (c):

Herr talman! Ursprungligen hade jag inte tänkt delta i debatten, men en del påståenden av herr Ahlmark och andra miljöaktivister gör att jag måste reagera en smula. Det är ganska förvånande att dessa anser att ett raffinaderi som skulle bli placerat vid Brofjorden skulle ha utomordentligt negativa effekter på miljön, medan däremot samma raffinaderi placerat inom Göteborg – där vi redan har ett par raffinaderier – skulle ha oant goda effekter. Det är enligt mitt sätt att se ett cyniskt agerande. Det innebär att de menar att det inte skulle göra någonting att man gör miljön ännu mer olidlig där den redan är tämligen förstörd. Det skulle alltså inte vara socialt vällovtigt att se till att göteborgarna inom sin egen stad har fritidsområden, lämpliga att utnyttja. Vi har för närvarande några sådana ute vid Torslanda, men dem ville man förstöra med placandet av ett raffinaderi där.

Det är, anser vi, gott och väl att man får avlägset belägna fritidsområden, men de kan i princip tyvärr bara utnyttjas av de mer besuttna, under det att fritidsområden inom stadens hank och stör blir tillgängliga, och är tillgängliga, för de arbetare och mindre inkomsttagare som är sysselsatta där.

Det har också i några sammanhang lämnats exempel på att Svartedalens sjöområden, för övrigt även sjöar i min egen hemtrakt, skulle ha blivit försämrade och försurade beroende på tillkomsten av anläggningarna i Stenungsund. Det är orimligt, eftersom de sjöarna befinner sig sydost om Stenungsund och vi där har förhärskande sydvästliga vindar. De befinner sig däremot nordost om Göteborg; och därför är det ganska naturligt att om någon försurning har uppkommit så har det skett på grund av de raffinaderier som finns i Göteborgsområdet. Det är mycket möjligt, och forskarna är ganska klara över detta, att en hel del av de negativa effekter som kunnat uppmätas antagligen inte bara kommer från Göteborgsområdet utan kanske t. o. m. så långt ifrån som från kontinenten. I vart fall torde man inte kunna hävda att lokaliseringen av kraftverk m. m. till Stenungsund har medfört dessa försämringar i bl. a. Svartedalens område.

Dessutom tror jag att de allvarligaste skadorna från svavelnedfall och annat trots allt har vållats skogen – och de skadorna får vi nog försöka motverka på olika sätt.

Jag skulle till sist vilja säga att det naturligtvis är väsentligt att vi på allt sätt arbetar för en bättre miljö, men en miljö utan arbetsplatser är snart ingen miljö. Om det inte från både regeringens och vår sida ageras kraftigt för att få arbetsplatser till exempelvis dessa områden i mellersta och norra Bohuslän dör de områdena; och det blir ingen död i skönhet utan det blir en död i förfallets tecken – och det vill vi inte medverka till!

Herr GREBÄCK (c):

Herr talman! Herr Ahlmark var inte riktigt belåten med handläggningen i utskottet av hans motion, men vad utskottet haft att hålla sig till är ju yrkandet i motionen. Det är uppdelat i två punkter, av vilka den första är "att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t uppmanar regeringen att i arbetet på förslag till fysisk riksplan för Västkusten också låta utarbeta alternativ, där området vid Brofjorden hålls fritt från supertankers och oljeindustri".

Det kunde väl inte bli annat än avslag på det yrkandet, eftersom detta är ett passerat stadium. Det finns inga möjligheter att komma med ett alternativ nu när spadarna redan har satts i jorden. Utskottet har handlat helt sakligt i detta fall.

I punkt 2 är yrkandet "att inga bindande beslut fattas om lokalisering av miljöfarlig industri till området kring Strömstad innan riksdagen tagit ställning till de centrala principerna för Västkustens framtid". Utskottet har från civildepartementet inhämtat att så inte kommer att ske, utan man kommer att avvakta vad riksplanen redovisar, och sedan kommer fallet att prövas i vederbörlig ordning. Det innebär alltså närmast ett bifall till herr Ahlmarks yrkande på den punkten.

Nu menar jag helt allmänt – och jag tänker inte fördjupa mig i någon längre debatt i de här frågorna eller miljöfrågor i det här sammanhanget – att riksdagen endast kan ta ställning till de principer som skall vara grundläggande för den fysiska riksplaneringen. Riksdagen kommer väl aldrig att kunna lägga sig i den regionalpolitiska bedömningen för enskilda företags placering här eller där, utan sådant måste överlämnas till de regionalpolitiska organen. Vi får hålla oss till principerna och ange ramarna för handlandet i fortsättningen.

Vi har nu i stället fått till stånd en regionpolitisk debatt i den här frågan. Jag förstår att riksdagsmännen från Västkusten känner sig engagerade, men egentligen är det principerna för den fysiska riksplaneringen som vi borde debattera.

Sedan skulle jag kanske för ordningens skull också säga en sak som faller tillbaka på ett yttrande i betänkandet nr 22 men som har samband även med betänkande nr 24. Utskottet har ingalunda stått likgiltigt för behovet av samordning mellan den fysiska riksplaneringen och övrig planering. Vi slår ju fast i betänkande nr 22: "Inte heller har utskottet funnit anledning att nu påkalla någon riksdagens åtgärd i fråga om samordningen i stort av regional utvecklingsplanering samt fysisk planering, miljöprovning m. fl. åtgärder av koncessionskaraktär. Utskottet har förutsatt att förslag även i sådan riktning kommer att föreläggas riksdagen."

Vi förutsätter helt enkelt att så skall ske, men vi får ju avvakta förslagen innan vi kan ta upp de frågorna till debatt.

Herr MATTSSON i Skee (c):

Herr talman! Herr Ahlmark efterlyste bl. a. det material som nu behandlas i departementet. Det är väl inte säkert att vi har fått tillgång till allt material, men vi fick i alla fall vid riksdagens början ett erbjudande från civildepartementet att anmäla intresse för materialet, så skulle vi fortlöpande få det. Jag anmälde mig som intresserad av att få ta del av de inventeringar och rapporter som undan för undan kommer i det här arbetet, och jag har med jämna mellanrum fått nya handlingar från civildepartementet. Några decimeter material finns alltså i alla fall tillgängliga i dag, om man inte också till detta skall räkna länsprogrammen, som nu börjar strömma in och som väl får räknas i meter.

När det gäller innehållet i riksplanen sade jag inledningsvis att man kanske skall ha klart för sig att det här kommer att röra sig om principer. Jag fruktar att herr Ahlmark kommer att bli besviken, om han tror att riksplanen skall vara ett facit som det går att slå i så fort ett nytt problem skall behandlas. Jag tror inte att man vare sig kan eller skall ge en riksplan en så detaljerad utformning. Enligt min och mitt partis mening skall en riksplanering innehålla de regionalpolitiska målsättningarna och de medel och metoder man vill använda för att genomföra dem.

Eftersom vi också har andra parter inblandade i planeringsarbetet – Sveriges kommuner inte att förglömma, även om herr Ahlmark i det här sammanhanget vill räkna dem till kategorin skumma parter – är det nödvändigt att vi håller planeringsarbetet på så lågt plan som möjligt. Därigenom kan vi påverka detta arbete inte enbart i riksdagen utan även i

länen och kommunerna. Som jag ser saken skall riksplaneringen åtminstone till den del den sysslar med den fysiska planeringen omfatta principerna och tillgodoseendet av de områden, där staten genom en särskild lagstiftning har bestämt hur vissa ändamål skall tillgodoses, t. ex. naturreservat och liknande. Men i övrigt kan det inte bli fråga om annat än vissa principiella anvisningar om markens disposition.

Herr Torwald framställde nästan den fråga som jag själv hade tänkt framföra, när vi nu diskuterar ett i och för sig passerat stadium. Han undrade var OK:s anläggningar skulle ha placerats. Frågan skulle kunna ställas till herr Ahlmark. Var i landet skulle de ha legat? Eller menar herr Ahlmark att vi inte skulle ha den här typen av industri över huvud taget? Skall vi inte ha någon petrokemisk industri i landet, skall vi inte bygga ut kraftverksindustrin? I så fall är ställningstagandet korrekt och konsekvent med miljövärdsengagemanget. Men det är nog riktigare att se på miljövärden på det sätt jag mycket koncentrerat försökte göra i mitt första inlägg; det gäller att satsa på tekniska åtgärder och på utvecklingsåtgärder samt lagstiftning för att komma till rätta med de problem som vi i dag är medvetna om finnes.

Jag accepterade civilutskottets bedömning av det aktuella ärendet i den nordligaste delen, dvs. Strömstadsområdet. Herr Ahlmark och jag har tidigare diskuterat denna sak i kammaren. För att ledamöterna skall bli geografiskt orienterade vill jag nämna ytterligare en sak. Kanske vi inte ens kan kalla detta för ett nytt industriområde, eftersom vi redan vid samma fjordar, Idefjorden och Singlefjorden, har tre stora industriadder i vårt grannland Norge, nämligen Halden, Sarpsborg och Fredrikstad. Det är alltså en i grannlandet mycket kraftigt växande region. Planeringen får inte göras på det sättet att man inte tror att det finns någonting bortom riksgränsen.

Jag skulle vilja nämna ytterligare en sak. Miljövärdsdebatten skulle vinna på att vi inte haussar upp den och liknar Västkustområdet vid ett framtida Ruhr. Den inventering av industrins efterfrågan på anläggningar som gjorts har fått en helt felaktig beskrivning i pressen. Den har även behandlats på ett märkligt sätt av TV.

Riksdagsmän i Bohuslän fick för några dagar sedan ta del av en skrivelse ställd till radiochefen. I denna protesterar verkstadsklubbar, SIF-klubbar och SALF-klubbar vid de petrokemiska industrierna i Stenungsund mot den utformning som man har givit ett reportage från Västkusten. Det heter i skrivelsen bl. a.: "Som avslutning på reportaget informerade reportern Sveriges befolkning om, att det fanns runt Stenungsund många naturliga badplatser, men att dessa icke kunde användas på grund av den grava nedsmutsningen av vattnet, utan att man badar i stället i bassäng. Som illustration visades en bassäng byggd för att betjäna simskolorna i Stenungsund och således avsedd för icke simkunniga barn. Denna uppgift är en klar medveten eller omedveten lögn."

Herr HENRIKSON (s):

Herr talman! I och för sig skulle det kunna vara överflödigt att ytterligare orda i den här frågan, men eftersom herr Ahlmark ställde vissa frågor med direkt adress till utskottets socialdemokratiska ledamöter

fann jag mig föranlåten att begära ordet. Man kan möjligen ställa sig undrande till varför herr Ahlmark ställde sina frågor med adress till de socialdemokratiska ledamöterna då ett enhälligt utskott står bakom betänkandet, även om ett särskilt yttrande är fogat till detsamma.

När det gäller frågan om att uppföra ett oljeraffinaderi vid Brofjorden – det finns för övrigt en redovisning i utskottets betänkande på s. 10 – vill jag säga att handläggningen av den frågan har skett helt i överensstämmelse med den lagstiftning som för närvarande gäller. Det föreföll på något vis som om herr Ahlmark ville ifrågasätta handläggningen av det ärendet. Jag har åtskilliga gånger lyssnat till herr Ahlmarks uttåg uttåg i sådana här sammanhang. Det må vara honom obetaget att ivra mycket starkt för en god miljö, men han tar miste om han tror att han står i någon särställning i det sammanhanget. Möjligen skulle särställningen kunna beskrivas som så att herr Ahlmarks sätt att angripa dessa frågor är något ensidigt. Det kan måhända bero på – med anknytning till Brofjordenfrågan – att han själv är på bekvämt avstånd från de förhållanden som den landsdelen befinner sig i.

Jag undrar för övrigt vilket intryck herr Ahlmark tar av det som har sagts här i debatten tidigare i dag och det som också tidigare vid liknande tillfällen har framförts av företrädare för den landsdel som här är särskilt intressant. Jag tror att miljövardsdiskussionen är betjänt av att vi försöker nyansera oss och inte så enögt angriper dessa frågor som jag tycker herr Ahlmark gör.

Vi får se till att det goda inte blir det bästas fiende, skulle jag vilja uttrycka det. Det är dels en fråga om god miljö, dels en fråga om arbetstillfällen som de människor måste ha vilka inte bara vistas på Västkusten under några korta sommarveckor utan som blir kvar sedan sommargästerna har flytt. De måste naturligtvis kunna leva vidare. Det är därför enligt min mening nödvändigt att också tänka på den sidan av saken.

Så till herr Ahlmarks frågor till socialdemokraterna i utskottet.

Han frågar exempelvis huruvida de sju punkter som är uppställda som en allmän målsättning när det gäller miljövärdsfrågorna skall prägla den fysiska riksplaneringen eller om det skall bli fortsatta improvisationer. Jag tycker att herr Ahlmark själv borde ha funnit svaret på den frågan och över huvud taget inte hade behövt ställa den här. Det är redovisat i utskottets betänkande att det har upplysts från civildepartementet att man kommer att lägga fram en promemoria i den här frågan och avlämna den till riksdagen. Den är sedan avsedd att remitteras i vanlig ordning, och det blir då tillfälle för olika intressenter att framlägga sina synpunkter. Först därefter kommer naturligtvis arbetet att fortsätta. Jag är övertygad om att man från regeringens sida kommer att ta intryck av de synpunkter som kan komma fram i anledning av det remissförfarandet.

Det blir alltså inte fråga om några improvisationer. Men jag ville säga – i likhet med vad andra talare redan tidigare här har anfört – att jag har aldrig uppfattat fysisk riksplanering som en fråga där riksdagen skall ta ställning till varje enskilt projekt som kan bli aktuellt i den ena eller andra landsdelen. Jag tror inte riksdagen är särskilt väl ägnad att

handlägga frågor på det sättet. Jag ville gärna säga till motionärerna – som när det gäller Strömstadsområdet önskar att riksdagen skulle göra ett uttalande eller fatta ett beslut innebärande att man tills vidare skulle förhindra ytterligare utbyggnad av industriell verksamhet i det området – att vi här tangerar det som jag tycker vi skall förbehålla kommunerna ett betydande inflytande över, nämligen frågan om den utveckling som man kan befrämja var och en inom sitt kommunområde. Det blir alltså, herr Ahlmark, inte fråga om några improvisationer. Men det blir heller inte fråga om en stelbent reglering i dessa sammanhang som knyter upp kommunernas möjlighet till aktivitet på detta område.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr AHLMARK (fp):

Herr talman! Bakgrunden till denna debatt är naturligtvis att kraven på planering i det svenska samhället är så oerhört mycket starkare än de var för ett tiotal år sedan. Markresurserna har minskat. Det gäller framför allt kustområdena som är särskilt attraktiva från miljösynpunkt men också från industrisynpunkt därför att man där har nära till hamnar och lätt att exportera till andra länder. Man har vatten som recipienter etc. Företagen har blivit så oerhört mycket större, det blir väldiga konsekvenser av deras beslut om investeringar m. m. Befolkningen i södra och mellersta Sverige har ökat och ökar, vilket också betyder att deras krav på områden för en berikande fritid blir större. De snabbare transporterna gör det lättare för folk nu för tiden att ta sig till de kustområden som vi nu diskuterar. Sammanfattningsvis: Kraven på oförstörda områden reses på ett helt annat sätt nu än förr.

Det leder till att kravet blir starkt på mera planering så att de synpunkter skall bevakas som annars lätt kommer bort i den traditionella beslutsprocessen. Vi får inte längre improvisera bort oersättliga naturområden. Vi får inte längre ta miljörisker som vi tidigare nonchalerade. Vi kan inte sätta fritidskraven lika lågt som var naturligt för några årtionden sedan. Och det måste nu vara omöjligt för oss att se lika begränsat på begrepp som "ekonomisk tillväxt" m. m. som vi gjorde ännu i början av 1960-talet.

Det betyder naturligtvis inte att jag inte upplever det djupa engagemanget och de viktiga synpunkter som herr Åberg förde fram här som oerhört tunga. Det är alldeles klart att den bild som han har gett av delar av Bohusläns utveckling måste komma att bestämma statsmakternas handlande i flera lokaliseringsfrågor och även i planeringsfrågor i vad det gäller Västkusten. Jag startade ju mitt förra inlägg just med att trycka på att om man för viss del av ett kustområde avvisar en miljöfarlig investering så tar statsmakterna på sig ett moraliskt ansvar att stimulera annan industri, miljövänlig industri, till det området. På den punkten tror jag att herr Åberg och jag är överens. Om man säger nej till miljöfarlig industri så måste man försöka se till att man får annan industri i stället. Här har statsmakterna ett stort ansvar.

Det är en sak som är litet lustig i den här diskussionen. Det finns ett parti i Sverige som ständigt *pratar* om miljö. Det är centerpartiet. Här har vi uppe en av de allra viktigaste miljöfrågor som vår generation kan

Fredagen den
5 november 1971

Den fysiska riksplaneringen m. m.

diskutera, Västkustens framtid. Och upp i den debatten stiger tre centerpartister. Alla tre polemiserar mot motionen, mot miljökraven på litet olika sätt. Herr Mattsson i Skee gör en lätt beslöjad plädering för ännu ett oljeindustriområde i norra Bohuslän. Han försvarar det hafsiga sätt på vilket regeringen bedrivit riksplanarbetet.

Herr Torwald gjorde ett våldsamt angrepp på dem som kritiserat beslutet om Brofjorden. Och herr Grebäck hade i sitt i och för sig mycket modesta inlägg inget kritiskt att säga om handläggningen av Brofjorden-affären. Jag tycker nog ändå, att om man talar allmänt för miljö och miljöpolitik, skall man också vara beredd att jobba för det *i de enskilda fallen* och i riksdagsarbetet visa större förståelse för miljösynpunkter än vad som här kommit fram från de tre centerpartisterna.

Jag talade om ett Ruhrområde. Då opponerade sig några och sade, att det blir inte något Ruhrområde. Det skulle vara en överdrift. Ja, kasta en blick på den lista över industritrycket på Västkusten som regeringen själv lade fram på presskonferensen den 25 november förra året och tänk er dessa industrier förlagda till framför allt Bohuskusten, dit industrin vill lokalisera dem. Vad blir det då av denna kust? Detta är vad man kräver fram till år 2000 enligt regeringens egen promemoria: 5–10 raffinaderier å 6 miljoner ton, 3–7 crackers å 0,5 miljoner ton eten, 1–3 crackercentra med petrokemisk följdindustri, 4–7 kondenskraftverk, 2 specialstålverk, 1 handelsstålverk, 2 aluminiumverk, 1–2 ferrolegeringsverk, 1 reparationsverk och kanske 1 nybyggnadsverk. Därtill kommer ett inte specificerat antal, "sannolikt ett flertal", massaindustrianläggningar.

Det är väl alldeles klart att Västkusten, om man bara fritt skulle släppa fram allt detta utan planering, skulle komma att utvecklas till något av ett svenskt Ruhrområde. Det är därför som den fysiska riksplaneringen är så viktig.

Någon har sagt att beslutet om OK-raffinaderiet inte var något "hafsvverk". Jag tycker fortfarande att det var det. Man hade ingen fysisk riksplan att gå efter. Det förekom ingen samlad öppen debatt om det fyrstadsalternativ som presenterades i samma ögonblick som regeringen offentliggjorde sitt beslut. Man hade inte gjort någon analys av hur våldsamt stora supertankers i svenska skärgårdsområden kommer att påverka riskerna för oljekatastrofer. Man hade ytterst litet att säga om hur oljeskyddet skulle läggas upp vid uppbyggnaden av oljeindustrin. Vidare har Lysehalvön avsatts som industriområde, men OK kommer bara att disponera en mycket liten del av denna. Och vi har ännu inte fått reda på hur resten skall användas. Detta tycker jag inte är någon planering utan ett hafsvverk.

Herr Torwald var oerhört polemisk och sade, att det är cyniskt att påstå att raffinaderiet skulle ligga i Göteborg. Men jag har inte alls påstått att raffinaderiet skulle ligga i Göteborg. Herr Torwald måste polemisera med någon som inte deltagit i debatten, och det kan han ju göra. Men klaga inte på mig. Vad jag har sagt är att vi inte skall lägga någon nersmutsande industri i kustområden förrän vi har en fysisk riksplanering. Jag har inte alls begärt att raffinaderiet skall ligga i Göteborg.

Det finns också andra alternativ som måste utredas, t. ex. inlandslokalisering av raffinaderier, oavsett om de skjuts in ett par mil från

Bohuskusten eller om man drar upp pipelines till Mellansverige och förlägger raffinaderier där. Det finns utredningar som arbetar med detta, och det finns en rad olika alternativ som man kan tänka sig. Men vad jag har sagt, herr Torwald, är följande: besluta icke om ny nedsmutsande industri i kustområdena förrän det finns en fysisk riksplanering!

Så till slut till herr Henrikson, som ännu så länge ensam företräder regeringspartiet i denna debatt. Jag lämnar därhän hans personliga utfall om att jag är på "bekvämt avstånd från platsen", att jag är "enögd" och allt det som han säger utan att argumentera för det. Det är polemiskt utanverk som inte är intressant. Jag går också förbi hans påstående att jag inte tänker på sysselsättningen, eftersom jag just startade med sysselsättningen och i en debatt med civilministern i november 1970 krävde att regeringen, om den sade nej till raffinaderiet i Brofjorden, skulle gå in med alternativa förslag.

Det som var intressant i herr Henriksons inlägg var två saker. Han sade först och främst att beslutet om Brofjorden fattades i enlighet med gällande lagstiftning. Ja, det kan man säga. Det finns ingen lagstiftning om fysisk riksplanering, och det var det vi skulle diskutera. Jag tycker visserligen att det står i strid med andan i miljöskyddslagen att regeringen först band sig i november 1970, innan företaget gått till koncessionsnämnden för miljöskydd. Om det diskuterade vi i dechargede-batten. Men rent lagbrott är det väl inte. Vad vi diskuterade är ju den *kommande* lagen, den fysiska riksplanering som vi ännu inte har.

Herr Henrikson sade sedan att svaret på mina frågor kommer i en promemoria som skall föreläggas riksdagen och sedan remissbehandlas. Men frågorna gällde ju vilken målsättning den promemorian kommer att ha. Vad är den politiska målsättningen beträffande fysisk riksplanering från socialdemokratiens sida? Jag redovisade utförligt de sju principer som kommunikationsministrarna Olof Palme och Svante Lundkvist under 1960-talet slog fast i ett antal anföranden och visade att man i fallet Brofjorden bröt mot alla dessa sju principer.

Kommer den promemoria som herr Henrikson är så stolt över att återupprätta de sju principerna, alltså

1) en vägledande riksplan, när företag och kommuner skall planera för nya lokaliseringar,

2) front mot delbesluten -- man skall se detta mer i ett sammanhang,

3) tyngd åt miljökraven,

4) utförlig, offentlig redovisning i förväg,

5) förankring i riksdagen,

6) alternativa förslag,

7) klar politisk värdering?

Är det herr Henriksons uppfattning att detta bör prägla det kommande arbetet på en fysisk riksplanering? Mina tre frågor till honom blir konkreta och gäller just principerna för riksplaneringen under de kommande åren:

Skall vi tillåta några nersmutsande industrier i våra kustområden, innan vi har en fysisk riksplanering beslutad för det kustområdet?

Skall den fysiska riksplaneringen, innan man beslutar om den, byggas på alternativa förslag, så att vi har något att välja emellan?

Fredagen den
5 november 1971

*Den fysiska rikspla-
neringen m. m.*

Anser herr Henrikson att de grundläggande principerna för den fysiska riksplaneringen skall förankras i ett beslut i riksdagen?

Herr GREBÄCK (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Ahlmark säger att det finns ett parti som alltid talar om miljöfrågor. Men vad gör herr Ahlmark själv? Det han talar om tycks aldrig ta slut. Riksdagen får med jämna mellanrum en repetition av frågan om Brofjorden, och vi börjar kunna herr Ahlmarks argumentering i det sammanhanget.

Nu är herr Ahlmark otålig och nyfiken på att få reda på vad promemorian kommer att innehålla. Det har meddelats att denna PM kommer i december, och då får vi det underlag som herr Ahlmark efterlyser. Vad vi vill från civilutskottets sida är ju att man skall ge sig till tåls och avvakta promemorian för att sedan få i gång en debatt om dessa frågor. Man kan inte begära att synpunkterna skall lämnas ut i förväg. Så brukar inte utredningar göra. Det är så kort tid som återstår att jag tycker att herr Ahlmark gott kan vänta till dess promemorian föreligger, och då kan vi kanske få litet nya nyanser i den här debatten och inte ständiga upprepningar av vad vi förut har hört och vet.

Herr TORWALD (c) kort genmäle:

Herr talman! Det är möjligt att herr Ahlmark inte direkt har sagt att man bör placera det planerade raffinaderiet i Göteborg i stället för vid Brofjorden, men föreningen Rädda Brofjorden har dock gång på gång hävdats att Göteborg är en mycket bättre lokaliseringsort för detta raffinaderi, eftersom man där redan har så mycket föroreningar samlade att litet mer eller mindre skulle göra varken från eller till. Det där är tydligen ett resonemang enligt det gamla receptet att tål åsnan den kappen så tål hon väl litet till, ända till dess ryggen knäckts.

Vi i centern hävdar att det är minst lika viktigt att skapa god fritidsmiljö under de cirka 300 dagar per år som de flesta tillbringar på hemorten som att man bevarar förnämliga fritidsområden dit människorna kan åka under semestern eller vid veckoskiftet under sommaren. Mot den bakgrunden har vi alltså motsatt oss en lokalisering till Göteborg av det raffinaderi som herr Ahlmark under alla förhållanden inte vill ha lokaliserat till Brofjorden.

Herr MATTSSON i Skee (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Ahlmarks senaste inlägg ger belägg för hur pass begränsat herr Ahlmarks engagemang i miljöfrågorna egentligen är. Det inskränker sig till att man inte placerar en viss industrityp vid Västkusten, men däremot – om jag förstod herr Ahlmark rätt – har han ingenting emot att man genom en pipeline skickar oljan från Göteborg eller Lysekil vidare och förlägger den petrokemiska industrin och annan oljebaserad industri t. ex. till det s. k. trestadsområdet eller till Bergslagen. Bara man får skicka den från kusten till inlandet skulle helt hastigt denna miljöbesvärande industri vara acceptabel. Det är egentligen rätt cyniskt eftersom Uddevalla, Vänersborg och Trollhättan ju i alla fall har en befolkning på något över 100 000 invånare som skulle få en något

försämrad miljö. Däremot är befolkningen i området vid Lysekil och Strömstad betydligt lägre. Om man verkligen vill försöka åstadkomma något på miljövårdsområdet inbjuder jag på nytt herr Ahlmark att ansluta sig till de synpunkter jag anförde i det första inlägget. Vad riksdagen kan göra är nämligen att stödja åtgärder för utveckling av teknik och forskning och framför allt också att se till att det ställs ekonomiska resurser till förfogande för denna verksamhet för att komma till rätta med både den miljöförstörelse som vi redan på olika sätt åstadkommit och försöka minska de olägenheter som följer av denna industri som i dag behöver etableras.

Herr Ahlmark svarade inte alls på frågan om han som ett alternativ till Västkostlokaliseringen ville ha en minskad petrokemisk industriell verksamhet i Sverige eller om han vill ha en minskad eller på annorlunda sätt producerad elkraft i detta land. Han talade bara om nödvändigheten att skydda kusterna från föroreningar. Bara man får skicka oljan från kusten skulle det helt hastigt vara bra. Jag kan knappast tycka att det är en särskilt fin form av miljövärd. Miljövärd måste väl ändå betyda att man försöker begränsa utsläppen var de än i landet släpps ut och om möjligt komma till rätta med problemen helt och hållet. Det måste vara målsättningen för riksdagens miljövärdarbete.

Herr AHLMARK (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker att det var bra att herr Torwald i sin replik visade att hans första anförande var helt onödigt. Han polemiserade mot något som jag inte sagt. Jag har inte förordat att raffinaderiet skulle förlagts till Göteborg. Det byggde hela hans tal på. Det är bra att det nu blivit klart att jag inte sagt så.

Herr Grebäck säger att också jag talar om miljö, där är vi lika goda kålsupare. Ja, men det är en skillnad, herr Grebäck: när vi kommer till de konkreta fallen jobbar jag också för saken. Om det är på det sättet att man från regeringens sida bryter mot principer som man slagit fast under 1960-talet, då gäller det för dem som är uppriktiga miljövännar att säga ifrån. För dem som påstår sig vara miljövännar men *inte* säger ifrån blir det mera en läpparnas bekännelse.

Herr Grebäck säger att vi skall "ge oss till tåls". För mer än ett halvt årtionde sedan förklarade Olof Palme att det var "bråttom" att få fram denna fysiska riksplanering. Men ännu har den inte kommit. Hur länge skall vi ge oss till tåls? Och medan arbetet pågår är det väl bra om vi politiker försöker påverka regeringen vad gäller principerna för den fysiska riksplaneringen så att man inte beslutar om nya miljöförstörande industrier förrän man har en fysisk riksplanering, att man får alternativa förslag så att man vet vad man har att välja emellan och att de grundläggande principerna för den fysiska riksplaneringen skall läggas fast genom beslut här i riksdagen.

Och så till herr Mattsson i Skee som jag över huvud taget inte förstod. Han sade att jag hade en begränsad syn på miljöfrågorna, att jag skulle anse att bara man flyttade oljan någon annanstans så var det bra. Det är klart att det finns en hel rad olika problem som uppstår oavsett var oljeindustrin ligger. Men debatten om den fysiska riksplaneringen bygger

ju på tankegången att vissa delar av landet, vissa kustavsnitt t. ex., från miljösynpunkt är värdefullare än andra. Och när man gör en fysisk riksplanering skall man se till att inte hela detta kustavsnitt kommer att beläggas med oljeindustri utan att man kan placera den någon annanstans.

Menar verkligen herr Mattsson i Skee att från miljösynpunkt är det helt likgiltigt *var* man placerar ett raffinaderi?

Herr HENRIKSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Ahlmark säger att det är angeläget med planering och att de som inte i allt delar hans uppfattning har en annan åsikt därom. Jag vet ingen som inte anser att det krävs planering -- det är ju därför som man inom civildepartementet arbetar med dessa frågor.

Sedan gör herr Ahlmark det lätt för sig när han säger att det skall vara miljövänlig i stället för miljöfarlig industri i Bohuslän men inte anför ett enda exempel på sådan miljövänlig industri. Är det textilindustrier som skall byggas i Bohuslän? Eller vad är det för slag av miljövänlig industri som herr Ahlmark tänker på? Han måste ju ändå ha tänkt i den här frågan när han säger att han avvisar all miljöfarlig industri men är beredd att acceptera miljövänlig sådan. Jag tror att vi måste acceptera både den ena och den andra.

Sedan läser herr Ahlmark upp en lang lista med krav från industrier som önskar lokalisera sig till Västkusten. Men, herr Ahlmark, det är väl inte samma sak som att dessa industrier också kommer att förläggas dit? Vi skall ju få en riksplan för att vi skall kunna styra utvecklingen bättre än hittills.

Herr Ahlmark kommer sedan med ett påstående som överraskar mig. Han säger att vi för närvarande inte har någon lagstiftning som är tillämplig för sådana här frågor. För att inte ta för mycket tid i anspråk hänvisar jag till att utskottet på s. 10 har redovisat vad som här förekommit. Koncessionsnämnden ansåg sig inte kunna avgöra frågan utan hänsköt den till regeringen. Det gjorde den i kraft av 6 § miljöskyddslagen. Jag uppmanar alltså till innanläsning när det gäller den frågan.

Sista frågan från herr Ahlmark gällde huruvida vi från socialdemokratisk sida menar att sådana här spörsmål skall vara förankrade i lagstiftningen. Svaret är kort och gott ja. För närvarande arbetar man nämligen med att få fram en lagstiftning på detta område för att kunna styra utvecklingen bättre än vad som hittills kunnat ske. Men man kan omöjligen, i väntan på att denna lag skall stiftas, lägga en död hand över landet när det gäller industri med sådana miljöaspekter som vi är ängsliga för -- och som naturligtvis i möjligaste mån kommer att begränsas. Som herr Ahlmark vet har man ställt stora krav på det raffinaderi som kommer att byggas vid Brofjorden.

Herr ENGSTRÖM (vpk):

Herr talman! Beträffande den konkreta frågan om Brofjorden återstår väl inte mycket att säga; där har man ju redan satt i gång. Men det bör erinras om att när aktionsgruppen Rädda Brofjorden tillskrev de olika

partierna var det bara vänsterpartiet kommunisterna som uttalade sig mot att man skulle förlägga ett oljeraffineri till Brofjorden. Jag vet inte vilka insatser herr Ahlmark gjorde i folkpartiet då för att få sitt parti att ge samma svar.

Jag har ju avgivit ett särskilt yttrande, och mina synpunkter finns redovisade där. Men vad som gjorde att jag nu begärde ordet var närmast herr Mattssons anförande. Han menade att uppgiften om att fyra industricentra grundlagts på Västkusten måste vara fel eftersom Göteborg redan var ett industricentrum. Det är riktigt, det borde ha stått tre. Men det kan ha sitt intresse att i sammanhanget ta in frågan om Göteborg. När jag talar om de tre nya industricentra som har grundlagts och vad som kan följa i form av nya lokaliseringar kring dessa industricentra menar jag att man måste se också Göteborg i sammanhanget. Frågan om att förlägga oerhört tunga, miljöförstörande industrier på Västkusten gäller naturligtvis också Göteborg. Om man tittar på de privata oljeraffineriernas planer framöver finner man att dessa inte står främmande för att göra mycket större utbyggnader av oljeraffinerier i Göteborg än vad man har fått i exempelvis Brofjorden.

En sak kan man inte komma förbi i detta sammanhang, men den har man givetvis inte velat diskutera. Var man förlägger oljeraffinerier och petrokemiska industrier är inte bara en miljöfråga som berör ett visst område. Det är obestridligt att om storföretagen får fullfölja bara några av sina planer, får det väldigt stora konsekvenser för annan industri, bl. a. för järnbruksindustrin, och då får man en ytterligare avfolkning av stora landsdelar. Därför måste vi få en bredare debatt än bara kring frågan om att oljeraffinerier är miljöförstörande om de läggs på en viss plats.

När jag höll ett något längre anförande i anslutning till civilutskottets betänkande nr 22 ville jag just betona att man inte skall ha några förhoppningar om den s. k. riksplaneringen och de planer som utarbetas inom inrikesdepartementet, för de skiljer sig inte på något sätt från den hittillsvarande planeringen. Herr Ahlmark gör här samma misstag som alla andra när han diskuterar frågan om en fysisk riksplan och ställer så stora förhoppningar på den. Precis som alla andra gör han hela det här problemet till en fråga om att det är en konflikt mellan olika markintressen och att man måste avdela mark för att åtminstone skydda vissa andra intressen. Det är alldeles uppenbart att om man skall få en regional balans och över huvud taget någon styrning i det här avseendet måste man ta upp i debatten det som jag har pekat på i mitt särskilda yttrande till civilutskottets betänkande nr 22.

Herr OLHEDE (s):

Herr talman! Här i debatten har Bohuslän i det förgångna närmast framställts i ett något romantiskt skimmer. Bohuslän har inte haft det romantiska skimret i det förgångna. 1930-talets stenarbetare vet det, och på den fronten börjar svårigheter åter uppkomma i norra Bohuslän. Det finns ingen romantik i det området nu heller, trots att det är omgivet av rent vatten. För att denna eftersatta bygd skall utvecklas så som människorna kräver är det en förutsättning att det verkligen kommer industrier till dem.

Det talas om rena industrier. Ja, det går att ha önskedrömmar om rena industrier, men många gånger är det svårt att dra en skiljelinje mellan vad som är en absolut ren industri och vad som är en något smutsigare. Man kan diskutera hur smutsig den petrokemiska industrin egentligen är.

Herr Ahlmark säger att om vi nu inte skulle lägga någonting av oljeindustri eller petrokemisk industri på Västkusten är det statens skyldighet att se till att det i stället kommer rena industrier. Det har herr Ahlmark redan sagt två gånger, och jag ansluter mig till tanken men är litet förvånad över hans tro på statens förmåga. Det är alltså just staten som skall göra det, och visst har den ett ansvar, men det måste också finnas ett ansvar hos de 95 procent av industrin här i landet som är privatägd.

Herr Ahlmark vet ju att han kan vända sig till en nära partivän och diskutera de problem som förekommer även i fråga om de rena industrierna i de områden som vi talar om i dag: 390 personer har friställts från industrier inom Facitkoncernen i norra Bohuslän.

En landsdel måste ha sysselsättning, och visst krävs planering. Utskottets uttalande förefaller mig vara balanserat, och jag yrkar bifall till dess hemställan. Beträffande vad herr Ahlmark har sagt vill jag faktiskt ansluta mig till den uppfattning som herr Grebäck framfört: Man kan i många fall endast svara ja.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Det är väl så, herr Ahlmark, att detta inte är en formdebatt, som man försöker göra det till, utan en debatt om realiteter. Att ständigt återkomma till handläggningen av detta ärende kan säkerligen för människorna i den landsända det gäller göra ett ganska egendomligt intryck. Här är det ju fråga om liv och arbete. Man ser att underlaget sviktar, och när man då har fått chansen till en industrialisering i Lysekilsområdet, är det självklart att man tar den och försöker göra det bästa möjliga i avvägningen mot miljöintressena.

Vi är ju inte i den lyckliga situationen att vi kan välja och vraka. Inte heller är vi i den lyckliga situationen att vi kan dirigera industrier till Lysekilsområdet och till andra ställen i Bohuslän allteftersom vi behagar. Vi kanske behövde ha starkare styrmedel, och det är möjligt att herr Ahlmark är inne på den linjen; det framgår av hans inlägg här. Kanske den dagen kommer när regeringen föreslår att vi skall ha större makt över industrin, och då kanske vi får anslutning från herr Ahlmark i det avseendet.

Detta har blivit en debatt om Brofjorden, och jag vill bara summera den politiska konstellationen här i riksdagen. Regeringen, socialdemokraterna och centerpartiet är eniga i denna fråga. Den grupp av riksdagsledamöter som återfinns på Bohusbänken är också enig, som man märker efter herr Aberg's inlägg nu och tidigare. På den andra sidan, om jag kan tolka debatten rätt, har vi kommunisterna, som inte vill vara med om denna lokalisering, och vi har folkpartiet för övrigt – utom herrar Berndtsson och Aberg – med herr Ahlmark som talesman, som vill att man skall hindra denna industrilokalisering. Det kan måhända vara bra för människorna i Bohuslän och i de berörda trakterna att klargöra för sig

den politiska konstellation som har uppstått i den här debatten. Den är, som jag sade, inte en formdebatt utan en debatt om realiteter.

Man har fört en väldig propaganda med all den kraft som massmedia kan mobilisera med utgångspunkt från den förening som kallas Rädda Brofjorden. Jag skulle vilja säga att det gäller för oss att rädda Bohuslän.

Herr ÅBERG (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag måste reagera litet mot Evert Svenssons sätt att dra de politiska skiljelinjerna i denna fråga.

Folkpartiet har mig veterligt inte i vare sig partigruppen eller partistyrelsen – jag tillhör bådadera – givit herr Ahlmark någon fullmakt in blanco att föra hela partiets talan. Herr Ahlmark är engagerad hårt i dessa frågor och han för fram sina synpunkter; andra folkpartister bör ha rätt att föra fram sina om de vill. Men jag måste reagera när Evert Svensson säger att herr Ahlmark är talesman för hela partiet med undantag av Henry Berndtssons och mina synpunkter.

Herr GREBÄCK (c) kort genmäle:

Herr talman! Innan vi slutar den här debatten har jag ett behov av att invända mot herr Ahlmarks påstående att vi inte i utskottet skulle ha reagerat mot regeringens sätt att handlägga dessa frågor. Vi har ju haft att realbehandla motionen, och jag vill upppepa vad vi skriver i utskottsbetänkandet:

”Enligt vad utskottet inhämtat från civildepartementet kommer frågan om eventuell lokalisering av miljöpåverkande industri i Strömstadsregionen – om denna fråga kommer under regeringens prövning – inte att avgöras förrän resultatet av pågående arbete med den fysiska riksplaneringen redovisats och prövats av statsmakterna.” Och så konstaterar vi: ”Motionärens intresse i denna del är således tillgodosett.”

Det är vad vi anser. Jag tycker att då borde herr Ahlmark kunna vara belåten med det sätt på vilket departementet tänker handlägga saken och inte fortsätta att kverulera över vad som har skett i det förflutna när det gäller Brofjorden. Vi menar, att när vi har inhämtat detta från civildepartementet, så visar det att det är så här det skall gå till i fortsättningen, och då har vi – såvitt jag förstår – uppnått vad herr Ahlmark vill. Så här skall det alltså gå till i fortsättningen.

Det brukar ju vara så att om en syndare sig bättrar får han förlåtelse, och det är väl inte god psykologi att fortsätta att klanka på honom – då kan han ju bli aggressiv och ångra sin bättring. Jag tycker att vi här med tillfredsställelse bör konstatera att regeringen talar om, att så här har regeringen tänkt sig att dessa frågor skall handläggas i fortsättningen. Det är väl inte nödvändigt för utskottet att hålla på och tjata om att så får det inte gå till, när regeringen säger att så skall det inte gå till.

Herr ENGSTRÖM (vpk) kort genmäle:

Herr talman! När herr Svensson i Kungälv börjar tala om konstellationer i det här sammanhanget finns det anledning att något erinra om den mycket långa utveckling i det här landet som ligger bakom lokaliseringen just till Brofjorden.

Nr 122

Fredagen den
5 november 1971

Den fysiska riksplaneringen m. m.

Om man skall tala om konstellationer, så har det väl närmast varit regeringspartiet och de borgerliga partierna som varit anhängare av den här typen av anpassning av planeringen efter storföretagens krav och önskemål, vilket har avfolkat stora delar av landet inklusive norra Bohuslän. Jag har all förståelse för att det finns människor både i Bohuslän och på andra håll som ser det här som någonting näraliggande -- här kan vi ordna sysselsättning åt oss -- och därför accepterar en sak som de i och för sig av andra skäl kan avvisa. Men ansvaret för att människorna i så många kommuner i det här landet är i denna situation ligger ju hos regeringen och de borgerliga partierna.

Herr SVENSSON i Kungälv (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag har fattat herr Engströms deklaration så, att nej et till lokalisering vid Brofjorden var klart från vänsterpartiet kommunisterna, och på den punkten behöver vi nog inte diskutera vidare. Att se bakåt i historien kan vi ägna oss åt någon annan gång.

Min vän Georg Aberg säger att jag har dragit för stora växlar på folkpartiet och att herr Ahlmark inte har någon fullmakt att tala för folkpartiet. Det har jag trott också, men jag funderar litet grand på vad det särskilda yttrandet i betänkandet egentligen betyder. Efter vad jag förstår betyder det en uppskjutning av beslutet om Brofjorden, och om man skulle göra en sådan förskjutning i tiden kommer det väl i realiteten att innebära att vi aldrig skulle fått OK till Brofjorden. Då blir det en skendebatt som förs i det här sammanhanget.

Herr ENGSTRÖM (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Att vänsterpartiet kommunisterna i svar på en skrivelse från en aktionskommitté sade nej till utbyggnaden av Brofjorden är ju ingen nyhet, och det behöver man inte ägna tid åt att diskutera i kammaren. Men när jag då tar upp frågan om litet historieskrivning för att visa varför det blev på det här sättet, både i Lysekil och på en massa andra ställen, vill herr Svensson i Kungälv inte ställa upp till debatt.

Herr MAGNUSSON i Grebbestad (s):

Herr talman! Det må vara mig tillåtet att ge herr Ahlmark ett gott råd: Fortsätt inte med denna överdrivna miljödebatt, ty då kommer miljövännerna att vända herr Ahlmark ryggen!

Av den debatt vi fört här i eftermiddag har jag fått en stark känsla av att stämningen i riksdagen vad beträffar det beslut regeringen fattat om Brofjorden nu är en helt annan än tidigare. Det går mer och mer upp för människor som sysslar med dessa frågor att vi inte utan vidare kan säga nej till den moderna industrin. Om vi ser på norra Bohusläns förutsättningar att ta emot s. k. rena industrier får vi ju ändå säga att det inom ett område måste finnas naturliga förutsättningar för att kunna förlägga industrier dit. Vi har haft dessa industrier i Bohuslän: fiske, jordbruk, stenindustri -- framför allt den sistnämnda, som en gång sysselsatte 9 000 man; det var alltså ingen obetydlig industri. Det finns granit i bergen, därför kom stenindustrin att ligga i Bohuslän.

Det är alldeles för enkelt att bara säga, att nu skall vi ha andra företag

i detta område; det går inte om de naturliga förutsättningarna saknas för att lokalisera företaget dit. I så fall måste man, som herr Svensson i Kungälv sade, ha vissa styrningsmedel med vilka man helt enkelt tvingar företagare att slå sig ned i ett visst område.

Nu tror jag emellertid inte att Bohuslän i något avseende är så beskaffat, att vi måste tvinga industrier att lokalisera sig dit. Vi har fått bevis för att många industrier vill komma till Bohuslän. Och om vi får en riksplanering med vars hjälp vi kan bedöma olika synpunkter, så tror jag vi kan förutsätta att också få industrier som passar in i miljön där. Jag hoppas därför att alla som har med lokaliseringen att göra hjälper Bohuslän att få sådana industrier förlagda dit som passar in i miljön.

De industrier som framför allt passar i Bohuslän tror jag är sådana som har anknytning till havet och som behöver komma ut på världshaven relativt enkelt och utan alltför stora kostnader. Sådana industrier är vi mycket tacksamma för att få lokalisera dit. Med de bestämmelser vi nu har rörande miljöskyddet tror jag också att vi skall kunna ordna så att både oljeindustrier och andra skall kunna förläggas till Bohuslän. Likaså tror jag att även miljövännerna kommer att ha gott utrymme för sina verksamheter i Bohuslän, ty även om landskapet inte hör till de största i landet ger det ändå utrymme för både fritidsliv och arbete. Jag tror alltså på Bohuslän och dess framtid.

Herr LOTHIGIUS (m):

Herr talman! När det gäller den fysiska riksplaneringen förstår jag herr Ahlmarks otålighet, och jag förmodar att vi alla i denna kammare med samma otålighet väntar på resultatet av arbetet med den planeringen. Moderata samlingspartiet har i en partimotion begärt att arbetet med den fysiska riksplaneringen skall påskyndas, och vi har nu fått det beskedet från utskottet att den på hösten 1972 skall ligga på riksdagens bord – åtminstone skall vi då kunna ta del av resultatet av detta arbete.

Det är nästan en hopplös uppgift att sitta i naturvårdsverkets naturvårdsråd och behandla miljöfrågor och försöka ta ställning till varje fråga för sig utan att ha en riksplanering att hålla sig till. Det är omöjligt att behandla frågorna på ett tillfredsställande sätt och med vederbörlig hänsyn tagen till de miljöönskemål som föreligger. Därför är vi alla mycket angelägna om att arbetet på denna fysiska riksplanering påskyndas så mycket som möjligt.

Samtidigt vill jag dock understryka att det är oerhört svårt att göra en sådan planering och att klara av alla de problem som sammanhänger med förläggningen av de stora industrierna, inte minst då industrier runt våra kuster. Var man än förlägger sådana industrier möter man nämligen kritik från människorna inom berörda områden.

Herr talman! Mot bakgrund av den förda diskussionen ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr AHLMARK (fp):

Herr talman! Först till folkpartiets program i miljöfrågor; det antogs av vår högsta beslutande instans, landsmötet, för en dryg månad sedan. Där står beträffande riksplanering:

”En riksomfattande planering för våra naturresurser är nödvändig. Riksplanearbetet bör ges större resurser och bedrivs med stor öppenhet. Alternativa förslag bör framläggas. Planen bör klart anvisa vilka områden som skall skyddas mot exploatering.

I avvaktan på fysisk riksplanering bör lokalisering av nedsmutsande industri till hittills oexploaterade kustområden och andra från miljösynpunkt värdefulla områden ej tillåtas.”

När det gäller problem och konkreta fall utöver detta program råder ingen järnhård partidisciplin inom folkpartiet, vilket jag tror att både Georg Åberg och jag är glada för!

Sedan till herr Grebäck, som säger att nu skall vi inte ”kverulera”. Jag har inte kverulerat. Jag har talat om de sju principer som slogs fast i Olof Palmes och Svante Lundkvists tal under 1960-talet och diskuterat om de principerna skall gälla för 1970-talet. Det är inte kverulans – det är att diskutera på vilket sätt vi skall bedriva miljöpolitik här i Sverige.

Men så kom herr Grebäck med en insinuation mot regeringen som jag verkligen hoppas inte är sann. Han antydde att om man kritiserar regeringen mycket hårt i de här frågorna, så kanske regeringen börjar tjura och inte blir så miljövänlig som den kanske blir om man är snällare. Om detta är en uppmaning till miljöopinionen att nu lägga sig ned och inte bråka så mycket med en senfärdig regering, så tror jag för det första inte att miljöopinionen kommer att gå med på det. Den kommer att fortsätta att bråka, fortsätta att lägga fram konstruktiva förslag, fortsätta att bilda opinion – och det är bra. För det andra tror jag inte att herr Bengtsson kommer att vara så tjurig att han blir mindre vänligt inställd till miljön om vi kritiserar honom.

Till Evert Svensson kan jag bara säga att det är klart att det här inte är någon ”formdebatt”. Den fysiska riksplaneringen gäller realiteter – det är vi helt överens om, och det har ju också den här debatten visat.

Herr Henrikson har bara besvarat en av de tre frågor jag ställde om den framtida fysiska riksplaneringen. Han sade att det skall vara lagstiftning, alltså skall det vara beslut av riksdagen. Jag tackar herr Henrikson för det beskedet. Men han har inte svarat på frågan: Skall man acceptera nedsmutsande industri vid kustområdena *innan* man har en fysisk riksplanering för kusten? Han har inte heller sagt någonting om att det bör läggas fram *alternativa* förslag så att man i debatten får vägledning om vad man har att välja mellan.

Så till herr Olhede, som verkligen hade ett helt nytt tonfall beträffande den statliga industrins möjligheter att gå in och statens möjligheter att påverka annan industri. Det var annorlunda när det begav sig för några år sedan, då ingen socialdemokratisk agitator kunde skönja en talarstol utan att börja frossa i den s. k. aktiva näringspolitiken. Men nu är det modesta tonfall; nu går det inte att påverka någonting. Nu gäller det bara acceptera oljeindustrin på Västkusten. Det är omkastning det! Från en nästan dirigistisk linje till något som jag skulle vilja kalla för ett slags laissez-faire-socialism.

Var herr Olhede har befunnit sig i den här debatten har tyvärr med stor tydlighet framgått av förspelet till beslutet om Brofjorden. I radions luncheko den 29 augusti 1970 sade han att de provseglingar in i

Brofjorden som man gjorde på hösten 1970 var "helt avgörande". Om den blir tillfredsställande, "måste ju också Brofjorden vara en lämplig hamn". Det var herr Olhedes inlägg i den debatten.

Enligt min mening var de där provseglingarna mycket litet värda. Alla dessa prov ägde rum under i stort sett gynnsamma väderleksförhållanden, som sjöfartsverket själv formulerade det. De genomfördes under en minutiös kontroll med flera nautiker och lotsar på bryggan och med kravet att allt skulle klaffa. Att fartyg en gång har kunnat gå igenom Dynabrottet med vatten i lasten – vad visar det om framtiden och vad som kan hända med 300 000-, 400 000- och 500 000-tonnare, fyllda med råolja när det är dimma, bläst, vinter och inte den minutiösa kontroll man nu hade?

Jag fick ett brev efter provseglingarna där brevskrivaren sade: "Driver man med oss när man låter dessa seglingar vara avgörande? De förefaller lika tillförlitliga som om Svensk bilprovning skulle göra bromsprov i branta uppförsbackar."

Jag håller med brevskrivaren. De var icke tillförlitliga, men enligt herr Olhede den gången var de "helt avgörande".

Herr jordbruksministern BENGTTSSON:

Herr talman! Jag fick en direkt fråga av herr Ahlmark, och jag skall besvara den. Han utgick ifrån att om regeringen blev kritiserad så skulle den hämnas på miljön. Så är naturligtvis inte alls fallet.

Men han sade också en annan sak, och det var det som föranledde mig att begära ordet. Han menade att miljödebattörerna av typ Ahlmark även i framtiden skulle komma med konkreta förslag till regeringen i miljövårdsfrågor. Får jag lov att säga att det är någonting som jag välkomnar å det hjärtligaste. Det är just konkreta förslag från miljövårdsdebattörer av herr Ahlmarks typ som vi saknar. Det är lätt att säga nej till det ena projektet efter det andra – det är konkret! Men när man kommer med alternativa förslag är dessa utomordentligt svävande. Ge oss konkreta förslag, herr Ahlmark! Då skall vi diskutera. Att säga nej till allting är mycket enkelt, men det är inte miljövärd – miljövärd är att säga ja under alldeles bestämda förutsättningar, något som miljöskyddslagen nu ger oss möjlighet att göra.

Herr GREBÄCK (c):

Herr talman! Jag tror att herr Ahlmark drog för långt gående konsekvenser av mina synpunkter på syndare. Jag tänkte mig inte att det skulle få de konsekvenserna att regeringen skulle hämnas på riksdagen, utan jag tänkte närmast på herr Ahlmark själv – att han riskerar att inte bli tagen på allvar i fortsättningen, om han håller på och tjarar och gräver ned sig i detta ärende för länge. Det tycker jag är synd, eftersom herr Ahlmark är så engagerad i miljöfrågorna. Men tillför han debatten nya synpunkter undan för undan kan det tänkas att han kan påverka debatten i gynnsam riktning. Det var närmast så det skulle uppfattas, herr Ahlmark.

Fredagen den
5 november 1971

Den fysiska riksplaneringen m. m.

Herr OLHEDE (s):

Herr talman! Jag tror inte att herr Ahlmark kan bli tagen på allvar då han går upp för debattens egen skull. Det var, som jag påpekade, herr Ahlmark som sade att det är staten som har dessa skyldigheter. Det var låt-gå-systemets principiella positiva individ som sade detta. Jag tillät mig då påpeka att den fria företagsamheten – det system som han talar så ytterst välvilligt om – har friställt folk just i norra Bohuslän.

Vad beträffar inseglingen till Brofjorden vet vi ju resultatet av dessa undersökningar. Herr Ahlmark utnämner sig till större expert än den samlade expertisen i sjöfartsstyrelsen – det må han själv göra, men jag tror inte att någon annan gör det.

Herr AHLMARK (fp):

Herr talman! Jag föreslår att herr Olhede läser "Nautisk Tidskrift". Den har ofta haft kritiska omdömen om de inseglingsprov som för herr Olhede var "helt avgörande" för drygt ett år sedan.

Till herr Bengtsson vill jag bara säga att jag gav ut en bok i början av detta år som heter "Sveket mot kusterna". Sista kapitlet i den boken har rubriken "Programmet". Där har jag i 13 punkter visat vad som är mina konkreta förslag. Jag översände denna bok med detsamma den kom ut till civilministern med en vänlig hälsning. Han hade under våren i riksdagen påstått detsamma som herr Bengtsson, nämligen att jag inte hade något konkret program. Jag skall sända ett exemplar av boken även till jordbruksministern, så att också han får reda på det:

1. Vi skall ha gemensamma regler för oljetransporter för länderna runt Östersjön och vid Nordsjön.

2. Vi skall ha en internationell samordning av oljeskyddet i Östersjön och Nordsjön med gemensam organisation och gemensamma larmövningar.

3. Vi skall administrativt i Sverige samordna oljeskyddet, så att vi inte har en organisation när oljan ligger på vattnet och en annan organisation när oljan når land.

4. Vi skall utreda möjligheterna till omlastningshamnar, så att man slipper gå in med supertankers i skärgårdsområden.

5. Vi skall utreda möjligheterna med sjöterminaler som finns på flera håll i världen, så att vi slipper gå in den sista farliga biten i själva skärgårdsområdet.

6. Vi skall i internationella organ arbeta för hårdare regler när det gäller säkerheten för supertankers.

7. Vi skall utreda möjligheterna att placera oljeindustri, och framför allt raffinaderierna, inte i själva kustområdet utan innanför kusterna.

8. Vi måste få säkerhetsföreskrifter för de oljeborrningar som nu startar med våldsam hastighet och storlek i själva Nordsjön. Vad händer om det blir ett okontrollerat utsläpp i något av borrhornen i själva Nordsjön?

9. Vi behöver en riksplanering *nu*, som kan vara grund för kommande lokaliseringar.

10. Vi behöver *alternativa* planer och inte bara *en* plan. Vi måste ha något att välja emellan.

11. Bohuslän kan ställa krav att om man säger nej till miljöfarlig industri skall staten vara med och stimulera miljövänlig industri.

12. Vi skall reformera regeringen så att inte fyra, fem statsråd sysslar med ungefär samma sak med den brist på samordning som då uppstår.

13. Till sist, sjöfartsverket skall inte försätta att uppträda som advokat för oljeintressena.

Detta är mitt program, och herr Bengtsson kan gärna kommentera det.

Herr jordbruksministern BENGTTSSON:

Herr talman! Jag har läst herr Ahlmarks bok och jag vidhåller att något konkret alternativt förslag till raffinaderiet i Brofjorden, som ger sysselsättning, inte finns bland de 13 punkterna.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Jag har ingen bok att citera mig själv ur, men jag skulle kunna äberopa folkpartiets program som antogs på partiets största och förnämsta möte som herr Ahlmark uttryckte det.

Efter vad jag förstår överensstämmer den sats som herr Ahlmark läste upp till vår uppbyggelse med det särskilda yttrande som folkpartisterna Tobé och Angström har fogat till utskottets betänkande. Om jag tolkar detta yttrande riktigt måste det betyda att vi skall vänta med Brofjorden till dess riksplaneringen är klar; och att vänta med projektet betyder att vi inte får OK. Därmed tycker jag att ställningstagandet från folkpartiets sida i det avseendet är klart.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 17 Föredrogs civilutskottets betänkande nr 25 i anledning av motion om stärkande av lekmanrepresentationen i ämbetsverkens styrelser.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 18 Interpellation nr 198 ang. kommunernas medverkan i trafikplaneringen

Ordet lämnades på begäran till

Herr MATTSSON i Skee (c), som yttrade:

Herr talman! Goda kommunikationer är en självklar förutsättning för att samhället skall fungera väl och medborgarna ha möjligheter att utnyttja samhällets aktiviteter.

För närvarande är ett flertal utredningar sysselsatta med arbetet att utforma förslag till trafikstandard, organisation, kostnadsfördelning m. m.

I riksdagsberättelsen 1971 K:35 omnämnes bl. a. trafikplaneringsutredningen, vars uppgift anges vara att leda utarbetandet av en modellplan för regional trafikplanering.

I kommunikationsdepartementets pressmeddelande den 14 oktober 1971 angående "landsomfattande regional trafikplanering fram till den 1 oktober 1974", nämns att planeringsarbetet skall bedrivas i nära kontakt med trafikplaneringsutredningen. Det påpekas också att anvisningarna från departementet - som bygger på trafikplaneringsutredningens erfarenheter och material - bör ge vägledning i fråga om innehållet i begreppen "regional trafik" och "lokal trafik". Departementschefen säger i kommunikén att för den förstnämnda har staten "ett primärt planeringsansvar", medan kommunerna har "ett primärt ansvar" för den sistnämnda.

Någon klar gränsdragning mellan lokal och regional trafik torde inte kunna göras. Regional trafik fyller många gånger också ett lokalt trafikbehov och vice versa. Med tanke på de nämnda preciseringarna av ansvaret för regional respektive lokal trafik och vad som i kommunikén säges angående trafiken inom Gotlands kommun förutsättes ett väsentligt kommunalt engagemang för kommunikationsservicen. Kommunernas möjligheter att påverka trafikplaneringen ges trots detta ett vagt uttryck i kommunikén, där man talar om ett samspel och en dialog med länsmyndigheterna. Eftersom kommuner redan i dag har avsevärda engagemang i trafiken och man inom ett stort antal kommuner gripit sig an med trafikplanering är det förvånande att statsmakterna inte ger kommunerna en större roll i planeringsarbetet.

Med hänvisning till vad som anförts anhåller jag om kammarens tillstånd att till herr kommunikationsministern få ställa följande frågor:

1. Avser statsrådet att ge företrädare för kommunerna möjlighet att delta i planeringsarbetet centralt genom representation i trafikplaneringsutredningen?
2. Avser statsrådet att ge anvisningarna för trafikplaneringen sådan utformning att kommunerna får inflytande på den regionala trafikplaneringen, dels med tanke på de erfarenheter kommunerna redan har av trafikplanering, dels med hänvisning till det ansvar som kommunerna har och i kommunikén förutsättes ha för lokal trafik?

Denna anhållan bordlades.

§ 19 Interpellation nr 199 ang. tillämpningen av den europeiska sociala stadgan

Ordet lämnades på begäran till

Fröken BERGEGREN (s), som yttrade:

Herr talman! Enligt den av Sverige 1962 ratificerade europeiska sociala stadgan skall lika lön gälla för lika arbete i samtliga av Europarådets medlemsländer. Nationerna har fria händer när det gäller formerna för en anpassning till stadgan i detta avseende. Det kan ske antingen genom lagstiftning eller genom överenskommelser mellan arbetsmarknadens parter.

Kontrollen av efterlevnaden av denna stadga görs av en kommitté som består av vad man kallar oberoende experter. På grundval av de rapporter

som medlemsländernas regeringar i tvåårsintervaller lämnar till kommittén sammanställs granskningsrapporter, till vilka så småningom Europarådets församling och ministerkommitté skall ta ställning.

En första sådan granskningsrapport publicerades 1969. Därvid framkom att Sverige i några avscenden inte skulle ha fullföljt sina åtaganden. Mycket av kritiken torde ha berott på missuppfattningar om förhållandena i Sverige, främst i vad avser regeringens och riksdagens befogenheter att ingripa i villkor som gäller förhållandena på arbetsmarknaden, trots att Sverige inte accepterat sådana paragrafer i stadgan som därvidlag bjuder lagstiftning i stället för förhandlingar.

Detta är i och för sig inte förvånansvärt. För det första finns det all anledning att slå fast att det inte är möjligt ens för experter att vara "oberoende". Även dessa har sina subjektiva värderingar att utgå från. För det andra kan man inte rimligen begära att aldrig så skickliga experter skall ha ingående kunskaper om de olika medlemsländernas skilda system när det gäller lagstiftning, avtal, praxis, eller veta vilken kompetens regering, riksdag, statliga verk och organisationer har.

Det finns enligt min mening därför skäl att överväga andra kontrollåtgärder inom Europarådet. Det kan ske på olika sätt, antingen genom att förstärka den institution som finns, genom att skapa organ som får en överprövningsrätt gentemot expertkommittén eller på annat sätt. Klart står dock att den nuvarande ordningen är otillfredsställande.

I expertkommitténs rapport från 1969 konstateras bl. a. att inte någon medlemsstat dittills kunnat tillgodose kravet på lika lön för män och kvinnor. Eftersom detta är en avtalsfråga i Sverige är det heller inte möjligt för regering och riksdag att styra utvecklingen på detta område. Det vorc emellertid av värde för riksdagen att som en komplettering till expertkommitténs rapport få en belysning av utvecklingen i vårt land i detta avsnitt.

Under återopande av det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr socialministern få ställa följande frågor:

Anser statsrådet att det nuvarande kontrollsystemet när det gäller uppföljningen av den europeiska sociala stadgan har den kompetens som erfordras?

Vill statsrådet redogöra för hur långt vårt land hunnit i strävandena att tillämpa denna stadgas bestämmelse om lika lön för lika arbete?

Denna anhållan bordlades.

§ 20 Interpellation nr 200 om en ständig haverikommission för handelsflottan

Ordet lämnades på begäran till

Herr HALLGREN (vpk), som yttrade:

Herr talman! Den 15 juli i år inträffade en explosionsbrand på det danska fartyget m/s "Poona" under pågående lastning i Lundbyhamnen i Göteborg. Enligt de fakta som hittills föreligger förorsakades olyckan av att rapsoljafet och natriumklorfat skadats vid lastning av stora cisternplå-

tar och att innehållet sammanblandats, varigenom självantändning framkallats.

Dagen efter olyckan kallade yrkesinspektionen till ett sammanträde med representanter från de organisationer som ansågs inblandade eller berörda. Ytterligare sammanträden med representanter för berörda parter hölls fem dagar senare. Vid båda tillfällena krävde representanterna från Transportarbetareförbundet och Sjöfolksförbundet samt andra berörda parter att få deltaga i utredningen av olyckan. Detta gick inte yrkesinspektionen i 6:e distriktet med på. Man meddelade att utredningen skulle utföras av yrkesinspektionens personal men att berörda parter skulle hållas informerade under utredningen.

På begäran av både Transportarbetareförbundet och Sjöfolksförbundet om erhållande av yrkesinspektionens rapport, vilket skedde i slutet av augusti månad i år, svarade yrkesinspektionen att den begärda rapporten var klar och skulle tillställas berörda parter.

Yrkesinspektionen i 6:e distriktet har ännu inte hunnit få en rapport färdigställd, vilket måste betraktas som anmärkningsvärt och i högsta grad otillfredsställande.

Sedan sjöförklaring hållits i Köpenhamn utkom Göteborgs Handels- & Sjöfartstidning med en artikel, vari det gjordes antydningar att fartygsbranden inte skulle ha förorsakats av självantändning utan av att någon av de ombordvarande skulle ha varit vårdslös med eld exempelvis genom rökning i lastrummet. Dessa antaganden hade framkommit vid sjöförklaringen.

Yrkesinspektionen har sedan dessa antaganden delgivits dröjt med offentliggörandet av sin rapport. Anledningen till dröjsmålet kan enligt min bedömning endast vara att yrkesinspektionen, efter det att sjöförklaring hållits och offentliggjorts, tydligen har för avsikt att företaga kompletterande undersökningar, huruvida någon av de ombordvarande varit oförsiktig med eld, och låta sin rapport ytterligare vänta.

Här angivna sätt att utreda och utarbeta en rapport om en inträffad katastrof kan inte accepteras av löntagargenorganisationerna, som med rapport från yrkesinspektionen som grund skall ta ställning till vilka företag som är ansvariga och vem som skall krävas på ekonomisk ersättning, därest vållande föreligger.

Det är av stor vikt att katastrofer av här nämnda slag snabbt utreds och att förebyggande åtgärder vidtages omedelbart.

Enligt mitt förmenande har yrkesinspektionen visat sin oförmåga att handha utredningar av här redovisat slag. Det föreligger därför ett stort behov av tillsättande av en ständigt fungerande haverikommission för handelsflottan som snabbt kan utreda inträffade haverier och därigenom underlätta möjligheterna till snabba förebyggande åtgärder.

I en sådan haverikommission skall ingå representanter för både de ombordanställdas och redarnas organisationer. Vidare skall, om haveri inträffar i hamn under pågående lossning eller lastning, ingå en representant från vardera hamnarbetarnas fackliga organisation, stuveriet respektive hamnmyndigheten. Om haveri inträffar på fartyg liggande på varv skall varvsarbetarnas fackliga organisation och varvsledning ingå med vardera en representant. Hamnarbetarrepresentationen och stuverirepre-

sensationen är i sistnämnda fall överflödiga.

Med hänvisning till det anförda anhåller jag om kammarens tillstånd att till herr kommunikationsministern få ställa följande fråga:

Är statsrådet beredd att framlägga förslag om tillsättande av en ständigt fungerande haverikommission för handelsflottan som får till uppgift att utreda fartygshaverier i svenska farvatten, hamnar och varv?

Denna anhållan bordlades.

Nr 122

Fredagen den
5 november 1971

§ 21 Interpellation nr 201 ang. statens järnvägars skolskjutsupdrag

Ordet lämnades på begäran till

Herr LARSSON i Borrby (c), som yttrade:

Herr talman! Kostnaderna för skolskjutsar ger upphov till en betydande utgiftspost för de flesta primärkommuner. Det är naturligt att kommunerna i möjligaste mån försöker hålla dessa kostnader nere. Normalt torde tillvägagångssättet vara att man efter att ha infordrat anbud från flera tillhandahållare av skolskjutstjänster låter uppdraget gå till den som åtar sig detsamma till lägsta kostnad. I många fall har kommunerna därvid att välja mellan anbud från statens järnvägar och en eller flera enskilda bussägare.

Dä och då förekommer det att statens järnvägar ställer skolskjutsupdrag som krav för att bibehålla sin reguljära busstrafik inom kommunen. Anbudssumman för skolskjutsarna fastställes så, att den täcker även underskott i den övriga busstrafiken. För att få behålla den ordinarie busstrafiken kan kommunerna känna sig tvingade att anta statens järnvägars anbud på skolskjutsarna, även om detta skulle ligga kostnadsmissigt högre än övriga anbudsgivares.

Ett fall av den arten har nyligen inträffat i Sösdala kommun i Kristianstads län. Skolstyrelsen hade att ta ställning till två olika anbud. Det ena var från ett enskilt åkeri i Sösdala och löd på 143 000 kronor per läsår. Det andra var från statens järnvägar och innebar en kostnad av 163 800 kronor. Vid överläggningarna i skolstyrelsen angående antagande av skolskjutsentreprenör synes frågan om hur statens järnvägar skulle förfara med övrig busstrafik inom Sösdala kommun om man inte fick anbudet ha dryftats ingående. Såsom det heter i protokollet från sammanträdet var styrelsen "dock obenägen att godtaga anbud, där påtryckningar om indragning i SJ-trafiken i övrigt skulle utgöra argument". Skolstyrelsen beslöt med reservation från en ledamot att anta det enskilda åkeriföretaget som entreprenör.

Vid ett sammanträde något senare med representanter för statens järnvägar och för Sösdala kommun lät de förra förstå att skolstyrelsens beslut skulle medföra olyckliga följdverkningar, eftersom statens järnvägar skulle komma att dra in en stor del av sin dittillsvarande trafik inom Sösdala. Detta gav upphov till djup oro hos de kommunala myndigheterna.

Det företag som erhållit skolstyrelsens anbud ansökte hos länsstyrelsen i Kristianstads län om koncession för ifrågavarande skolskjutsar.

Länsstyrelsen anhöll om kommunalfullmäktiges yttrande angående denna framställning. Mot bakgrunden av konsekvenserna för kommunikationerna inom kommunen avstyrkte fullmäktige på kommunstyrelsens förslag den föreliggande framställningen.

Under omständigheter av det här slaget är konkurrens mellan olika företag satt ur spel, vilket knappast kan anses tillfredsställande.

Med hänvisning till det anförda anhåller jag om kammarens medgivande att till herr kommunikationsministern få ställa följande fråga:

Anser statsrådet det tillfredsställande att statens järnvägar ställer skolskjutsuppdrag som villkor för bibehållande av reguljär trafik?

Denna anhållan bordlades.

§ 22 Upplästes följande till kammaren inkomna ansökan:

Till riksdagens kammare

Härmed får jag anhålla om ledighet från riksdagsarbetet under tiden 8/11–12/11 för att som svensk representant delta i FAO:s konferens i Rom.

Stockholm den 5 november 1971

Eric Krönmark

Kammaren biföll denna ansökan.

§ 23 Anmäldes och bordlades Kungl. Maj:ts propositioner:

Nr 143 med förslag till lag om ändring i föräldrabalken, m. m.

Nr 155 med förslag till lag om ändring i utlänningslagen (1954:193), m. m.

§ 24 Anmäldes och bordlades skrivelse från riksdagens ombudsmän angående anslag för inredning och utrustning av kontorslokaler m. m.

§ 25 Anmäldes och bordlades

Konstitutionsutskottets betänkanden:

Nr 40 i anledning av motion om skyldighet för kommunstyrelse att redovisa icke slutbehandlade motioner

Nr 41 i anledning av motioner angående insyn i kommunala bolag och stiftelser

Nr 42 i anledning av motion angående budgetarbetet inom nybildad kyrklig samfällighet

Nr 43 i anledning av motion om rätt för kyrkoförsamling att bevilja anslag till mission och u-landshjälp

Nr 44 med anledning av motion om proportionella val inom kommunala organ

Nr 45 i anledning av motion angående den kommunala revisionen

Nr 46 i anledning av motion angående den kommunala plansekretesen

Nr 47 i anledning av motion om utökade politiska rättigheter för invandrare

Nr 48 i anledning av motioner om sänkning av rösträttsåldern

Nr 49 i anledning av motioner om vidgad rätt för utlandssvenskar att delta i allmänna val

Nr 50 i anledning av motioner angående parlamentarisk medverkan i det statliga planeringsarbetet

Nr 51 i anledning av motion angående nya grundlagsbestämmelser i stället för § 90 regeringsformen

Nr 52 i anledning av motion angående likhet inför lagen m. m.

Nr 53 i anledning av motion om det statliga remissväsendet

Lagutskottets betänkanden:

Nr 14 i anledning av motion om lagstiftning angående ideella föreningar

Nr 16 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om internationella rättsförhållanden rörande adoption m. m.

Nr 17 i anledning av motion om införande av s. k. promilleregler inom sjötrafiken

Socialförsäkringsutskottets betänkande:

Nr 35 i anledning av motion om översyn av pensionsreglerna för handikappade, m. m.

Socialutskottets betänkanden:

Nr 32 i anledning av motioner om upplysningsverksamhet angående de handikappades problem, m. m.

Nr 33 i anledning av motion angående försäljningen av lim innehållande brand- eller hälsofarliga ämnen

Nr 34 i anledning av motion om en utredning angående fyra dagars arbetsvecka, m. m.

Nr 36 i anledning av motion om en parlamentarisk utredning angående den inre miljöpolitiken

Kulturutskottets betänkanden:

Nr 22 i anledning av motion om anläggande av en rikssport- och friluftsanläggning

Nr 23 i anledning av motion om ett rekreativinstitut i Jämtlands län

Nr 24 i anledning av motion om kyrkomusikorganisationen m. m.

Nr 25 i anledning av motion om anställningsvillkoren för kyrkomusiker i frikyrkorna

Utbildningsutskottets betänkanden:

Nr 22 i anledning av motion om orientering inom tandläkarutbildningen angående de handikappades problem

Nr 23 i anledning av motion angående sexualundervisning för vuxna

Trafikutskottets betänkande:

Nr 23 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyggnad av Trollhätte kanal, m. m.

Jordbruksutskottets betänkanden:

Nr 52 i anledning av motioner angående mätningen av luftföroreningar

Nr 54 i anledning av motioner angående biologisk kontroll, m. m.

Inrikesutskottets betänkanden:

Nr 26 i anledning av motion angående utlännings förvärv av svenskt medborgarskap, m. m.

Nr 27 i anledning av motion angående bestridandet av de samhälleliga kostnaderna för utländsk arbetskraft i Sverige

Nr 28 i anledning av motion angående förbättrad information till invandrarna

Nr 29 i anledning av motioner angående kartläggning av möjligheter-
na att arbetsplacera flyktingar med kvalificerad utbildning, m. m.

Nr 30 i anledning av motion angående inrättande av kommunala
invandringsnämnder

§ 26 Anmäldes och bordlades motionen nr 1518 av herrar *Ernulf* och *Winberg* i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 131 med förslag till lag om ändring i lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar m. m.

§ 27 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framstälts, nämligen
av

Nr 353 Herr *Ahlmark* (fp) till herr utrikesministern angående den
judiska minoritetens behandling i Syrien:

Vad är den svenska regeringens uppfattning om den judiska
minoritetens behandling i Syrien och vilka åtgärder tänker regeringen
vidta för att påtala diskrimineringen?

Nr 354 Herr *Larsson* i Borrby (c) till herr kommunikationsministern
angående färjetrafiken Sverige - Polen:

Är statsrådet villig redogöra för aktuella framtidsplaner beträffande
färjetrafiken Sverige-Polen?

Nr 355 Herr *Jonsson* i Alingsås (fp) till herr utbildningsministern
angående elevvården vid folkhögskolor:

Ansér statsrådet att det starkt ökade inslaget av elever vid
folkhögskolorna med sociala störningar ger anledning till extra insatser
för den elevvårdande verksamheten?

Nr 356 Herr *Öhvall* (fp) till herr utbildningsministern angående de ekonomiska förutsättningarna för fortsatt undervisning vid samernas folkhögskola i Jokkmokk:

Nr 122

Fredagen den
5 november 1971

Är utbildningsministern beredd medverka till att skapa ekonomiska förutsättningar för fortsatt undervisning vid samernas folkhögskola i Jokkmokk?

§ 28 Kammaren åtskildes kl. 14.46.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert